

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

Veien videre

Sluttrapport

Likeverdig opplæring i praksis!

KUNNSKAPSDEPARTEMENTET

Strategiplan

Likeverdig opplæring i praksis!

Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter
i barnehage, skole og utdanning 2007-2009
Revidert utgave februar 2007

Strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!* skal bidra til dette:

- 1. Bedre språkferdighetene blant minoritetsspråklige barn i førskolealder**
- 2. Bedre skoleprestasjonene til minoritetsspråklige elever i grunnopplæringen**
- 3. Øke andelen av minoritetsspråklige elever og lærlinger som begynner på og fullfører videregående opplæring**
- 4. Øke andelen av minoritetsspråklige studenter i høyere utdanning og bedre mulighetene for å gjennomføre utdanningen**
- 5. Bedre norskferdighetene til minoritetsspråklige voksne for å øke mulighetene for utdanning og aktiv deltakelse i arbeidsliv og samfunnsliv**

Utgitt av Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

Postboks 4, St Olavs plass, 0130 Oslo

Besøksadresse: Wergelandsveien 27

Tlf: 22 45 22 82

e-post: nafo@hio.no

internett: www.hio.no/nafo

Design: Magnolia design as

Trykk: Fladby as

Forord

Strategiplanen *Likeverdig utdanning i praksis! Strategi for bedre læring og større deltakelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2004-2009* ble lansert av Utdannings- og forskningsdepartementet i 2004. På oppdrag fra Kunnskapsdepartementet ble planen revidert i 2007, og navnet ble endret til *Likeverdig opplæring i praksis!*

Utdanningsdirektoratet hadde det overordnede ansvaret for gjennomføringen av planen fram til 2008. Deretter ble dette ansvaret delegert til Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO).

En rekke tiltak ble satt i gang i forbindelse med arbeidet med planen, og de fleste ble avsluttet i 2009. Noen få videreføres som egne tiltak, for eksempel Språkløftet og stipendordning for lærere fra språklige minoriteter. De fleste prosjektene fra strategiplanen er avsluttet som egne prosjekter, men mange videreføres som del av den ordinære driften i ulike virksomheter som har deltatt.

Hermed presenteres sluttrapporten fra arbeidet med strategiplanen. Rapporten skal gi et innblikk i flerkulturelt utviklingsarbeid som har foregått innen barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning i perioden 2004-2009. Samtidig skal den være en kilde til inspirasjon for videreutvikling framover i tid.

Rapporten er et resultat av samarbeid og entusiasme innad i og på tvers av nivåer i opplærings- og utdanningssystemet. Den viser utviklingsarbeid som er basert på de ressursene som barn, elever, deltakere, studenter og lærere har med seg inn i ulike opplæringssituasjoner.

Vi har valgt ut 30 eksempler på god praksis som er utviklet gjennom arbeidet. Disse eksemplene presenteres i rapporten. Vi håper dette kan bidra til å inspirere barnehager, skoler, kommuner, fylkeskommuner, høyskoler og universiteter til innsats for å bidra til god flerkulturell praksis.

Mange av prosjektene er filmet. Disse ligger ved som DVD i lommen bak i rapporten.

Vi takker barn, elever, deltakere, foreldre, lærere, ledere og eiere som har bidratt til de mange og inspirerende resultatene arbeidet har brakt.

Hilsen

An-Magritt Hauge
senterleder

Innhold

Målene i strategiplanen Likeverdig opplæring i praksis!.....	2
Forord	3
Del 1: Forankring, resultater og oppfølging	
Forankring, resultater og oppfølging av en vellykket strategi.....	6
Den flerkulturelle barnehagen og skolen	6
Utfordringer og resultater.....	7
Fokus og forankring.....	7
Tettere på praksisfeltet.....	8
NAFOs implementeringsstrategi – oppfølging.....	8
Flerkulturelle perspektiver i grunnlagsdokumenter	8
Gjennomføring av strategiplanen. Samarbeidspartnere	11
Veien videre – forankring, roller og ansvar	12
Del 2: Prosjektbeskrivelser	
Fra erfaring til inspirasjon	
Prosjekter i barnehager, skoler, i kommuner/fylkeskommuner	
og på tvers av nivåer	16
Språklig og kulturelt mangfold som ressurs	
Flerspråklighet – en ressurs i barnehagen!.....	21
Ressursperspektivet i grunnskolen.....	24
Kompetanseheving	
Nasjonalt kompetanseløft for ansatte i barnehagesektoren	28
Språkstimulering	
Du store verden, for ei bok!	33
Språk- og lesestimulering	
Språkløftet	35
Lesevenner.....	39
Familielæring og bibliotek	43
Samarbeid med foreldre	
Sjå mangfaldet vårt!	46
Multikulturelt Initiativ- og Ressursnettverk (MiR)	49
Flerspråklig matematikk – leksehjelp i Larvik kommune	52
Kompetanseheving som samarbeidsprosjekt	
Samarbeid om kompetanseutvikling mellom høgskole, fylkesmann, skoleeiere og NAFO. Prosjekt: Den flerkulturelle skolen i Nord-Trøndelag.....	55
Praksis i grunnskolen	
Fagspråk i praksis	58
Trekantsamarbeid og ordbank	62
Mottak av nye elever	66
Morsmål som andrespråk	70

Satsing mot frafall i videregående opplæring

Kombinasjonsprosjektet «16–24» i Larvik	73
Samarbeid om tospråklig opplæring mellom grunnskole og videregående skole.....	76
Ungdom med svak skolebakgrunn fra hjemlandet og kort botid i Norge	78

Gode ideer – videregående opplæring/voksenopplæring

Praktiske ideer til arbeid innenfor videregående opplæringen og voksenopplæring	88
--	----

Voksenopplæring

Basen – et alternativt lavterskeltilbud tilrettelagt for deltakere som av psykososiale grunner ikke kan delta i det ordinære voksenopplæringstilbudet.....	92
--	----

Kartlegging

Kartlegging av språklige og skolefaglige ferdigheter	95
Kartleggingspraksis i grunnleggende norsk	100

Kompetanseheving

Kompetanseheving i læreplanene og veiledningene	103
---	-----

Kartlegging

Tospråklige leseopplæring og kartlegging av leseferdighet.....	106
--	-----

Ressurser

Tema morsmål	109
--------------------	-----

Kompetanseheving

Utvikling av PPTs kompetanse i flerkulturelle emner.....	112
Kommunal/fylkeskommunal styring	115

Satsing på universitets- og høgskolenivået

Øke andel minoritetsstudenter i høyere utdanning og bedre mulighetene for fullføring	121
Stipendordning for lærere fra språklige minoriteter	125

Forankring, resultater og oppfølging av en vellykket strategi

Strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis! Strategi for bedre læring og større deltagelse av språklige minoriteter i barnehage, skole og utdanning 2007-2009* har bidratt til stor aktivitet i pedagogiske virksomheter på alle nivåer i Norge. Det har vært gjennomført i underkant av 200 praksisprosjekter der det er utviklet gode modeller for opplæringen av minoritetsspråklige barn, unge og voksne. Flere kommuner og fylkeskommuner har foretatt helhetlige grep. Disse har bidratt til gode strukturer, og oppfølging av organisering og praksis i implementering av sentrale føringer innenfor det flerkulturelle feltet. Det har også skjedd endringer i forhold til å integrere flerkulturelle perspektiver generelt i all opplæring i barnehager og skoler, og på høgskoler og universiteter.

Den flerkulturelle barnehagen og skolen

Opplæringsinstitusjonene preges av språklig og kulturelt mangfold. I underkant av 10 % av elevene i grunnskolene og 8.5 % av alle barnehagebarn var i 2008 minoritetsspråklige.

I Strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!* står det at: *En flerkulturell barnehage og skole kjennetegnes av et personale som ser på det kulturelle og språklige mangfoldet som normaltilstanden, og som anvender dette mangfoldet som en ressurs. Ulikheter i kultur, språk og religiøs bakgrunn kan være en verdifull kilde til kunnskap og forståelse og kan bidra til aksept for og anerkjennelse av ulikheter (s.9).*

Det pekes på at det er viktig at arbeid med *Kunnskapsløftet* ivaretar flerkulturelle perspektiver både i selve opplæringen, men også i satsingen på kompetanseutviklingen. Da kulturelle, religiøse og språklige variasjoner er normaltilstanden i opplæringsinstitusjonene, må dette danne utgangspunktet for organisasjonsutviklingen og planleggingen av all pedagogisk virksomhet. På den måten skal alle som deltar i virksomhetene i barnehager, skoler, voksenopplæringsinstitusjoner, høgskoler og universiteter, forberedes på å leve og virke i et flerkulturelt samfunn.

Føringene i strategiplanen har vært retningsgivende for ansvarlige og beslutningstakere på alle nivåer, og det har vært forventet at den pedagogiske virksomheten er inkludert i den helhetlige planleggingen i kommuner og fylkeskommuner. Tiltakene i planen skulle også forankres i virksomhetenes plandokumenter for å sikre inkludering, helhet og sammenheng i innsatsen, fra barnehage til høyere utdanning og forskning.

Utfordringer og resultater

I målformuleringene i strategiplanen er det fokus på å bedre språkferdigheter (herunder norskferdigheter), bedre skoleprestasjoner, øke gjennomføringen i videregående opplæring og øke andelen minoritetsstudenter i høyere utdanning.

I forbindelse med arbeidet med strategiplanen har det vært gjennomført ca 150 prosjekter innenfor disse målområdene geografisk spredt rundt omkring i landet. Prosjektene er fordelt på alle nivåer i utdanningssystemet. De er gjennomført i samarbeid med fylkesmennene og barnehage- og skoleeiere. I mange prosjekter har universitets- og høyskolesektoren hatt en sentral rolle. I de fleste prosjektene har virksomheten endret praksis slik at prosjektfokuset nå er blitt ordinær drift. Det rapporteres om økt kompetanse og engasjement blant elever, foreldre og personale som har deltatt i prosjektene, men det er foreløpig vanskelig å fastslå at aktivitetene har gitt målbare resultater, som for eksempel bedre skoleprestasjoner. Der vi kan identifisere målbare resultater (for eksempel mindre frafall), kan det være vanskelig uten videre å tillegge suksessen faktorer ved selve prosjektet. Det vi imidlertid kan gjøre uten altfor stor usikkerhet, er å informere om praksis som oppleves som vellykket, og som kan fungere som modeller som kan prøves ut av andre opplæringsinstitusjoner.

Fokus og forankring

Alle prosjektene har fokus innenfor de oppsatte målene for strategiplanen. Arbeidet med prosjektene er innovasjonsvirksomhet og leder fram til endringer i ordinær virksomhet i opplæringsinstitusjonene. For å få til slike endringer, er det nødvendig med prosjektforankring hos barnehage- og skoleeierne, i tillegg til at arbeidet ledes og følges opp av lederne i virksomhetene. Arbeidet med flerkulturelle spørsmål må innlemmes i virksomhetenes plandokumenter, og må være en oppgave for alle som arbeider i barnehagen og skolen. Dette sentrale utviklingsområdet er ikke et arbeid som bare angår lærere i grunnleggende norsk eller morsmålsfag. Arbeidet må forankres i hele lærerpersonalet.

Det er også viktig at erfaringer i arbeidet med prosjektene spres til andre. I dette spredningsarbeidet er barnehage- og skoleeiere også sentrale. Gjennom interkommunalt og regionalt samarbeid kan eiere bistå virksomheter til å få informert om utviklingsarbeid av ulik art. I mange fylker bidrar også fylkesmennene til interkommunale spredningskonferanser der prosjektbarnehager og prosjektskoler legger fram erfaringer med ny praksis. I mange av strategiplanprosjektene er også de regionale høyskolene og universitetene engasjert som medarbeidere med ansvar for oppfølging og rapportering. På den måten har mange av prosjektene også forankring i kompetansemiljøer.

Tettere på praksisfeltet

Strategien legger opp til nasjonale satsinger med utprøving av tiltak lokalt. I tillegg er noe av hovedtanken å aktivisere kompetansemiljøene innenfor det flerkulturelle feltet. I praksisprosjektene har det derfor vært en målsetting å få med de regionale høgskolene/universitetene. Det har vært en bevisst strategi å la upraktisert teori møte uteoretisert praksis. Et slikt møte mellom teori og praksis har vært svært vellykket, spesielt i det store kompetanseutviklingsprosjektet for barnehagetilsatte. Praktikerne får bistand til å forholde seg prinsipielt til egen praksis og til å reflektere omkring utvikling av den pedagogiske virksomheten. Teoretikerne får mulighet til å gjøre sin egen undervisning innenfor lærerutdanningen mer praksisnær, da problemstillinger kan hentes ut fra den daglige aktiviteten i barnehage og skole.

NAFOs implementeringsstrategi – oppfølging

De fleste av strategiplanens tiltak har vært fulgt opp av Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring (NAFO). Senteret har initiert, fulgt opp og rapportert på ca 150 prosjekter i strategiplanen i samarbeid med de sentrale leddene i forvaltningen. NAFO har utviklet en implementeringsstrategi som har vært benyttet i prosjektsammenheng og i kompetanseutviklingen som har foregått i forbindelse med strategiplanen. NAFOs implementeringsstrategi handler om å bruke regionale (fylkesvise) nettverk der fylkesmannen, barnehage- og skoleeier, UH-sektoren og virksomheter på alle nivåer deltar, se www.hio.no/nafo.

Gjennom dette nettverket drives lokale og regionale prosjekter, og kompetanseutvikling planlegges og gjennomføres. Disse regionale nettverkene vil fortsatt være nyttige som arbeidsredskap for oppfølging og sikring av lokalt og regionalt utviklingsarbeid, for koordinering nasjonalt og for kompetanseutvikling og spredning både lokalt og nasjonalt.

Flerkulturelle perspektiver i grunnlagsdokumenter

Målet med strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!* er å bidra til de politiske målsettingene om opplæring og integrering som kommer frem i Soria Moria-erklæringen fra 2005. Strategiplanen er også knyttet til St. meld. nr. 30 (2003-2004) *Kultur for læring*, St. meld. nr. 49 (2003-2004) *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse* og St. meld. nr. 16 (2006-2007) ... og ingen sto igjen. Tidlig innsats for livslang læring og tiltak som *Kunnskapsløftet* og *Barnehageløftet*.

I løpet av strategiplanperioden har regjeringen lagt fram St. meld. nr. 31 (2007-2008) *Kvalitet i skolen* og St. meld. nr. 23 (2007-2008) *Språk bygger broer*, St. meld. nr. 41 (2008-2009) *Kvalitet i barnehagen*, St. meld. nr. 11 (2008—2009) *Læreren. Rollen og utdanningen*, St. meld. nr. 14 (2008-2009) *Internasjonalisering av utdanning* og St. meld. nr. 44 (2008-2009) *Utdanningslinja*, som alle viderefører mangfoldsperspektivet.

I St.meld.nr.35 (2007-2008) *Mål og mening. Ein heilskapleg norsk språkpolitikk*, er det formulert noen overordnede språkpolitiske mål:

at norsk skal vera hovudspråk og nasjonalspråk i Noreg, at norsk skal vera eit samfunnsberande og fullverdig språk, at det skal leggjast til rette for at nynorsk blir meir reelt likestilt med bokmål, at det offentlege skal leggja vinn på å føra eit korrekt og forståeleg språk, og at alle skal ha rett til språk, rett til nasjonalspråk, rett til morsmål og rett til å kunna læra seg framande språk." I denne meldingen varsles det dessuten at regjeringen forbereder "ei allmenn språklov som slår fast det norske språkets status som hovudspråk, og definerer den status og rolle som tilkjem også andre språk enn norsk." (s.24)

I Soria Moria-erklæringen fra Stoltenberg II-regjeringen er flerkulturelle perspektiver i utdannings - og opplæringssystemet videreført som et overordnet mål:

Alle skal ha likeverdige muligheter uavhengig av familiebakgrunn, hvor man kommer fra, kjønn, funksjonsevne, religion eller seksuell orientering. Det er grunnleggende positivt at Norge er et flerkulturelt samfunn. Vi vil bekjempe rasisme (Politisk plattform for flertallsregjeringen 2009-2013, s.4).

Flerkulturelle perspektiver er også forankret i planverket på alle nivåer i utdannings- og opplæringssystemet:

Rammeplan for barnehagene

I *Rammeplan for barnehagenes innhold og oppgaver* (2006) er det presisert at det er mange måter å være norsk på og at: *Det kulturelle mangfoldet skal gjenspeiles i barnehagen. Sosiale, etniske, kulturelle, religiøse, språklige og økonomiske forskjeller i befolkningen medfører at barn kommer til barnehagen med ulike erfaringer. Barnehagen skal støtte barn ut fra deres egne kulturelle og individuelle forutsetninger* (s.7).

Planverket for grunnopplæringen (Kunnskapsløftet)

I strategiplanen er det presisert at: *Kunnskapsløftet gjelder både opplæring rettet mot barn og unge i grunnskole og videregående opplæring og opplæring rettet mot voksne som har rett til slik opplæring. I denne forbindelse er det viktig å ivareta det flerkulturelle perspektivet, ikke bare i selve opplæringen, men også i satsingen på kompetanseutvikling* (s.10).

I den generelle delen for læreplanene i Kunnskapsløftet er det understreket at: *Skolen har fått mange elever fra grupper som i vårt land utgjør språklige og kulturelle minoriteter. Utdanningen må derfor formidle kunnskap om andre kulturer og utnytte de muligheter til berikelse som minoritetsgrupper og nordmenn med annen kulturell bakgrunn gir. Viten om andre folk gir egne og andres verdier en sjanse til å prøves. Oppforstringen skal motvirke fordommer og diskriminering og fremme gjensidig respekt og toleranse mellom grupper med ulike levesett (s.4).*

Lærerutdanning

I den reviderte planen for allmennlærerutdanning, som kom i 2009, står det i et innledningskapittel om lærerutdanning generelt at:

Norge står i stigende grad fram som en del av et globalt samfunn. Det gir glede og nytte gjennom et større mangfold av kunnskaper, livssyn, livsstil, språk og kunstneriske uttrykk. Barn fra språklige minoriteter utgjør et økende innslag i opplærings-systemet, samtidig som behovene og interessene til urfolk og nasjonale minoriteter har fått økt oppmerksomhet.

Læreren må ha kunnskap om situasjonen for to- og flerspråklige elever, om møtet mellom kulturer mer allment, og han eller hun må selv kunne samarbeide med foreldre/foresatte fra ulike kulturer. Studentene må bli kjent med urfolks historie, kultur og institusjoner. I vårt land gjelder dette særlig nordsamisk, lulesamisk og sørsamisk språk, kultur og samfunn. Lærerutdanningen bør på sin side rekruttere og inkludere stadig flere minoritetsspråklige studenter og ta vare på kompetansen som disse studentene kan tilføre barnehagen og skolen (s.8).

Flerkulturelle perspektiver finner vi for eksempel også i to andre strategiplaner:

Språk åpner dører. Språk åpner dører er en strategi for styrking av fremmedspråk i grunnopplæringen (2005-2009). Planen har som overordnet mål å: *Bedre ferdigheter i flere fremmedspråk hos elever, lærlinger og lærere i grunnskole og videregående opplæring og økt interesse og motivasjon for språkopplæring (s.9).* Strategiplanen omfatter alle fremmedspråk, fra verdensspråket engelsk til de språkene som er lite undervist i norsk skole, men som er store i internasjonal sammenheng. To av hovedmålene i strategien er 1) Større mangfold og bredde i opplæringen i fremmedspråk, og 5) Styrket internasjonalisering i opplæringen i fremmedspråk, er direkte relevante i forhold til strategiplanen *Likeverdige opplæring i praksis!* To tiltak er også felles i de to planene: 1) Sette i gang forsøk med morsmål som andrespråk (tiltak 9 i strategiplanen *Likeverdige opplæring i praksis*) og 2) Igangsette forsøk med ikke-europeiske språk som fremmedspråk (tiltak 12 i strategiplanen *Likeverdige opplæring i praksis*). Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen og Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring samarbeider om gjennomføringen av de to tiltakene.

Skapende læring. Strategiplan for kunst og kultur (2007-2010)

Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen har ansvaret for å gjennomføre strategien. Strategiplanens overordnede mål er å: *"Utvikle kunst- og kulturfaglig, estetisk og skapende kompetanse hos barn, elever og ansatte i barnehage, grunnopplæring og høyere utdanning."* (s.11). Ett av planens satsingsområder er å gjøre sentrale deler av landets kulturarv og kulturelle uttrykk fra det flerkulturelle samfunnet tilgjengelig, og her ligger et naturlig samarbeidsområde mellom de to nasjonale sentrene.

Gjennomføring av strategiplanen. Samarbeidspartnere.

Med bakgrunn i strategiplanens brede målsetting og NAFOs generelle oppdrag er det etablert samarbeid og opprettet nettverk på tvers av og innenfor ulike nivåer i utdannings- og opplæringssystemet.

Samarbeidet er etablert for at NAFO skal kunne

- være en pådriver for inkludering og flerkulturelt utviklingsarbeid på alle nivåer innen opplæring og utdanning
- bidra til kompetanseheving i forhold til det flerkulturelle fagområdet
- bidra til spredning av kjennskap til flerkulturelt utviklingsarbeid

Fokusvirksomheter

I dette flersidige arbeidet har NAFO satset på samarbeid med barnehager, grunnskoler, videregående skoler og voksenopplæringsinstitusjoner. Det er dannet nettverk på tvers av nivåene i alle fylker (med noen få unntak). I nettverket deltar NAFOs fokusvirksomheter på de ulike nivåene, minst en barnehage, en grunnskole, en videregående skole og en voksenopplæringsinstitusjon. I kontrakten forplikter virksomhetene seg til å drive eget utviklingsarbeid og kompetanseheving for eget personale, samt å spre kunnskap og kompetanse til andre. NAFO har i strategiplanperioden holdt årlige landsomfattende konferanser for hvert enkelt nivå, i tillegg til en årlig åpen nasjonal strategiplankonferanse på tvers av nivåene. Det ligger store utviklingsmuligheter i det regionale og nasjonale nettverksarbeidet, og dette bør videreføres og videreutvikles som en hovedstrategi i NAFOs generelle arbeid også etter at strategiplanperioden nå er avsluttet.

Barnehagemyndigheter og skoleeiere

Barnehagemyndigheter og skoleeiere som NAFO har samarbeid med, utgjør naturlige samarbeidspartnere, ikke minst i forhold til spredning og kompetanseutvikling. Disse instansene samarbeider igjen i ulike nettverk regionalt og lokalt. Nasjonalt har NAFO i strategiplanperioden opprettet et skoleeiernettverk på grunnskolenivå. Skoleeiernettverket har halvårige møter med NAFO, der spredning og kompetanseutvikling drøftes. Skoleeiernettverket sikrer spredning av flerkulturelt utviklingsarbeid og kompetanseheving innenfor den enkelte kommune, og virker samtidig befordrende på samarbeid mellom kommuner.

Andre samarbeidspartnere

Fylkesmennene, høgschooler og universiteter, Vox, FUG, IMDi, Statens senter for arkiv, bibliotek og museum og de øvrige nasjonale sentrene

Veien videre – forankring, roller og ansvar

Helhetlig og samordnet innsats for å bedre opplæringsbetingelsene for språklige minoriteter og for å inkludere flerkulturelle perspektiver i pedagogisk virksomhet på alle nivåer har vært hovedfokus i strategiplanperioden. Arbeidet har ført til at alle nivåene i opplæringssektoren har tatt ansvar og sammen med andre bidratt til utvikling. Flere barnehage- og skoleeiere har innarbeidet flerkulturelle perspektiver i overordnede planer, samarbeid er etablert med regionale kompetansemiljøer, og kompetanseutvikling innenfor det migrasjonspedagogiske feltet er godt ivaretatt i barnehager og skoler. Barnehager og skoler driver systematisk utviklingsarbeid for å ivareta kulturelt og språklig mangfold i det daglige pedagogiske arbeidet. Ledelsen i virksomhetene spiller en viktig rolle for å få dette arbeidet implementert, slik at det blir hele virksomhetens ansvar. En del universiteter og høgschooler tilbyr etterutdanning innenfor det flerkulturelle feltet og arbeider for å implementere perspektivene i utdanningene. I tillegg bistår UH-sektoren en del barnehager og skoler i gjennomføring av ulike strategiplanprosjekter. NAFO har utviklet ulike læringsressurser som er fritt tilgjengelige på nettet: <http://www.hio.no/Enheter/NAFO/NAFOs-Brosjyrer> og <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/>.

OECD har i rapporten *Migrant Education in Norway*, juni 2009, kommet med en vurdering av det migrasjonspedagogiske arbeidet i Norge og konkludert med at "Norge har innført en mengde generelle og målrettede tiltak som kan komme til nytte ved opplæring av minoritetsspråklige. Men for å oppnå virkelige forbedringer i læringsutbyttet for minoritetsspråklige elever, må det kanskje satses mer på god og effektiv implementering og gjennomføring av de valgte tiltakene." (s.11, norsk versjon). I rapporten pekes det på at elever som ikke er født i Norge, og særlig de som kommer til landet sent i utdanningsløpet, møter svært store utfordringer på skolen. I den forbindelse hevdes det blant annet at godkjenning av elevenes realkompetanse som del av læreplanen er en praktisk måte å benytte de ressursene elevene bringer med seg. Å verdsette språkferdigheter i morsmålet kan således være en effektiv vei å gå for denne gruppen elever.

I tillegg hevdes det at skoler i større grad må mestre å ivareta språklig og kulturelt mangfold. Flerkulturelle perspektiver er framhevet i sentrale dokumenter fra utdanningsmyndighetene, men dette er for lite implementert i skolehverdagen. Det er derfor behov for å satse på kompetanseutvikling både blant skoleledere og lærere i hvordan man skal ivareta de minoritetsspråklige elevenes behov og samtidig inkludere flerkulturelle perspektiver i skoler og i den pedagogiske praksisen. Kompetanseheving i forhold til helhetlig inkludering av dette pedagogiske feltet i utdanningsinstitusjoner, bør prioriteres i kompetansehevingen av skoleledere. I tillegg må alle lærere, ikke bare språklærere, kunne gi opplæring til andrespråkselever, ivareta flerkulturelle perspektiver og ha et nært samarbeid med familier og lokalsamfunn. Skoleledere bør få flere muligheter til faglig utvikling for å fremme et inkluderende og flerkulturelt skolemiljø. Tiltak spesielt beregnet på minoritetselvene og for å inkludere flerkulturelle perspektiver bør gjøres til en naturlig del av læreplanen, lærerutdanningen og forskningen.

Det hevdes videre at retten til god opplæring og omsorg for alle bør følges opp og økonomiske hindringer fjernes. Med hensyn til kvalitet i opplæringen legger Norge vekt på språkutvikling i de tidligste årene, og rapporten peker på at denne må forsterkes i hjemmet. Det er avgjørende at man samarbeider nært med foreldrene i denne tidlige fasen.

Rapporten oppfordrer også til at det satses på en politikk som oppmuntrer mangfold i læreplasser og på arbeidsplasser. Minoritetsspråklige elever i yrkesfaglig opplæring vil i stor grad kunne dra nytte av skreddersydd språklig støtte, som yrkesrettet språkopplæring og yrkes- og karriereveiledning. Det vil også være nyttig med mentorordninger og mentornettverk som hjelper dem å gjøre hensiktsmessige valg av læreplass.

Det er, ifølge rapporten, nødvendig med flere tiltak for å styrke ansvarsmodellen gjennom klare mål, særlig med tanke på å oppnå forbedring i læringsutbyttet for elever med innvandrerbakgrunn.

Det oppfordres til å sikre at lærere og skoleledere får gjennomført erfaringsutveksling ved bruk av nettverk og kollegaveiledning, og at det bør gjennomføres bedre tilsyn spesielt på skolenes evne til å tilrettelegge for nyankomne minoritetsspråklige elever.

OECD peker således blant annet på betydningen av bedre systemer for tilrettelegging, oppfølging og kontroll sentralt og lokalt. Likeledes pekes det på behovet for økt satsing på kompetanseutvikling og implementering av verktøy for lærere og ledere på alle nivåer. Samtidig pekes det på at alle lærere, ikke bare språklærerne, bør ha kompetanse i å ivareta det språklige og kulturelle mangfoldet i skolen.

For å sikre en videre utvikling av de områdene som det har vært fokusert på i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!*, og som også OECD peker på, er følgende faktorer ved de ulike instansene sentrale:

Barnehagen

- Driver planmessig, systematisk og tilrettelagt stimulering av barns tospråklige utvikling
- Arbeider aktivt med å implementere flerkulturelle perspektiver
- Driver kompetanseutvikling innenfor flerkulturell opplæring for personalet
- Er med i nettverk lokalt, regionalt og nasjonalt
- Bidrar til spredning av erfaringer fra utviklingsarbeid
- Samarbeider med ressurs- og kompetansetilbydere regionalt og nasjonalt

Skolen

- Driver planmessig, systematisk og tilrettelagt tospråklig opplæring
- Arbeider aktivt med å implementere flerkulturelle perspektiver
- Driver kompetanseutvikling innenfor flerkulturell opplæring for personalet
- Er med i nettverk lokalt, regionalt og nasjonalt
- Bidrar til spredning av erfaringer fra utviklingsarbeid
- Samarbeider med ressurs- og kompetansetilbydere regionalt og nasjonalt

Barnehagemyndigheter og skoleeiere

(kommuner, fylkeskommuner, private barnehage- og skoleeiere)

- Sikrer at barnehagene og skolene arbeider systematisk og planmessig innenfor det flerkulturelle feltet.
- Sørger for at arbeid med mangfold inngår i eiers overordnede planer.
- Bistår barnehager og skoler i å spre erfaringer fra utviklingsarbeid.
- Sørger for systematisk kompetanseutvikling for de ansatte i samarbeid med ulike kompetansetilbydere.

Fylkesmannen

- Flere fylkesmenn har sørget for å gjennomføre konferanser og samlinger innenfor det flerkulturelle feltet. Regionens prosjektskoler har da fått bistand til å spre sine erfaringer.
- Følger opp barnehagemyndighetene og skoleeierne med tilsyn og rapportering.

Utdanningsdirektoratet

- Drifter nettsted med ressurser for tospråklige opplæring: <http://www.morsmal.no/> inntil NAFO overtar i 2011.
- Initierer og følger opp forskning og evaluering innenfor det flerkulturelle feltet og følger opp nordisk og annen internasjonal forskning på feltet.
- Styrer nasjonale sentre, blant annet Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring, Lesesenteret, Fremmedspråkssenteret og Nasjonalt senter for kunst og kultur i opplæringen.

Kunnskapsdepartementet

- Iverksetter politikken gjennom oppdrag til Utdanningsdirektoratet og andre operative instanser.

Nasjonalt senter for flerkulturell opplæring

- Driver landsdekkende arbeid for å spre kompetanse innenfor det flerkulturelle feltet.
- Har ansvar for en rekke prosjekter for å bedre praksis i barnehager, skoler og voksenopplæringssentra (for eksempel Språkløftet).
- Utvikler læringsressurser og kartleggingsverktøy.
- Administrerer stipendordning for tospråklige lærere.
- Holder lokale og nasjonale kurs og konferanser.
- Samarbeider med relevante fagmiljøer nasjonalt og internasjonalt.

Samarbeidspartnere i arbeidet:

- FUG (Foreldreutvalget for grunnopplæringen).
- ABM-utvikling (Statens senter for arkiv, bibliotek og museum).
- Vox, Nasjonalt senter for læring i arbeidslivet.

Fra erfaring til inspirasjon

Prosjekter i barnehager, skoler, i kommuner/fylkeskommuner og på tvers av nivåer

På de følgende sidene kommer en presentasjon av noen eksempler på prosjekter som er gjennomført med utgangspunkt i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!*. Noen av prosjektene er blitt økonomisk støttet av midler fra strategiplanen. De fleste av disse tiltakene har resultert i endret praksis i ordinær virksomhet. Andre av prosjektene vi har beskrevet, er eksempler på endringer som er foretatt uten tilføring av ekstra ressurser, men virksomheter har vært tilbudt gratis oppfølging, veiledning og kompetanseutvikling fra NAFO. Disse prosjektene har også bidratt til endring i ordinær praksis.

Noen av presentasjonene er beskrivelser av store nasjonale eller regionale tiltak som består av flere prosjekter på virksomhetsnivå ulike steder i landet. Her er også eksempler på helhetlige kommunale grep som omfatter planforankrete tiltakskjeder for å sikre opplæringen av minoritetsspråklige på alle nivåer. Andre presentasjoner er praksisprosjekter der arbeidet i en enkelt virksomhet beskrives. Det er også valgt å beskrive kompetanseutviklingstiltak som hadde implementering av sentralt gitte føringer som målsetting.

Flere av presentasjonene handler om samarbeid på tvers av nivåer. Et godt samarbeid mellom barnehage og skole eller mellom grunnskole og videregående opplæring vil kunne bidra til at overgangene mellom skoleslagene blir smidigere. Dette letter disse overgangene for elevene, og kan gjøre foreldre tryggere i forhold til kontinuiteten i barnas tilbud. I tillegg bidrar et slikt samarbeid til at fagpersoner på ulike nivåer kan lære av hverandre og sammen bidra til et bedre tilbud til elevene.

Mange av prosjektene som har vært drevet på bare ett nivå, har allikevel fokus og tiltak med stor overføringsverdi til andre nivåer.

Ellers er mange av prosjektene beskrevet under tiltak som involverer flere nivåer og samarbeidspartnere. For eksempel er flere samarbeidsprosjekter mellom virksomheter på videregående og grunnskolenivå. Dette forutsetter at skoleeiere på disse nivåene samarbeider og aktivitetene koordineres. Det er også flere prosjekter som involverer barnehage og grunnskole. Her er utfordringer i forbindelse med samarbeid mellom nivåer møtt på en god og fleksibel måte. I de fleste prosjektene på ulike nivåer som er beskrevet under, er foreldre en sentral samarbeidspartner. Foreldremedvirkning kan således sies å være en rød tråd i arbeidet med tiltakene. Et annet gjennomgående fokus har vært språklig og kulturelt mangfold som ressurs i fellesskapet. Gjennom å bidra til at enkeltindivider i størst mulig grad gis gode utviklingsmuligheter, for eksempel gjennom utvikling av læringsressurser for lærerne som bedrer opplæringen av minoritetsspråklige elever, vil man kunne gi større muligheter for alle til å delta i samfunnet. Gjennom samtidig å bidra til at flerkulturelle fellesskap blir gode arenaer for gjensidig utveksling av erfaringer og kunnskaper, vil

mangfold kunne bidra til berikelse av alle individer og i samfunnet som helhet. Derfor er ressursperspektivet gjennomgående.

Da flere av tiltakene som beskrives inkluderer flere nivåer, vil de også være koplet opp mot flere av hovedmålene i strategiplanen. Vi har derfor nummerert hovedmålene og satt inn de vi mener er relevante for de ulike prosjektene i tabellen under.

Følgende prosjekter er gjennomført/er fortsatt et prosjekt:

Tiltak nr.	Fokus	Omfang	Antall delprosjekter/publikasjoner	Hovedmål
2 Språkløftet	Bedre språkferdighetene hos barnehagebarn/elever i skoler	9 kommuner I Oslo deltar 5 bydeler. 15 -20 barn i hver kommune /bydel følges 2 år i barnehage og 2 år i skolen.	Evalueringsprosjekt i skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever, Rambøll, august 2009: http://www.udir.no/Rapporter/Sprakloftet-og-Utviklingsprosjekt-for-minoritetsspraklige-elever/ Prosjektet skal avsluttes i 2011	Nr. 1 og 2
4 Utvikling av modeller for opplæringen	Bedre opplæringen på de ulike nivåene, på tvers av nivåene samt modeller for familielæring	3 kommuner	3 delprosjekter. Sluttrapport: http://www.hio.no/content/view/full/56015 Modellbeskrivelser: http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Modellbeskrivelse-tiltak-4-1 www.skoleipraksis.no	Nr. 1, 2 og 5
5 Mangfoldsspeilet	Håndtering av mangfold i virksomheter	Uprøving av prosess-verktøyet Mangfoldsspeilet,	Mangfoldsspeilet: http://www.mangfold.no/	Nr. 1, 2 og 3
6 Kompetanseutvikling for barnehage-tilsatte	Kompetanseutvikling i språklig og kulturelt mangfold for barnehage-ansatte	19 fylker, 16 høyskoler/ Universiteter 91 kommuner, 270 barnehager		Nr. 1
7 Samarbeid med foreldre (bhg)	Støtte foreldre i barnas tospråklige utvikling	Nasjonalt	<i>Barn i flerspråklige familier. Veiledning til foreldre og ansatte i barnehager og på helsestasjoner. Veilederen finnes på arabisk, tyrkisk, engelsk, urdu og somali, i tillegg til norsk.</i> http://udir.no/Brosjyrer/Barn-i-flerspraklige-familier/	Nr. 1

Tiltak nr.	Fokus	Omfang	Antall delprosjekter/publikasjoner	Hoved-mål
8 Tiltak på skoler med mer enn 25 % minoritets-språklige elever	Bedre elev- enes utbytte av opplærin- gen	7 kommuner	Rambøll har evaluert prosjektet: Evaluering av språkløftet og Utviklingsprosjekt i skoler med mer enn 25 % minoritetsspråklige elever, august 2009: http://www.udir.no/Rapporter/ Sprakloftet-og-Utviklingsprosjekt-for- minoritetsspraklige-elever/	Nr. 2
9 Forsøk med morsmål som andrespråk	Tospråklige elever får tilbud om opplæring i morsmålet som andrespråk	2 kommuner	Høgskolen i Trondheim startet evaluering av prosjektet høsten 2009	Nr. 2
10 Etterut- dannings- tilbud i andre- språks- didaktikk og lære- planer	Implemente- ring av læreplanene i grunnleggende norsk og morsmål, og kartleggings- verktøy og veiledninger.	Nasjonalt	16 kurspakker à 16 timer og 70 hel-/halvdagskurs - 6000 lærere/ skoleledere fra alle nivåer og i alle fylker har deltatt	Nr.2, 3, 4 og 5
11 Veiled- ningsmate- riell for lærere	Veilednings- materiell for lærere til læreplanen i grunnleggende norsk og morsmål	Nasjonalt	Veiledninger til læreplanen i grunnleggende norsk og i morsmål ligger på nettet http://www.hio.no/content/view/ full/67021 Eksempelbaserte læreplaner ferdigstilles våren 2010.	Nr. 2, 3 og 5
12 Forsøk med ikke- europaiske språk som fremmed- språk	Kinesisk som fremmedspråk	1 kommune	Prosjekt på Sverresborg skole i Trondheim.	Nr. 2

Tiltak nr.	Fokus	Omfang	Antall delprosjekter/publikasjoner	Hoved-mål
13 Kartlegging, utredning og skole-ring av PPT	Kartlegging av leseferdighet på ulike språk, kartlegging av spesial-pedagogiske behov, kartlegging av skole-bakgrunn.	Sentralt og regionalt	Kartleggingsprøver for leseferdighet på 13 språk Spes.ped verktøy ferdigstilles våren 2010, Verktøy for kartlegging av skolebak-grunn ligger på http://www.hio.no/content/view/full/70152 PPT prosjektet omfattet 11 PPT-kontorer i 3 fylker. Deres rapporter ligger på: http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Prosjektrapporter-Utvikling-av-PPTs-kompetanse-i-flerkulturelle-emner-2006-2008	Nr. 1, 2 og 3
15 Stipend-ordning	Stipend for minoritets-språklige lærere	Nasjonalt	I perioden 2004 - 2009 har i alt 295 minoritetsspråklige lærere mottatt stipend. Pr. desember 2008 har 48 skoleeiere, fordelt på alle fylker, rapportert om at 114 stipendmottakere har fullført utdanningen	Nr. 2 og 4
16 Samarbeid med foreldre (skole)	Bedre samarbeidet mellom skole og hjem.	8 grunnskoler i 8 kommuner. Mir-grupper i 7 kommuner.	www.skoleipraksis.no	Nr. 2, 3 og 5
19 Gjennomføring i videregående opplæring	Hindre frafall gjennom bevisst arbeid med § 3.12 i opplærings-loven	2 videregående skoler i 2 fylker.	www.skoleipraksis.no	Nr. 3
20 Ungdom med svak skole-bakgrunn	Modeller for å bedre opplæringen for ungdom med mangelfull skolebakgrunn	7 skoler i 4 fylker	www.skoleipraksis.no http://www.hio.no/content/view/full/70152 og Sluttrapport fra NAFO, januar 2010	Nr. 3

Tiltak nr.	Fokus	Omfang	Antall delprosjekter/publikasjoner	Hoved-mål
21 Rekruttere flere studenter med minoritets-bakgrunn til høyere utdanning	Bidra til at flere minoritets-språklige studenter tar høyere utdanning	1 høgskole	Nettbasert, periodisk publikasjon: MaiA: Mangfold i Akademia http://www.hio.no/content/view/full/310607	Nr. 4
22 BA-utdanning for tospråklige lærere	Flere tospråklige lærere kvalifiseres til arbeid i skolen	Nasjonalt 9 høgskoler samarbeider om tilbud	Nettstedet http://hino.no/	Nr. 2 og 4
28 Fengsels-undervisning	Bedre opplæringen for minoritets-språklige innsatte	Regionalt 2 fengsler	Idéhefte: Tiltak for språklige minoriteter i opplæringen innenfor kriminalomsorgen. http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Ressursbank/Idehefte-om-opplaering-i-fengsel	Nr. 4 og 5
30 Familie-læring	Utvikle modeller for lærings-situasjoner der flere generasjoner er elever / deltakere	Nasjonalt	Statlig koordinerende gruppe drevet av NAFO. www.skoleipraksis.no	Nr. 1, 2, 3 og 5
37 Årlige konferanser	Spre erfaringer fra arbeidet med strategi-planen	Nasjonalt	Det er arrangert 6 nasjonale konferanser der 120 prosjekter er presentert.	Nr. 1, 2, 3, 4 og 5

Språklig og kulturelt mangfold som ressurs

Flerspråklighet – en ressurs i barnehagen

I Bikuben barnehage har personalet blitt mer bevisst på at barnas ulike morsmål skal høres og sees i barnehagen. Det har ført til at barna praktiserer og viser mer iver og stolthet over morsmålet sitt enn tidligere. Det har vært tankevekkende for personalet å se hvilken positiv effekt deres egne holdninger har for barnas språkbruk. Dette til tross for at personalet ikke snakker barnas morsmål.

Om prosjektet

Bikuben barnehage i Sunndal kommune i Møre og Romsdal har deltatt i NAFOs kompetanseutviklingsprosjekt for barnehagene siden 2007. Bikuben er en en-avdelings barnehage tilknyttet kommunens asylmottak. Alle barna i barnehagen har derfor andre morsmål enn norsk. Barnehagen har ikke tospråklige assistenter, men foreldrene gjør en arbeidsinnsats i barnehagen som samlet utgjør ca 50 % stilling. I forbindelse med deltakelse i kompetanseutviklingsprosjektet har Bikuben gjennomført et praksisprosjekt over to år, under veiledning fra Høgskolen i Volda og med prosjektmidler fra NAFO. Hovedmålet for prosjektet har vært å styrke barnas utviklingsmuligheter i eget morsmål. Alle barn skal ha muligheten til å høre, se og bruke sitt morsmål i barnehagens hverdag. Slik ønsker personalet å kunne styrke barnas flerspråklige utvikling både når det gjelder morsmålet og tilegnelsen av norsk. Hvordan kan barnehagen skape et miljø som synliggjør og verdsetter barnas morsmål i hverdagen uten tilgang til tospråklig assistanse? Hva slags kompetanse og hvilke verktøy trenger personalet for å kunne legge til rette for et godt språkmiljø for alle barn? Hvordan kan personalet legge til rette for at foreldrenes ressurser benyttes i barnehagen?

Det er fint å lese på et språk jeg forstår! (Foto: Bikuben barnehage)

I praksis

Selv om alle barna i Bikuben barnehage har andre morsmål enn norsk, opplevde personalet at barnas språklige kompetanse i liten grad preget barnehagens hverdag. Andre språk enn norsk var i liten grad synlige og hørbare. For å kunne styrke barnas utviklingsmuligheter i sine morsmål valgte personalet å arbeide med fire delmål:

- Legge til rette for at barna kan bruke og vedlikeholde sitt morsmål i barnehagen.
- Synliggjøre det språklige mangfoldet i barnehagen.
- Gjøre bruk av foreldrenes ressurser på morsmålet.
- Øke personalets kompetanse om flerspråklighet og betydningen av morsmål.

Barnehagens ledelse valgte å benytte prosjektmidlene til blant annet frikjøp av pedagogisk leder og kompetanseheving av personalet. Gjennom økt kompetanse og bevisstgjøring av personalet har barnehagens språkmiljø endret seg. Det har blitt en betydelig større bruk av ulike morsmål blant både barn, personalet og foreldrene. For å legge til rette for at barna kan bruke sin flerspråklighet i barnehagen, har personalet gjort en del konkrete tiltak som for eksempel å kjøpe inn bøker på ulike språk, henge opp navneskilt i garderoben på ulike språk og lage ordlister. Barnehagen har laget egne språkkofferter til eventyr og sanger som de bruker, og i samarbeid med foreldrene har de oversatt sentrale ord og begreper. I samarbeid med foreldre og voksenopplæringa i kommunen har barnehagen innhentet sanger, rim, regler og eventyr fra ulike land. Foreldre og tolker har også bidratt til å oversette barnebøker.

Personalet ser betydelig endring i hvordan barna nå bruker sin flerspråklige kompetanse i barnehagen. Barna benytter nå morsmålet aktivt i alle situasjoner, men spesielt i smågrupper og i møte med nye barn. Personalet opplever at deres kunnskaper om og holdninger til flerspråklighet er svært viktig for kvaliteten på språkmiljøet i barnehagen. Det at førskolelærere og assistenter med norsk som morsmål snakker om og er nysgjerrige på barnas språk og oppfordrer dem til å bruke morsmålet aktivt i barnehagen, har hatt svært positiv effekt på barnas språkbruk i barnehagen. Flerspråklighet har blitt en ressurs for barn og voksne i arbeidet med språkstimulering. Voksne og barn utvikler sine språklige perspektiver ved å undre seg sammen over språk, og snakker om likeheter og ulikheter i språkene.

En voksen er sammen med 5 barn på klatrerommet. Barna samarbeider om å bygge hus av putene i rommet, og går over i rollelek. To av barna begynner å mjaue mens de går omkring, og en tredje leker hund og sier "voff, voff". Så er alle barna med på leken. Noen sier "mjau" og andre sier "voff". To av barna har tsjetsjensk som morsmål, to snakker farsi og en serbisk. Den voksne spør om barna vet hva hund og katt heter på deres morsmål. Barna snakker i munnen på hverandre for å fortelle. "I Tsjetsjenia heter katt 'tjiska' og hund er 'zal'", forteller ett av barna. På farsi er katt 'pissji et gårbe' og hund er 'zægel hopa'", forteller et annet barn. "I Serbia kaller vi katten 'matza' og hunden 'kootsa'", sier en. Barna fortsetter med å leke hunder og katter. Etter en liten stund sier den voksne: "Har katten samme språk i Norge, Iran, Tsjetsjenia og Serbia?" Det blir stille en stund før alle begynner å mjaue for liksom å prøve seg fram. Barna blir enig om at katten sier det samme i alle landene. "Enn hunden da?" spør den voksne. Barna prøver seg nok en gang frem, den ene hunden med hissigere gjøing enn den andre. Jo da, hunden sier det samme i Norge, Iran og Serbia. Men ett av barna som snakker farsi, rister på hodet og er ikke enig i at hunden i Iran sier "voff". "Iranihund sier vaff, vaff den", sier hun. Det andre barnet med farsi som morsmål er helt enig. De begynner straks å "vaffe" begge to.
(Praksisfortelling fra barnehagens egen prosjektrapport, noe forkortet)

Veien videre

Prosjektet i Bikuben barnehage viser hvor viktig det er at førskolelærere og øvrige ansatte i barnehagen har kompetanse og bevissthet om flerspråklighet. I samarbeid med foreldrene klarer de å ivareta barnas flerspråklighet og barnehagens muligheter for å styrke ulike morsmål. Disse erfaringene deler barnehagen gjennom sitt samarbeid med andre barnehager i Sunndal kommune og i nettverk med flere kommuner i Møre og Romsdal. Selv om barnehagen ikke har mulighet for å gi barna tospråklig assistanse, bidrar altså bevissthet og kunnskap hos personalet til å styrke barnas språklige kompetanse på både morsmål og norsk.

Språklig og kulturelt mangfold som ressurs

Ressursperspektivet i grunnskolen

"En flerkulturell barnehage og skole kjennetegnes av et personale som ser på det kulturelle og språklige mangfoldet som normaltilstanden, og som anvender dette mangfoldet som en ressurs". Strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!* oppmuntrer til å benytte det språklige og kulturelle mangfoldet konstruktivt i opplæringen. Ved å anerkjenne alle barn og elevers erfaringer og benytte dette mangfoldet i opplæringen, vil det kunne føre til en berikelse for hele fellesskapet.

Om prosjektet

Rykkinn skole i Bærum og Tøyen skole i Oslo har deltatt i et prosjekt der det har blitt satt fokus på hvordan det språklige og kulturelle mangfoldet kan benyttes som en ressurs. Ved å benytte mangfoldet på ulike måter, lærer alle noe nytt, noe annet enn der mangfoldet ikke er et tema. Samtidig gir det et signal om at alle elevers erfaringer og bakgrunn er verdifull. Det skaper tillit og et godt grunnlag hos hver enkelt elev for deltakelse i skole og samfunn.

Ved Stinta skole i Arendal og Bjørndal skole i Oslo er det også arbeidet med å ta i bruk det språklige og kulturelle mangfoldet som finnes ved skolen.

I praksis

Arbeid med språklig mangfold på Rykkinn skole

På Rykkinn skole i Bærum kommune har de prøvd ut hvordan de i praksis kan benytte det språklige og kulturelle mangfoldet som finnes ved skolen.

Rykkinn skole er en 1-10-skole, fordelt på to avdelinger. Skolen har ca. 25 % elever med tospråklig bakgrunn. Skolen besto tidligere av to skoler, men da disse ble slått sammen til en stor skole, hadde Rykkinn skole behov for å se på seg selv med nye øyne. De ønsket å se på seg selv som en flerkulturell skole der det språklige og kulturelle mangfoldet ved skolen oppleves som en ressurs. På bakgrunn av ideer framkommet i personalet, ble det satt opp en plan for hva som skulle gjøres for å synliggjøre mangfoldet på de forskjellige trinnene. Likedan ble det satt opp en plan for ulike elevaktiviteter knyttet til språklig og kulturelt mangfold som det skulle arbeides med på hvert trinn.

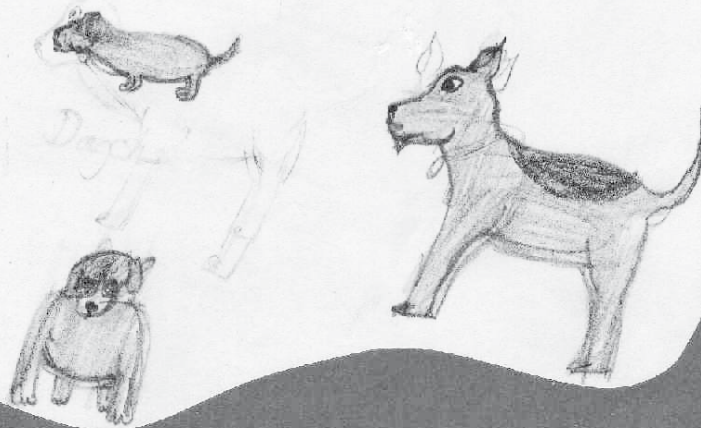
På 5. trinn ble det bestemt at elevene skulle skrive tekster på forskjellige språk. Lærerne fant ut at de ville kombinere dette med opplæring i engelsk. Elevene skrev små fortellinger på engelsk. De som hadde mulighet for å oversette det til andre språk, gjorde det. Resultatene ble framført i klassen, og de skriftlige produktene ble utstilt i skolens hovedinngang. Noen av lærerne mente på forhånd at det ville være vanskelig å få til slikt skrivearbeid, særlig på de ulike morsmålene, men det viste seg at elevene gikk i gang med stor iver. Foreldrene ble engasjert, og elevene kunne etter hvert beundre hverandres produkter. Spesielt vakte det interesse der medelever skrev med annet alfabet eller skrifttegn. I ettertid har lærerne rapportert om et vellykket undervisningsopplegg som de ønsker å gjenta.

TAMILSK TEKST : SRI LANKA

Nivetha

நாய்

நாய்கள் வித்தியாசமான உருவத்திலும்,
வித்தியாசமான நிறங்களிலும் காணப்படும்.
சில பார்வையற்றவர்கள் நடந்து செல்வதற்கும்,
கடைகளுக்கும் செல்வதற்கும் நாய்கள்
உதவுகின்றன. நாயினது உரோமம்
எனக்கு சுவைமையான எஃம்மத்தும். நான் மனிதர்களை
நண்பன் என அழைப்பார்கள். நான். இது
நானுக்கு சித்தகாவகன் சிவனியில்
உலக விருதல் வேண்டும். நாய்களும்
அவைகளைப் பெறுதல் வேண்டும்.
பல நாய்களுக்கும் விளையாட விடுபடும். சில
நாய்களுக்குப் பூனை எதிராளிகும்.
நாய்கள் மனிதர்களை விட வேகமாக
பிடிக் கூடலான.

Tekst skrevet av elev i prosjektet

Arbeid med fokusland på Tøyen skole

Tøyen skole er en 1-7-skole der det går elever med tilknytning til mange forskjellige land. På Tøyen skole arbeider de på ulike måter med å ivareta flerkulturelle perspektiver. Blant annet arrangerer skolen temadager, noe de kaller Fokusland. Formålet med Fokusland-dagen er at elever og foreldre blir bedre kjent med kulturen, språket, geografien og historien til ett av landene som er representert blant skolens elever. Elever og foreldre med tilknytning til det aktuelle landet har et spesielt ansvar for å forberede dagen. Ved å styrke alle elevene i at deres erfaringer har verdi for andre, er det grunn til å tro at det bedrer elevenes selvbilde og derigjennom motivasjon for deltakelse i samfunnet. Samtidig arbeider hele skolen med fokuslandet som tema, de gjør undersøkelser, lager reportasjer og skriver presentasjoner. Prosjektet fungerer derfor identitetsbekreftende for elever med bakgrunn i fokuslandet, samtidig som det har en perspektivutvidende virkning for alle elever. Fokusland-Pakistan kan man se på film ved å gå inn på <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/>

Danser gjøres klar til forestilling (Foto: Snøball Film)

Reiselivsmesse på Stinta skole

På Stinta skole i Arendal ønsket lærerne på 9.trinn å benytte den internasjonale kompetansen elevene representerte. Det ble laget et prosjekt knyttet opp mot blant annet kompetansemålene i geografi og samfunnsfag. Elever med bakgrunn fra andre land skulle presentere sitt opprinnelsesland for hele skolen. Alle elevene på trinnet ble delt inn i arbeidsgrupper med de minoritetsspråklige elevene som gruppeledere. Det var jo de og deres foreldre som hadde den nødvendige spisskompetansen! Lærerne på skolen fungerte som veiledere, og de tospråklige lærerne var nøkkelpersoner.

Sluttproduktet ble en reiselivsmesse der alle de forskjellige landene elevene hadde nær tilknytning til, ble presentert. *Stinta – et mangfold* er blitt til film, og den kan man se ved å gå inn på: <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/>

Hva med en tur til Polen? (Foto: Snøball Film)

Biblioteket på Bjørndal skole

Det er flere enn lærerne som har anledning til å benytte og anerkjenne mangfoldet ved skolen. På Bjørndal skole i Oslo gjør bibliotekaren en viktig jobb ved å stimulere til leselyst, og til at elever med ulik bakgrunn skal få mulighet til å få bekreftet sin identitet. Det gjør hun blant annet ved å sørge for at biblioteket har bøker på mange språk, slik at elevene får anledning til å lese på morsmålet. Dersom det ikke finnes bøker om elevenes hjemland eller på morsmålet, oppfordrer hun elevene til å lage egne bøker. Det får vi se eksempel på i filmen som er laget fra Bjørndal skole <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/>

Veien videre

Mange skoler praktiserer det å benytte språklig og kulturelt mangfold på en konstruktiv måte. Noen eksempler presenteres i Ideheftet *Språklig og kulturelt mangfold – en ressurs i opplæringen*. Her er det samlet ideer til hvordan skoler kan synliggjøre språklig og kulturelt mangfold både i klasserom og ved skolen forøvrig. Det gis eksempler på feiring av nasjonaldager og andre høytidsdager. Videre gis det eksempler på hvordan mangfoldet kan benyttes i tilknytning til ulike kompetansemål i fagene. Det er et poeng i heftet at skolen benytter den internasjonale kompetansen som finnes i skolemiljøet og benytter dette i et sammenlignende perspektiv. Heftet er utarbeidet på NAFO og planen er at det skal oppdateres årlig etter innspill fra praksisfeltet. Gode ideer og erfaringer sendes nafo@hio.no

Idèheftet ligger på NAFOs hjemmeside. Det kan lastes ned direkte her: <http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Ressursbank/Idehefte.-Spraklig-og-kulturelt-mangfold-en-ressurs-i-opplaeringen>

Kompetanseheving

Nasjonalt kompetanseløft for ansatte i barnehagesektoren

Gjennom et nasjonalt kompetanseutviklingstiltak har barnehager over hele landet tilegnet seg nye erfaringer og ny kunnskap. Slik har de fått et bedre grunnlag for arbeid med mangfold i barnehagens hverdag. Alle barn skal gis mulighet til lek og læring ut fra egne forutsetninger og sine ulike bakgrunner.

Om prosjektet

I løpet av 2005-2010 gjennomførte NAFO på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet kompetanseutvikling for barnehageansatte innenfor språkstimulering og flerkulturell pedagogikk. Tiltaket ble iverksatt i samarbeid med fylkesmennene, høgskoler og universiteter i alle landets fylker.

16 høgskoler og universiteter var involvert i kompetansehevingstiltaket med til sammen 44 faglig ansatte knyttet til tiltaket i hele eller deler av den totale prosjektperioden. Vel 1000 barnehageansatte deltok, fordelt på 95 kommuner. 270 barnehager var med, noen i hele perioden, andre for kortere tid, hvorav 80 fikk veiledning fra høgskoler og universiteter i forbindelse med praksisprosjekter i egen barnehage.

Målene med kompetanseutviklingen er

- å bidra til økt kompetanse hos ansatte i barnehagene
- å bidra til implementering av overordnede planer
- å bidra til å styrke høgskolene og universitetene som kompetansetilbydere

Kompetansehevingen er et tiltak for å bidra til bevisstgjøring og økt kompetanse om tospråklig utvikling og flerkulturelle perspektiver blant ansatte i barnehagene, slik at alle barn skal gis mulighet for å få dekket sine grunnleggende behov. Barns behov for identitetsbekreftelse, perspektivutvidelse og arbeid med språkstimulering på norsk og morsmål er nøkkelord i kompetansehevingstiltaket.

Til grunn for kompetansehevingstiltaket ligger implementering av *"Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver"* og stimulering til arbeid med temaheftet *"Språklig og kulturelt mangfold i barnehagen"*. I tillegg står disponering av tilskuddsordningen (*"Tilskudd til tiltak for å bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i førskolealder"*), og strategiplanen *"Likeverdig opplæring i praksis!"* sentralt. En annen sentral føring er regjeringens *"Strategi for kompetanseutvikling i barnehagesektoren 2007 – 2010"*, hvor midlene til kompetanseutviklingen er hentet fra.

Det er et vesentlig poeng i tiltaket å tydeliggjøre og styrke høgskolene og universitetenes rolle som kompetansetilbydere med hensyn til å implementere flerkulturelle perspektiver i barnehagene og i førskolelærerutdanningen.

Målgruppen for kompetansehevingen er styrere, pedagogiske ledere, fagarbeidere, tospråklige assistenter og assistenter i barnehagene, samt faglige tilsatte fra høgskolene og universitetene i de aktuelle fylkene. Barnehemagemyndigheten i de deltakende kommunene er også en viktig målgruppe og sentral for utviklingsarbeidet i den enkelte kommunen.

I praksis

Styring og organisering

Kompetanseutviklingstiltaket har basert seg på én hovedstruktur, selv om dette har blitt løst noe ulikt i fylkene, tilpasset lokale utfordringer og behov. Hvert fylke har hatt en styringsgruppe bestående av en representant fra NAFO, en representant fra fylkesmannen og en eller flere representanter fra universiteter og høgskoler. De har møttes i forkant og underveis i prosjektåret.

Strukturen for kompetansehevingstiltaket har vært en veksling mellom fylkesvise storsamlinger, lokale nettverkssamlinger og praksisprosjekter i barnehagene. I hvert fylke ble det arrangert en storsamling for alle deltakende barnehager ved prosjektårets begynnelse og slutt, to til tre nettverkssamlinger for to til tre nettverk, samt to veiledninger fra høgskolen/universitetet i barnehager med praksisprosjekter. Hvert av årene ble avsluttet med en nasjonal konferanse i Oslo for alle deltakerne, både fra barnehagene, høgskolene og universitetene, og representanter fra fylkesmennene og barnehemagemyndighetene. Konferansenes form var fellesforedrag med fokus på ulike sider ved det flerkulturelle perspektivet i barnehagen, samt at prosjektbarnehager presenterte egne prosjekter i parallelle sesjoner. Både konferansene og storsamlingene har vært faglig inspirerende og ble en viktig møteplass med muligheter for å knytte kontakt med andre barnehager.

Som prosjektleder har NAFO hatt ansvaret for å bistå kompetanseutviklingen med faglig kompetanse og veiledning og å følge opp og koordinere virksomheten sentralt. Fagpersoner fra universiteter og høgskoler har hatt ansvar for å bidra med kompetanse til og veiledning av deltakerne i fylket. De har arrangert storsamlinger og nettverkssamlinger, valgt ut temaer i samråd med NAFO, hatt ansvaret for veiledning i nettverkene, bistått barnehagene med faglig prosjektveiledning, laget oppgaver til barnehagene og skrevet rapporter fra prosjektet. Fylkesmannens representanter har lagt til rette for administrative rammer, hatt oversikten over minoritetsspråklige barn i fylket og ut fra dette utarbeidet plan for rekruttering av barnehager til kompetanseutviklingen. De har bistått i arbeidet med å arrangere storsamlinger og også selv deltatt på disse samlingene. I noen fylker ble det bevilget midler til gjennomføringen av prosjektet i tillegg til intensivmidlene fra NAFO. Dette har gitt den enkelte barnehage enda større muligheter og handlingsrom for gjennomføringen, samt at det har gitt positive signaler i fylket om betydningen av kompetanseutviklingens fokus. Kommunene og barnehagene valgte ut ressurspersoner fra de enkelte barnehagene til å delta på storsamlinger og nettverkssamlinger. Deres rolle var å initiere utviklingsar-

beidet i egen barnehage og legge til rette for implementering av overordnede planer for barnehagens pedagogiske virksomhet. NAFOs fokusbarnehager har hele tiden hatt sentrale roller på storsamlinger og i nettverkssamlinger og vært en viktig del av kompetansehevingstiltaket i eget fylke.

Erfaringer

I løpet av tiltaksperioden har det faglige innholdet i kompetanseutviklingen vært mest fokusert mot det språklige aspektet. Det ble derfor ønskelig å prøve ut spesifikke tiltak som en videreføring og faglig utdyping av eksisterende arbeid og gjennom praksisprosjekter å utvikle gode metoder for flerspråklige barns språkutvikling. Målet var at barnehagens personale skulle få økt bevissthet rundt og kunnskap om flerspråklighet, og om hvordan man kan støtte barns norsk- og morsmålsutvikling i barnehagen. De enkelte barnehagenes praksisprosjekter skulle bidra til å utvikle metoder for å jobbe med flerspråklig utvikling, både ved hjelp av flerspråklige medarbeidere og i samarbeid med foreldre. Tre tiltak har vært vektlagt for å nå hovedmålet:

- Tiltak for å styrke samarbeidet mellom tospråklig assistent, pedagogisk leder og styrer.
- Tiltak for å styrke foreldrene som ressurs i barnas flerspråklige utvikling
- Tiltak for arbeid med litteratur for å styrke barnas flerspråklige utvikling

De fleste av barnehagene har arbeidet med målsetninger hovedsakelig knyttet opp mot det andre og tredje tiltaket. Fokus på samarbeidet med tospråklig assistent har bare vært mulig i begrenset omfang, på grunn av få tospråklige ansatte i barnehagene. Et eksempel på et praksisprosjekt med utgangspunkt i det første tiltaket er Beckerbo barnehage i Horten kommune. De hadde, gjennom prosjektet "Morsmålsassistent eller kjøkkenhjelp?", fokus på et systematisk og bevisst samarbeid med tospråklig assistent og har skapt et språklig miljø i barnehagen der ulike morsmål er med på å støtte opp om barnas språklige og sosiale utvikling. Bikuben barnehage i Sunndal kommune er eksempel på en barnehage som bruker foreldrene aktivt som en ressurs på morsmålet. Deres prosjekt, "Flerspråkighet - en ressurs!", er nærmere beskrevet ovenfor. Førresfjorden barnehage i Tysvær kommune har arbeidet med å styrke den flerspråklige utviklingen gjennom bruk av litteratur og har kalt prosjektet "Du store verden, for ei bok!"

Mange barnehager i kompetansehevingstiltaket gir uttrykk for at de har arbeidet aktivt med å implementere praksisprosjektet i hele barnehagen, for at alle i personalet skulle ha et eierforhold til dette. Svært mange barnehager benytter barnehagens ulike møtefora til å diskutere og videreutvikle arbeidet. Det rapporteres om en endret holdning i personalgruppa i forhold til flerkulturelle spørsmål generelt og til barn og foreldre spesielt. Flere uttrykker at de gjennom systematisk observasjon og bearbeidelse og drøfting av denne, får øynene opp for hvorfor mange av de minoritetsspråklige barna faller utenfor i lek og aktivitet i barnehagen, og at det er nødven-

dig å arbeide bevisst med å inkludere alle barn i barnehagens sosiale liv. Mange sier også at de har fått en bedret kommunikasjon med foreldrene, og at bedre dialog fører til økt trygghet hos begge parter. Dette har gitt en ny innsikt og en bredere forståelse for foreldrenes ståsted. Kyrkjevegen barnehage i Førde kommune har gjennom prosjektet "Sjå mangfoldet vårt. Tankar kring barndom sett frå foreldrestaden" involvert foreldrene i å utforme ei bok om ulike perspektiver på barndom og oppvekst. Prosjektet beskrives i denne rapporten og på barnehagens eget nettsted http://www.kyrkjevegen.barnehage.forde.no/filer/kyrkjevegen_barnehage_liten_fil-b.pdf

Veilederne fra universiteter og høgskoler har fremhevet at kompetansetiltaket har hatt stor betydning for den enkeltes faglige utvikling og bevissthet om å fokusere på det språklige og kulturelle mangfoldet i barnehagen. Det rapporteres om at det har vært interessant å være så praksisnær som man blir i et slikt prosjekt. Dette har videre ført til diskusjoner og synliggjøring av prosjektet internt på eget arbeidssted. Høgskolene og universitetene mener å ha fått viktig innsikt i de ulike erfaringene, utfordringene og dilemmaene barnehagene står overfor, gjennom praksiserfaringer og praksisfortellinger fra barnehagene. Det har gitt en god innsikt i praksisfeltet, og blitt viktig i formidlingen videre til lærerstudentene.

Veien videre

De gode erfaringene i kompetanseutviklingstiltaket skyldes for en stor del at høgskolene og universitetene har formidlet sin fagkompetanse og har hatt mulighet til å følge tett opp på storsamlinger, nettverk og veiledninger. Det rapporteres fra både høgskolene, universitetene og barnehagene at særlig veiledning i nettverk har vært inspirerende for arbeidet og bidratt til å øke kompetansen blant de deltagende barnehagene. Barnehagene har gitt uttrykk for et ønske om mer veiledning og opplæring, spesielt samlinger som involverer hele personalgruppa. Høgskolene og universitetene har på sin side gitt uttrykk for et behov for å tilhøre et kompetansemiljø på det flerkulturelle området. De formidler å ha hatt stort utbytte av å delta på høgskole- og universitetssamlingene i prosjektet.

Det vil fremdeles være behov for at høgskolene og universitetene er synlige og tilgjengelige for videre utvikling av barnehagene i egen region. Fylkesmannen har vært og er, en viktig medspiller for å initiere denne typen arbeid. I den enkelte kommunen vil barnehagemyndigheten ha en sentral betydning for i hvilken grad det i fremtiden satses på dette feltet. I fylker der barnehagemyndigheten har vært godt representert, rapporteres det om en god effekt på framdrift og spredning. Kommunene er svært ulikt organisert, de har ulike utfordringer, men alle kommuner og alle barnehager vil profittere på å øke sin kompetanse på det flerkulturelle området og å fokusere på ulike sider av et samfunn preget av mangfold.

(Foto: Marte Garmann Johnsen)

"Før har vi spurt foreldre om de ønsker å bidra inn i barnehagen. Nå spør vi ikke lenger **om**, men **hvordan**. Vi er tydelige på at det er viktig og at alle får delta i fellesskapet... nå tenker vi at **selvfølgelig** skal mangfoldet i barnehagen ivaretas og synliggjøres." (Øvre Sjetnan barnehager, Trondheim kommune)

Personalet på avdelingen er i gang med forberedelser til å ha kurdisk uke i barnehagen. I den forbindelse spør jeg Amir om han kan lære meg hvordan jeg teller fra én til ti på kurdisk. Amir ser uforstående på meg. Jeg spør om igjen, men han sier ingenting. Jeg prøver meg på andre ord, spør om han vet hva "hei" heter, hva "ha det" heter og til slutt om han vet hva "takkt" er på hans morsmål. Amir er stum som en østers. Ingen av personalet har noensinne hørt ham snakke kurdisk i barnehagen, verken med foreldre eller andre kurdiske barn. Jeg tenker at mine tidligere antakelser om at Amir ikke snakker morsmålet er riktige. Senere samme dag hjelper moren til Amir meg med tallene og ordene som jeg var ute etter.

Den kurdiske uken går med til å fortelle eventyr, dans og musikk fra Kurdistan, spise kurdisk mat og vi lærer oss blant annet å telle til ti på kurdisk. Mandagen etter den kurdiske uken, kommer Amir mot meg da jeg kommer på jobb. Han sier: "Mari, Mari, kom hit! Kom til dukkekroken!" Jeg følger forventningsfullt etter, og tror at nå skal jeg få se noe riktig spennende. Da vi ankommer dukkekroken, sier han: "Vet du hva det heter på kurdisk?" Amir peker på en masse ulike ting i dukkestua og forteller meg hva alt heter på kurdisk. Ansiktet hans stråler.

(Praksisfortelling fra barnehagens egen prosjektrapport)

Språkstimulering

Du store verden, for ei bok!

I arbeidet med å synliggjøre barnehagens språklige og kulturelle mangfold, fikk personalet i Førresfjorden barnehage oppleve at barna framsto med en ny stolthet og tydelighet i barnegruppa.

Om prosjektet

Førresfjorden barnehage i Tysvær kommune er en av 15 barnehager i Rogaland som har deltatt i NAFOs nasjonale kompetansehevingsprosjekt for barnehageansatte. De har vært med i prosjektet i perioden 2006-2010. Gjennom denne fireårsperioden har de deltatt i et regionalt nettverk, på storsamlinger og fått jevnlig veiledning fra Universitetet i Stavanger. De har fått prosjektmidler fra NAFO og/eller fra fylkesmannen i Rogaland. Barnehagen har fire avdelinger med til sammen 66 barn og ca 30 % av barna er flerspråklige. På hjemmesidene deres kan vi lese følgende: "Språklig, kulturelt og religiøst mangfold er normalt og mangfoldet er en naturlig del av hverdagen vår."

De startet prosjektarbeidet sitt med tittelen "Du store verden!" De arbeidet med å utvikle en pedagogikk der nettopp ulike språklige, kulturelle og religiøse uttrykk skulle synliggjøres i barnehagens hverdagsliv. De begynte å se på planer, inventar og utstyr, aktiviteter og samtaler i barnehagen med et nytt blikk, med den hensikt at alle barn skulle få oppleve identitetsbekreftelser. De har gjennom prosjektperioden delt sin kompetanse med andre barnehager, både regionalt og nasjonalt, og de har stadig videreutviklet egen praksis.

I praksis

Flere av barna fikk i løpet av prosjektperioden mulighet til å dele sine ulike erfaringer, noe de tidligere ikke hadde hatt tilfredsstillende praksis på i barnehagen. Ved å åpne opp for barns og foreldres ulike erfaringsbakgrunner, opplevde personalet at barnehagens innhold ble utvidet og fornyet. Dette ble således tankevekkende for personalet, og betydningen av både barnas og foreldrenes medvirkning og deltagelse ble viktig tematikk for personalets videre arbeid.

En av de ansatte forteller: *Midt i ID-festen vår i barnehagen dukket plutselig en pappa opp med marokkanske småkaker. Det var rester fra ID-festen hjemme hos dem. Det var ingen som visste at han kom, og gutten som "eigde" småkakene fikk lov å by alle barna og de voksne på kaker. Det ble en hyggelig overraskelse!*

I møte med barn og foreldre med ulike morsmål så barnehagen behov for å tilegne seg mer kunnskap, bl.a. om flerspråklighet og om morsmålets betydning for barnas utvikling. De ønsket at barn med et annet morsmål enn norsk skulle få oppleve et rikere språkmiljø. Barnehagen så at både tospråklige ansatte og foreldrene ble viktige samarbeidspartnere i dette arbeidet. I tillegg til skoleringsdager for personalet, arrangerte de temakvelder sammen med foreldrene, med fokus på å utvikle gode språkmiljø for barna både hjemme og i barnehagen. Sammen bestemte de seg for å arbeide med barnelitteratur på barnas ulike morsmål og kalte nå prosjektet for: "Du store verden, for ei bok!"

Eventyrstund i Førresfjorden barnehage (Foto: Førresfjorden barnehage)

I dette arbeidet ble Tysvær bibliotek en viktig samarbeidspartner. Barnehagen ble en formell utlånssentral for biblioteket, dvs. at foreldrene og barna fikk låne bibliotekbøker med seg hjem fra barnehagen. Biblioteket har bidratt med å utvide barnehagens utvalg av barnelitteratur på ulike språk.

I forbindelse med NAFOs barnehageprosjekt har Førresfjorden barnehage etablert et nettverk sammen med tre andre barnehager i Haugesund og Tysvær kommuner, Vassbrekke kulturbarnehage, St. Olavs barnehage og Frakkagjerd barnehage. Dette har blitt et viktig nettverk med tanke på å utvikle barnehagenes pedagogikk. Her deler de erfaringer, utveksler ideer og reflekterer over hvordan barnehagetilbudet oppleves for barn og foreldre. Det er fagpersoner fra universitetet i Stavanger som leder nettverket.

Barnehagene har samarbeidet om å utarbeide hver sin bokkasse til bruk i barnehagene. Bokkassene inneholder billedbøker med lite tekst og med konkrete til. Disse konkretene brukes sammen med boka for å berike formidlingen til barna. Bøkene i bokkassene er oversatt til ulike morsmål. Barnehagen skal også lage lydbøker på flere språk av disse bøkene, spesielt med tanke på de familiene der foreldrene ikke kan lese på morsmålet sitt. Barnehagen har også jevnlig lesestunder på biblioteket, der de inviterer andre barnehager til å delta. Det er barn og voksne fra barnehagen som sammen leser høyt og forteller fra bøkene, med utgangspunkt i bokkassene.

Veien videre

I arbeidet med å utvikle barnehagens pedagogikk opplever personalet at det har vært viktig å kombinere det å tilegne seg teori og ny kunnskap med å prøve ut nye tiltak i praksis. Refleksjon over det de har opplevd, har bidratt til at de forstår teorien de har lært i lys av den praksisen de erfarer. "Vi har lært noe på kurs og samlinger, vi har prøvd ut noe i praksis, og vi har sett positive endringer både hos barn og voksne." Dette blir en viktig forståelse å ha med seg, for å bidra til at barnehagepedagogikken fortsetter å være i utvikling.

Vi er blitt mye modigere i samarbeid med foreldre. Vi tar opp ting mer direkte og tenker at vi er en del av integreringsprosessen og har vårt ansvar i forhold til dette.

Selv om vi er rimelig skolerte og har en praksis som vi mener er flerkulturell, er vi nødt til hele tiden å fokusere på dette. Stadig møter vi holdninger hos oss selv som gjør at vi blir utfordret.

Språk- og lesestimulering

Språkløftet

Språklige ferdigheter er viktig for å bli aktiv deltaker i et fellesskap. Noen barn har svake ferdigheter i norsk når de begynner på skolen. Språkløftet er et tiltak for å legge til rette for god og allsidig utvikling i norsk og morsmål i førskolealder og videre i opplæringen.

Om prosjektet

Språkløftet startet i 2007 og går over fire år. Ni kommuner deltar i Språkløftet. Det er Bærum, Drammen, Fredrikstad, Oslo (fem bydeler), Skedsmo, Skien, Stavanger, Tromsø og Trondheim. Hensikten med prosjektet er å fremme gode språk- og norsker Ferdigheter. Et utvalg barn som utpeker seg for oppfølging etter språkkartlegging på helsestasjon, følges to år i barnehage og to år i skolen. Disse barna får ekstra tilrettelagt opplæring knyttet til språk og /eller opplæring i norsk. Rundt omkring i kommunene er det lagt vekt på språkstimulering på forskjellige måter. Halvveis i prosjektet melder samtlige kommuner at barna som startet i 1. klasse høsten 2009, har profitert på den spesielle oppfølgingen de har fått.

I prosjektet er det forventet at kommunene tilbyr foresatte eller mødre norskopplæring og gjennomfører det etter behov. Det legges videre vekt på at kommunene skal komme fram til en modell med en helhetlig tiltakskjede fra helsestasjon til barnehage og over til skole.

Tiltakskjeden skal sikre at barn som har behov for språkstimulering, følges systematisk opp i barnehage og skole.

Morsmålsstimulering i Granåsen barnehage i Skien. (Foto: Snøball Film)

I praksis

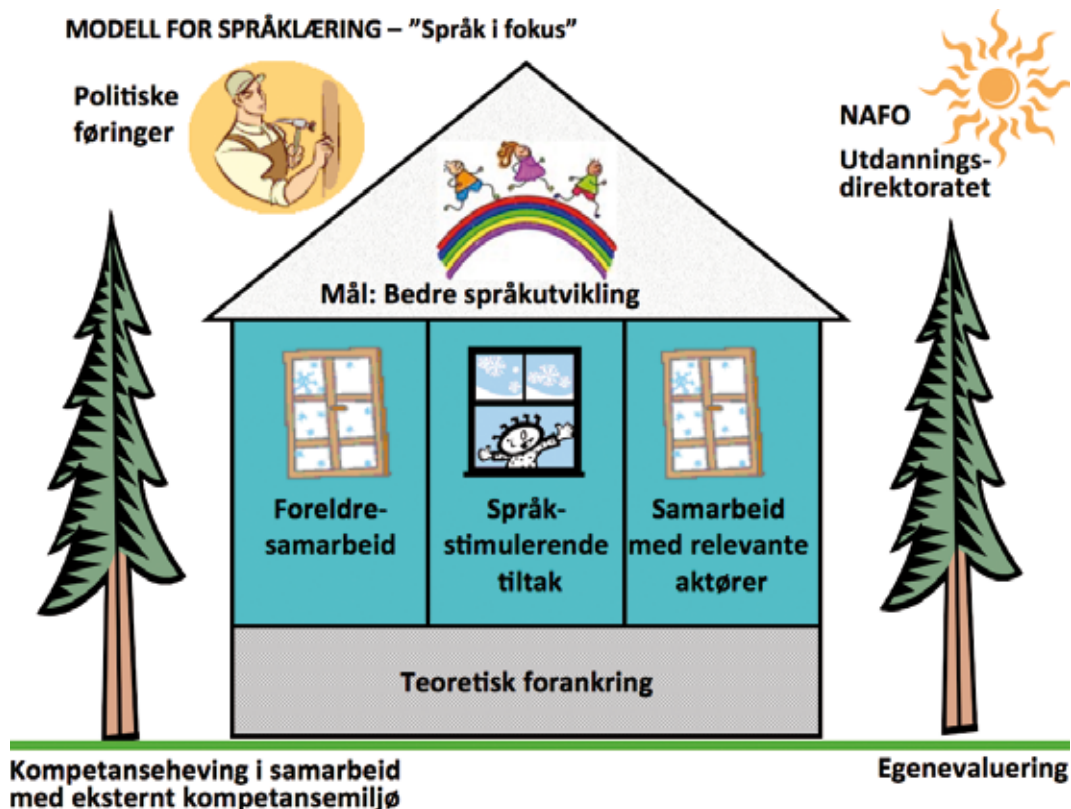
Språkstimulering

I modellen for språkstimulering i Skien kommune dokumenteres barnets utvikling og fortellerevne.

Modell for språklæring

I Bærum tenker de at en modell for språklæring handler om å finne en vei fra politiske føringer til gode tiltak i praksis. Prosjektet har fått navnet "Språk i fokus" og modellen er bygget opp som et hus. Grunnmuren er en teoretisk forankring som tiltakene er bygget på. Tiltakene, både i forhold til foreldre, barn og personalet skal bidra til å nå målet om bedre språkferdigheter hos minoritetsspråklige barn og elever.

Ved prosjektets slutt skal modellen for språklæring inngå i en større tiltakskjede som sikrer at barn som har behov for språkstimulering, følges systematisk opp i barnehage og skole.

Norskkurs for mødre

Foreldres engasjement i barnas opplæring utpeker seg som et viktig kriterium for skolefaglig framgang. For å kunne følge sine barns utvikling i skole og barnehage er det en klar fordel å kunne kommunisere på norsk. I Trondheim kommune var det et uttalt ønske å bedre norskkompetansen til minoritetsspråklige foreldre i en av bydelene. Foreldrene selv hadde lenge hatt ønske om å lære seg norsk. Gjennom kommunens deltakelse i Språkløftet, samarbeid med Enhet for Voksenopplæring (EVO) og Åpen barnhage ble det våren 2008 satt i gang gratis norskkurs for kurdiske mødre ved en av skolene i bydelen. To mødregrupper med ti deltakere i hver gruppe møttes to dager i uka på dagtid. Mens mødrene fikk sitt norskkurs over 2- 3 timer hver gang, sørget Åpen barnehage for et språkstimuleringsstilbud til barna. Kursene ble holdt på en barneskole i bydelen.

I forbindelse med Språkløftet har prosjektgruppen utarbeidet materiell tilknyttet ulike temaer. Dette brukes i barnehagene og skolene som deltar i prosjektet. De samme temaene benyttes i mødregruppene og sammen med barna ved barnepass.

Etter det første året ble tilbudet om mødregrupper evaluert, og det viste seg at tiltaket var svært vellykket. Mødrekursene er dermed blitt videreført. Etter hvert er det flere av deltakerne som har bestått Norskprøve 1 og 2. Noen av deltakerne har fått praksisplass, andre har startet grunnskoleopplæring for voksne. Tiltaket har ført til økt selvtillit hos mødrene og større motivasjon for å lære norsk og delta i samfunnet. Mødrene uttrykker at de blant annet føler seg tryggere i foreldrerollen: *Jeg klarer å hjelpe barnet mitt med leksene.*

*Kurdiske mødre deltar på norskkurs på Saupstad skole i Trondheim.
(Foto: Saupstad skole)*

Veien videre

Språkløftet som prosjekt i de ni kommunene avsluttes i 2011. Allerede nå har kommunene høstet verdifulle erfaringer. Fram til avslutningen vil kommunene fortsette arbeidet i barnehagene og videreutvikle sine modeller for språkstimulering. Skolen vil bygge på det som er gjort i barnehagene, og utvikle sin modell tilpasset skolen. Ved avslutning av prosjektet vil det bli laget en sluttrapport med informasjon fra alle de deltagende kommunene. Denne legges ut på NAFOs hjemmeside.

Språk- og lesestimulering

Lesevenner

Lesevennprosjektet i Lørenskog kommune er et samarbeid mellom Åsen skole, Klubben/Solheim/Løkenhagen/Løkenåsen barnehager og Lørenskog bibliotek, og har inngått i samarbeidsprosjekt med NAFO og flere prosjekter under tiltak 4 i strategiplanen.

Om prosjektet

Fire ganger i året er elever i 4. klasse ved Åsen skole på besøk i distriktets fire barnehager og leser for barnehagebarna på ulike morsmål. Prosjektet har flere målsettinger:

- styrke leseferdighetene og evnen til muntlig fortelling
- lette overgangen mellom barnehage og skole
- bedre språkforståelsen blant minoritetsspråklige barn i barnehagen
- ivareta og styrke det flerkulturelle perspektivet i barnehagen og skolen
- styrke barnehagebarnas og skoleelevenes interesse for å lese
- styrke samarbeidet mellom hjem og barnehage/skole
- utnytte ressurser og kunnskaper i de samarbeidende virksomhetene
- synliggjøre og utnytte de språklige ressursene barna har
- bidra til å etablere en velfungerende samarbeidsmodell og spre informasjon til andre

I praksis

Ved Åsen skole samles alle fjerdeklassingene og deres lærere til et informasjonsmøte om hva det å være lesevenn innebærer. *Lesevenn* er en oppgave som bare fjerdeklassene får delta i. Elevene får anledning til å stille spørsmål og kommentere.

Lærerne utarbeider en oversikt over hvilke morsmål som er representert i klassene, og leverer denne til bibliotekaren på Lørenskog bibliotek og til styrerne i barnehagene. Bibliotekaren finner bøker på de aktuelle språkene som passer for førskolebarn. Til dette arbeidet får hun blant annet bistand fra Det flerspråklige bibliotek (Dfb) på Deichmann i Oslo. Styrerne i barnehagene grupperer barna etter morsmål og kobler dette opp med skolebarnas lesere på samme morsmål.

Når bibliotekaren har skaffet bøker, inviteres elevene til biblioteket og får velge ut tre bøker de vil lese blant utvalget bibliotekaren har lagt fram. De gir bibliotekaren beskjed om hvilken barnehage de skal lese i, slik at biblioteket vet hvor bøkene havner. Barnehagene samarbeider om en utlånsordning med biblioteket. Bøkene blir igjen i barnehagene og kan lånes av foreldrene for videre lesing hjemme.

På skolen forbereder så elevene seg på å være opplesere. De leser for hverandre, og diskuterer i klassen hvordan man skal lese for barn; vise bilder, stille spørsmål, kommentere, osv. Det legges også vekt på at de som ikke leser så godt på morsmålet, kan fortelle.

Foreldrene trekkes inn i arbeidet, ved at de informeres om lesevenn og oppfordres til å lese bøkene for og sammen med elevene på de ulike morsmålene. Dette bidrar til at de elevene som ikke leser på morsmålet, kan lære seg historiene og fortelle dem muntlig.

I barnehagen snakker avdelingslederen med barna om at de skal invitere skolebarn til å lese for dem. Barnehagen sender så en invitasjon til skolen om lesestund i barnehagen.

På *lesevenndagen* får skolebarna skilt med navn rundt halsen, og barnehagebarna har det samme. Skiltene har ulike farger. Dette er gjort for at alle skal vite hvem som skal lese og leses for i samme gruppe. De med røde skilt tilhører ett språk, de med grønne skilt et annet.

De samme barna har de samme leserne på hver samling. Dette gjør at barna blir godt kjent med elevene, noe som bidrar til å skape nærhet, trygghet og vennskap.

Etter avtale med biblioteket blir bøkene igjen i barnehagen etter lesevennbesøket. Foreldrene til barnehagebarna får så tilbud om å låne bøkene elevene har lest for barna, og kan lese bøkene på nytt for barna sine hjemme.

I etterkant av lesevenndagen skriver skolebarna logg om hvilke opplevelser de sitter igjen med; hva fungerte bra og hva var kanskje ikke så bra. Lærerne har så individuelle samtaler med elevene og klassen har møter om hvilke justeringer de eventuelt kan gjøre til neste samling.

Det har også vært gjennomført *barnefest* på biblioteket for barnehagebarna og elevene. På dette arrangementet har barnehagebarna optrådt med sanger for skolebarna og skolebarna har dramatisert eventyr på flere språk for barnehagebarna. Her får begge aldersgruppene bidratt med sine ressurser.

Elever leser for barnehagebarn i Solheim barnehage (Foto: Snøball Film)

Elever leser for barnehagebarn i Løkenåsen barnehage (Foto: Elin Warne)

Veien videre

Dette tiltaket bidrar til at barnehagebarna og skoleelevene får benyttet de ulike morsmålene også i barnehage- og skolesammenheng, og det er med på å synliggjøre den språklige kompetansen blant elevene og barnehagebarna på en positiv måte.

Skolen melder om økt leselyst i tillegg til at det oppleves svært positivt for elever fra språklige minoriteter at de får benyttet og synliggjort de språklige ressursene.

Barnehagene beskriver det som positivt med vennskap med skolebarn og kjennskap til skolen for barna i forhold til overgang til skolen senere.

Skolen og barnehagene framhever samarbeidet med biblioteket som svært positivt, og at modellen for utlån av bøker fungerer godt. Dette har bidratt til at foreldrene i større grad deltar aktivt i videreføringen med lesing og fortelling på morsmål for skolelever og barnehagebarn.

Tiltaket viser at samarbeid mellom virksomheter på ulike nivåer gir et større tilfang av samlede ressurser og økte muligheter til aktivisering og leselyst blant barnehagebarn og elever.

Lesevennene i Lørenskog er filmet:

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/lesevenner/>

Ønsker man mer informasjon om Åsen skole, så er dette lenke til hjemmesiden:

<http://asen.skole.lorenskog.no/>

Språk- og lesestimulering

Familielæring og bibliotek

Familielæring er læringsaktiviteter der flere generasjoner, for eksempel barn og foreldre eller barn og besteforeldre, deltar sammen. Ressursene hos den enkelte som deltar, bidrar til å skape innhold i aktivitetene. Aktivitetene kan foregå på skoler, i barnehager, på bibliotek, samfunnshus, o.l. Tiltak 4 i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!:* *Utvikling av modeller for opplæring av minoritetsspråklige barn/elever/deltakere* hadde fem ulike prosjekter som involverte bibliotek i samarbeid med skoler og barnehager, og i ulikt omfang var også foreldre involvert og aktive sammen med barna. Her beskrives ett prosjekt som er gjennomført i Skedsmo kommune.

Om prosjektet

Del en bok på flere språk har vært et samarbeidsprosjekt mellom Melby skole (nå Gjellerås skole), Sagelva voksenopplæringssenter (nå Skedsmo voksenopplæringssenter), biblioteket i Skedsmo og NAFO.

På Melby skole var det allerede etablert en gruppe med minoritetsspråklige mødre, som møttes jevnlig. Temaene for møtene varierte, men inneholdt blant annet lesing og lesestimulerende aktiviteter for barn. Biblioteket og veileder for språklige minoriteter i kommunen tok kontakt med denne gruppa og inviterte til samarbeid om lesestunder på biblioteket. Deltakere på voksenopplæringssenteret ble også invitert som opplere, og det ble inngått et samarbeid om gjennomføring med ledelsen ved voksenopplæringssenteret.

Opplernerne forbereder seg så sammen og hver for seg på framføring, og biblioteket i Skedsmo inviterer barn og voksne til høytlesing på biblioteket. Lesingen foregår samlet og i språkhomogene grupper på flere språk. Hovedmål med prosjektet er integrering, økt bibliotekbruk, å synliggjøre og benytte de flerspråklige ressursene i kommunen og styrke samhandling mellom voksne og barn.

I praksis

Lesingen foregår på biblioteket, og arrangeres for to ulike mottakergrupper;

- for barnehager og skolebarn om formiddagen
- for familier på kveldstid

Utgangspunktet er en tekst. Teksten blir først lest på norsk for alle, så på de andre språkene gruppevis. Etterpå er det fellessamling med servering. Samtalen foregår på ulike språk om innholdet i historiene som er lest. Serveringen brukes også som utgangspunkt for samtaler rundt språk. Hva heter kaker, frukt, kjeks, osv. på de ulike språkene?

I prosjektet har bibliotekansvarlig skaffet litteratur, holdt lokaler, drevet markedsføring og sørget for servering. Bøker blir lånt inn fra Det flerspråklige bibliotek, <http://www.dfb.deichman.no/>, fortrinnsvis samme bok på ulike språk.

Melby skole har holdt kontakt med mødregruppa og spredt informasjon om tiltaket på skolen. Skolen har sørget for transport av de oppleserne som har behov for det.

Voksenopplæringssenteret har rekruttert deltakere fra norskopplæringen som opplesere og skapt engasjement rundt prosjektet blant lærere og deltakere. Deltakerne som er høytlesere, har fått godskrevet noen av timene som del av opplæringen i norsk- og samfunnskunnskap. Skolene har også deltatt på planleggingsmøtene.

Høytleserne er med i planleggingsprosessen og får bøkene i god tid før høytlesningen skal finne sted, slik at de kan forberede seg. Leserne har fått tilbud om å øve på framføring sammen med bibliotekar. Datoer for lesesamlinger på biblioteket blir så annonsert. Skoler og barnehager i kommunen har blitt invitert til samlinger på dagtid og familier på kveldstid.

Tre personer i ulike stillinger (bibliotekar, veileder, lærer) har deltatt i planlegging og gjennomføring. Det har ikke blitt tilført ekstra ressurser, men blitt tatt av den ordinære rammen til de samarbeidende virksomhetene.

Prosjektet har involvert 18 opplesere som har deltatt i ulikt omfang. I løpet av ett år har det vært gjennomført to dagsamlinger og to kveldsamlinger.

Det planlegges å utvide tiltaket til flere faste samlinger etter en oppsatt plan, og en markedsføring av tilbudet utover kommunegrensene.

Resultat:

Svært mange har deltatt på samlingene. Den siste kveldsamlingen hadde 45 deltakere. Deltakerne har gitt uttrykk for at dette er svært vellykket og at det har bidratt til samhandling og vennskap. Videre har fokus på ulike språk og muligheten til refleksjon rundt ulike ord, begreper og historier, skapt en interesse for å lytte til og lære ord og uttrykk på ulike språk.

De fleste som har deltatt på samlingene har blitt brukere av biblioteket. Flere sier at de nå leser jevnlig for og med barna sine, både på eget morsmål og på norsk.

Viktige suksessfaktorer i dette prosjektet har vært forankring hos ledelsen i de samarbeidende virksomhetene. Ledelsen har bidratt til å frigjøre tid og andre ressurser som har vært nødvendig i gjennomføringen av prosjektet. Ledelsen har også vært aktive i å spre informasjon og skape blest rundt prosjektet i ulike sammenhenger. Engasjement hos dem som har drevet fram prosjektet, er også en viktig del av suksessen. Refleksjon rundt gjennomføringen og endring på opplegget dersom det ikke fungerte som planlagt, har også vært nødvendig og en styrke.

Det å være åpen for innspill og forslag fra deltakerne og de ulike aktørene har vært noe av det viktigste for at gjennomføringen ble så vellykket. Det har vært mulig å påvirke prosjektets form og innhold for deltakerne. Alle har deltatt som likeverdige og bidratt til at alle som har vært med, har fått økt kunnskap og blitt gjensidig stimulert til aktivitet.

Veien videre

Prosjektet anses som vellykket og vil derfor fortsette også etter prosjekttidens utløp. Det planlegges å utvikle et digitalt tilbud; høytlesning på ulike språk skal filmes og publiseres på internett. Det vil bli mulig for alle, ikke bare i nærområdet, men også i andre deler av landet og verden til å dele de samme historiene.

Lesesamling for foreldre og barn på Skedsmo bibliotek (Foto:Ragnhild Madsen)

Foreldre leser for barn på Skedsmo bibliotek (Foto: Ragnhild Madsen)

Samarbeid med foreldre

Sjå mangfaldet vårt!

I Kyrkjevegen barnehage har de laget bøker om det mangfoldet de opplever i sin hverdag. De forteller om at de har fått et nytt og vitalisert syn på foreldrenes måter å tilnærme seg virkeligheten og hverdagen i Norge. De har fått øynene opp for hvor viktig det er å bli kjent med foreldrene når de skal forstå barna deres.

Om prosjektet

Kyrkjevegen barnehage har barn, foreldre og personale med ulik språklig og kulturell bakgrunn. De har i mange år arbeidet med å skape en pedagogikk som inkluderer det mangfoldet de møter blant barn og foreldre i barnehagen. De er en av NAFOs fokusbarnehager og har i perioden 2007-2010 vært med i NAFOs nasjonale kompetansehevingsprosjekt for barnehageansatte.

I 2008 utarbeidet de boka "Sjå en flik av mangfaldet vårt!" I 2009 kom neste bok: "Sjå mangfaldet vårt! Tankar kring barndom sett fra foreldreståstaden." I den første boka portretteres noen av barna i barnehagen. Vi kan lese litt av historien til det enkelte barnet, om landet barna og familien deres har bakgrunn fra og om morsmålene deres. I boka presenteres et eventyr barna er spesielt glad i, samt ord og uttrykk på barnas ulike morsmål. I den andre boka er det foreldre som har fått plass. Arbeidet med å lage disse to bøkene har gjort noe med personalet, barna og foreldrene i barnehagen. De forteller at de opplever en stolthet og en glede over det mangfoldet som preger livet og menneskene i barnehagen.

I praksis

Boka "Sjå mangfaldet vårt! Tankar kring barndom sett fra foreldreståstaden" handler om foreldrenes tanker om det å oppdra barn i Norge, om deres forventninger og om ønsker og håp de har for barna sine. I boka får vi et innblikk i foreldres fortellinger og tanker. Noen er født og vokst opp i Norge, noen er flyktninger og bor fortsatt på Bergum Mottakssenter, mens andre har bodd flere år i Førde og har bakgrunn fra andre land. I boka deler de opplevelser fra egen barndom, tanker om hva de mener det innebærer å være norsk, tanker om hvorvidt det er noe man er eller kan bli, om hva som er viktig i oppdragelsen av barna deres og om hvilke valg de har tatt for seg og barna sine. Foreldrene har vært med på hele prosessen med å utarbeide boka.

Det å lage denne boka har økt både personalets og foreldrenes bevissthet om forskjellighet og likhet. En mor med bakgrunn fra Afghanistan deler disse tankene: *"Eine dottera mi spelar volleyball saman med mange andre jenter på same alder. Då er dei alle volleyballspelarar og venninnar, men dei har alle sin eigen heim, med eigne tradisjonar og måtar å leve på og bu på, som dei går heim til. Vi er like og vi er ulike. Vi kan ikkje alle vere like, og ingen er heilt ulike."* Personalet forteller at de har fått bedre innsikt i hva det kan innebære å komme fra et helt annet sted i verden, for så å prøve å tilegne seg en forståelse av det å leve og bo i Norge. En mor fra Eritrea sier det slik: *"Det vanskelige er nok å få med seg det som vert forventet av meg, som mor. Det å kunne være i førekant og forstå."* En pappa fra Rwanda forteller: *"Mine barn ser kva norsk standard er, og krev det. Det har dei rett til. Eg veit kvifor, men kan ikkje hjelpe dei no. Eg har mista det eg hadde i Rwanda, men er takknemleg for å ha livet i behald. (...) Det er ikkje lett å gløyme kor ein kjem i frå. Og det skal ein ikkje heller, men mine barn kjem ikkje frå same staden som den eg kjem ifrå! Og dei skal få leva eit heilt anna liv enn det eg har!"*

Personalet mener at samarbeidet med foreldre må starte med at de blir kjent med foreldrenes ståsteder, ikke med at foreldrene først skal forstå barnehagen, med dens regler og ordninger. En av de pedagogiske lederne forteller: *"Gjennom arbeidet med å lage portrett av ein far, har eg opplevd at han no tek mykje meir initiativ til å samtale om oppdraginga av ungane sine her i Noreg. Samarbeidet med han har vorte nærare og meir engasjert."*

Flere foreldre forteller i boka om nære, omsorgsfulle voksne de har vokst opp sammen med, det være seg egne foreldre, en bestemor eller en voksen på barnehjemmet. Foreldrene er opptatt av at barna også skal få oppleve trygge og forståelsesfulle voksne, voksne som ser og støtter barna deres. De er også opptatt av at barna skal få leke og være sammen med gode venner i barnehagen. Mammaen til Yonas gleder seg over den pedagogiske lederens fortelling fra en formiddag i barnehagen:

Yonas, Hussein og Harald har funne roen med togbana på leikerommet oppe på loftet. Dei leikar konsentrert og med stor iver. Dei har kvar si rekkje med togvognar, som dei drar på gjennom heile bana. Bana er ikkje av det lette og rette slaget, og med mykje svingar og tunnel og bru, vert det litt av ein utfordring å kome seg igjennom løypa. Alle tre gutane har eit godt humør i leiken. Yonas ser på meg, smilar og seier; "No er eg sist. Hussein er først, så kjem Harald. Viss eg ventar, blir eg først. Då blir Harald sist!" Yonas gjer som han seier. Han ventar, og så blir han først igjen!

Personalet har brukt møter til å dele erfaringer om sitt samarbeid med foreldrene. De har reflektert over hva som skaper gjensidighet og gode dialoger. De opplever at de har blitt bedre kjent med seg selv, med sine egne tanker og holdninger til forskjellighet og mangfold. De har også blitt bedre kjent med foreldrene, både de som

har blitt portrettert i boka og de andre. Erfaringene fra arbeidet med boka har vist personalet mulige veier til samarbeid med foreldrene, et samarbeid der de får bidra med sine synspunkter nettopp i kraft av å være foreldre. En mor fra Polen forteller: *"Når eg tenkjer tilbake på min tid som barn i barnehage i Polen, og så ser og opplev mine ungar sine liv i den norske barnehagen, får eg mange tankar og meiningar. Eg opplev at barndom i Noreg er høgt respektert og at ungar får ein sterk sjølvtilitt, vert flinke sosialt og har ein stor grad av fridom. Dette er flott. Likevel meiner eg at det kan bli litt for fritt og ustyrlig. Eg saknar det eg kallar disiplin, og med det meiner eg ein respekt og konsentrasjon rundt tilrettelagte og organiserte verksemdar."*

Flere av foreldrene har gitt uttrykk for hva det har betydd for dem å bli sett og hørt som foreldre, at det har vært så godt å få mulighet til å fortelle til noen som lytter til dem.

Veien videre

Erfaringene fra Kyrkjevegen barnehage og arbeidet med boka forteller om et samarbeid med foreldre som tar utgangspunkt i hvem foreldrene er og hva de er opptatt av i oppdragelsen av barna sine. Gjennom barnehagens konkrete arbeid med boka får vi innblikk i foreldres perspektiver på barnehage og barndom. Vi får høre om hvordan foreldres egen barndom er med og preger deres tanker og ønsker for barna sine. Vi får også del i dilemmaer og situasjoner som foreldre kan oppleve som krevende og utfordrende. Den nærheten og tilliten og de nyansene som preger foreldrenes fortellinger i Kyrkjevegen barnehage, kan inspirere barnehager til å åpne opp for foreldrenes tilstedeværelse og deltagelse i barnehagens hverdag.

Samarbeid med foreldre

Multikulturelt Initiativ- og Ressursnettverk (MiR)

Multikulturelt Initiativ – og Ressursnettverk er en frivillig organisasjon som tar utgangspunkt i at foreldrene er en ressurs for elevenes opplæring i skolen. Nettverket jobber for tospråklige foreldre som ønsker å samarbeide med skolen, og som både vil og kan ta ansvar for sine barns læring. De arbeider også for å bevisstgjøre foreldrene i deres rolle i forhold til den norske skolen, til samfunnet og til sine barn.

Om prosjektet

MiR startet som et tiltak i et prosjekt under Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG) som het: *"Minoritetsspråklige foreldre- en ressurs for elevenes opplæring i skolen"*. Det eksisterte da som et løst nettverk for foreldre som ønsket å delta i samarbeidet mellom hjem og skole og bli bedre veiledere for sine barn. Da FUGs prosjekt ble avsluttet i desember 2006, tok flere av foreldrene som var aktive i MiR, initiativ til å etablere MiR som en selvstendig frivillig organisasjon og videreføre arbeidet i egen regi.

En ønsket effekt av prosjektet i FUG var at iverksatte tiltak skulle leve videre etter prosjektavslutningen. Det at MIR ble etablert som en egen organisasjon etter initiativ fra foreldrene selv, tyder på at arbeidet har bidratt til myndiggjøring og at det dermed var grunnlag til videreføring. Driften av MIR har blant annet vært finansiert av midler fra strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!*.

MiR har et eget styre på sju personer og er registrert i Enhetsregisteret som en frivillig organisasjon. Prosjektleder fra det opprinnelige prosjektet i FUG er registrert som daglig leder. Under landsmøtet 2009 ble det besluttet å endre navn til Multikulturelt Initiativ- og Ressursnettverk for å inkludere flere foreldre med majoritetsbakgrunn.

Organisasjonens struktur

MiR-sentralt (styret) møtes fire ganger i året. På møtene behandles saker som kommer fra de lokale MiR-gruppene og en helhetlig strategi koordineres. MiR-sentralt har også som oppgave å skaffe seg oversikt over foreldre som ønsker å delta i nettverksarbeid slik at de kan motta relevant informasjon.

MiR-K (kommunenivå) (lokallag) har møter minst fire ganger i året. Her tas saker opp som foreldre er opptatt av i kommunen. Lagene står også for skolering av lokale MiR-grupper og gjennomfører familielæringskurs. MiR-K er kontaktpersoner for skoler som har lokale MiR-grupper. De tilbyr foredrag og innlegg på forskjellige språk, og gir foreldre informasjon om rettigheter og plikter i det norske skolesystemet.

MiR lokalt er for grupper av foreldre som ønsker å ha mest fokus på egne barn og på skolen de går på. De deltar på foreldremøter, jobber med foreldregupper på skolene, og formidler behov og erfaringer til MiR-K. Disse smågruppene av foreldre er viktig for å få frem foreldres egne bekymringer, utfordringer og erfaringer fra sin kontakt med skolen. Når foreldre støtter hverandre, blir det lettere for den enkelte å ta opp problemer eller kritikkverdige forhold med skolen. Et samarbeidsmøte mellom MiR, en foreldrerepresentant og representanter fra en skole er dokumentert i en film på <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/samarbeid-mellom-skole-og-mir/>.

I praksis

I MiRs vedtekter står det blant annet at: MiR er et demokratisk nettverk som jobber for flerkulturelle foreldre, barn og ungdom i Norge, at det er partipolitisk og religiøst uavhengig, at det sprer informasjon om det norske skolesystemet, og at det arrangerer aktiviteter og kurs for foreldre. MiR arbeider for å støtte minoritetsforeldre til å bli mer bevisst sin foreldrerolle i norsk skole og samfunnet for øvrig, for å formidle gode eksempler på hva som kan gjøres for å støtte barna i skolen og samfunnet og for å bedre hjem-skole samarbeidet. De arbeider også med å skape debatt innad i minoritetsmiljøene som leder mot større bevisstgjøring om hva som bidrar til reell deltakelse i samfunnet. Viktig er det også å arbeide for å få frem flere gode rollemodeller blant innvandrere, og å styrke selvilliten hos barn med innvandrerbakgrunn og få flere foreldrestemmer med i samfunnsdebatten.

Deltakere på Mir-møte på Saupstad skole i Trondheim (Foto: Snøball Film)

Utvikling og spredning av MiR

Etter at MiR etablerte seg som en selvstendig frivillig organisasjon i begynnelsen av 2007, har de fokusert på kursing og opplæring av sentralstyret, koordinatorene på kommunenivå og styret i lokallagene på kommunenivå. MiR er i Bodø, Bergen, Nedre Romerike, Fredrikstad, Drammen, Oslo og Trondheim. I alle disse lokallagene er det blitt ansatt koordinatorene som arbeider lokalt med tiltak i området. Et mål er å kvalitetssikre arbeidet kontinuerlig slik at nettverket sikres et godt renommé. Dette blir sett på som viktigere enn å øke antall grupper i for stort tempo. MiR ønsker derfor å utvide antallet gradvis slik at nødvendig kvalitet kan sikres. Etablering av nye grupper er imidlertid under planlegging, for eksempel i Tromsø og Tønsberg.

I alle lokallagene er det et styre/en ressursgruppe som sikrer deltakelse og demokrati ved at styremedlemmene involverer medlemmene i arbeidet. Det har vært viktig å gi minoritetsspråklige foreldre kunnskap om norsk skolesystem og om hvordan barn lærer, slik at de lettere kan delta i hjem-skole samarbeidet.

Eksempler på hvordan MiR arbeider er disse: Samarbeid om foreldremøter (Årstad videregående skole i Bergen), familielæring og svømmekurs for somaliske og albaniske foreldre (Fredrikstad), datakurs for foreldre og leksehjelp for elever (Nedre Romerike), foreldreveiledning i samarbeid med Strømmen videregående skole, datakurs og møter med foreldre i samarbeid med skolen (Drammen og Trondheim), hyttetur for foreldre og barn og samtalegrupper om barneoppdragelse (Bodø) og foreldregrupper på 6 språk (Linderud, Oslo).

Veien videre

Gjennom deltakelse, blant annet på skoler, får MiR mulighet til å bistå mange foreldre og til å spre informasjon om organisasjonen til nye potensielle brukere av nettverkene. Flere kommuner har da også tatt kontakt med organisasjonen for å få veiledning i hvordan de kan jobbe med foreldregrupper og evt. starte et MiR lokallag. MiR får også henvendelser fra privatpersoner som jobber som morsmålslærere og ser behovet for MiR i deres kommuner.

Arbeidet har vist at minoritetsspråklige familier ønsker å samarbeide med skolen, og at de både vil og kan ta ansvar for sine barns læring. Etablering av MiR som organisasjon gir grunnlag for videre bevisstgjøring av foreldrenes rolle i forhold til skolen i Norge, til samfunnet og til sine barn. Arbeidet organisasjonen driver er viktig i arbeidet med å styrke foreldrestemmen i samarbeidet mellom skole og hjem. Se mer om MiR på deres hjemmeside: <http://www.mirnett.org/pub/>

Samarbeid med foreldre

Flerspråklig matematikk – leksehjelp i Larvik kommune

Virksomheter som har samarbeidet om dette tiltaket er Sentrum barne- og ungdomsskole (som består av Byskogen skole, Torstrand skole og Mesterfjellet ungdomsskole) og Larvik læringssenter i Larvik kommune.

Om prosjektet

Ved de samarbeidende skolene erfarte man at mange språklige minoritets elever strevde med matematikkfaget. Mye av årsaken til dette var ikke på det faglige, kognitive nivået, men et resultat av manglende språklig tilrettelegging og det faktum at norskferdighetene ikke var tilstrekkelige til å tilegne seg faget når undervisningen foregikk på norsk. I tillegg hadde mange av samme årsak ikke muligheter til å få hjelp med lekser hjemme. Skolene ønsket derfor å samarbeide om et prosjekt som både fokuserte på matematikkopplæringen og leksehjelp. Prosjektet fikk tilskudd gjennom Utdanningsdirektoratets *Prosjekt leksehjelp* og fikk i tillegg midler fra Larvik kommune. Prosjektet inngikk som ett av flere prosjekter under tiltak 4 i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!: Utvikling av modeller for opplæring av minoritets-språklige barn/elever/deltakere*.

Målene som ble søkt oppnådd gjennom prosjektet var å:

- utvikle og dokumentere modeller i undervisningen av tospråklig barn i ordinære grupper og etablere gode samarbeidsarenaer for planlegging og vurdering av den tospråklige undervisningen
- styrke elevenes fagforståelse i matematikk og etablere trekantsamarbeid mellom lærere (En beskrivelse av trekantsamarbeidet kan sees i filmen: *Trekantsamarbeid og ordbank*.
<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/trekantsamarbeid-og-ordbank/>).
- styrke matematikkopplæringen, og dermed matematikkferdighetene til elever med liten skolebakgrunn
- bevisstgjøre lærere om at det innenfor ulike kulturer finnes flere innfallsvinkler til matematikken, og måter å regne på
- styrke foreldrene som hjelpere og aktive i forhold til barnas lekser

I praksis

Skolene har samarbeidet om selve opplegget, ulike kurs og tiltak. Leksehjelpen ble allikevel arrangert på alle de deltagende skolene. Dette for å bidra til å styrke samarbeidet med foreldrene, og skolenes mulighet til å kunne ha en dialog med foreldre og oppfølging av det enkelte barn.

De tospråklige lærerne fikk kurs i matematikkdiraktikk for å være bedre rustet til å gjennomføre matematikkopplæringen i tråd med læreplaner og lærebøker. Foreldrene fikk også tilbud om kurs i matematikk og en innføring i innholdet i de ulike lærebøkene elevene har. Organisering og innhold er beskrevet punktvis i det følgende:

- Tilbud om leksehjelp ble i utgangspunktet gitt til alle elevene fra 1. – 10. trinn, men de minoritetsspråklige elevene fikk fortrinnsrett.
- Styrking av *trekantsamarbeidet* (samarbeid mellom tospråklig lærer, faglærere og norsklærer) ved at alle lærere har Classfronter-adresser. Beskjeder, ukeplaner og arbeidsplaner legges ut, slik at alle har anledning og mulighet til å forberede seg, få nødvendige beskjeder og utveksle informasjon.
- Flerspråklig matematikk har et eget rom i fronter.
- Foreldrekurs i hvordan hjelpe barna med lekser og med fokus på matematikk. Foreldrekursene har vært arrangert på alle de fire skolene.
- Mødrekurs med diskusjon rundt aktuelle temaer knyttet til barnas skolegang, informasjon og samtale med helsesøster, omvisning og orientering på biblioteket.
- Alle de fire skolene har hver for seg gjennomført flerspråklige matematikkdager.
- Felles flerkulturell matematikkdag for alle skolene. Morsmålslærerne ved de fire skolene hadde ansvaret for denne dagen.
- *Mesteruker* ved Mesterfjellet ungdomsskole hvor elevene får matematikkundervisning på morsmålet.
- Mødrekurs på en av barneskolene. Et tilbud til minoritetsspråklige mødre med barn på 1. og 2. trinn. Temaene var ulike og ble valgt ut i fra ønsker og behov.
- På to av barneskolene er det innredet språkrum, med diverse læringsmidler og konkretiseringsutstyr for arbeid med språk- og begrepsutvikling.

Det har vært leksehjelp to ganger per uke på de forskjellige skolene. For de yngste elevene (1.-4. trinn) har leksehjelpen vært gitt i SFO-tiden. Elevene har fått frukt i forbindelse med leksearbeidet. Elever på 4. – 10. trinn har fått et varmt måltid når de kommer.

Veien videre

Prosjektet har blitt evaluert, blant annet ved hjelp av spørreskjema/evaluerings-skjema til elever og foreldre som har deltatt på leksehjelp. Det har vært svært positive tilbakemeldinger med ønsker om at tilbudet må fortsette. Skolene melder om fornøyde elever og en klar forbedring av ferdigheter og økt trygghet og motivasjon i forhold til skolearbeid. Skolene mener noen av suksesskriteriene har vært:

- Det har vært de samme lærerne og assistentene som har undervist på skolene og deltatt i leksehjelpen
- Kompetanseheving av tospråklige lærere matematikk og øvrige lærere i tospråklig fagopplæring
- Forankring i ledelsen
- Samarbeid med SFO og tospråklige assistenter
- Bruk av morsmålet i opplæringen
- Samarbeid mellom skole og hjem

Kompetanseheving som samarbeidsprosjekt

Samarbeid om kompetanseutvikling mellom høgskole, fylkesmann, skoleeiere og NAFO. Prosjekt: Den flerkulturelle skolen i Nord-Trøndelag.

Høgskolen i Nord-Trøndelag (HiNT) har fra høsten 2006, i samarbeid med fylkesmannen i Nord-Trøndelag og NAFO, gjennomført et prosjekt knyttet til barnehager i fylket. Prosjektet har hatt som mål å heve ansattes kompetanse på det flerkulturelle området, gjennom forelesninger, arbeid med prosjekt i utvalgte barnehager, og nettverkssamlinger og utveksling mellom disse.

Med bakgrunn i erfaringer fra dette arbeidet, ble det høsten 2008 startet et tilsvarende prosjekt for grunnskolene. To ansatte fra Høgskolen i Nord-Trøndelag er prosjektledere og samarbeider også med to prosjektledere i barnehageprosjektet og med representant fra fylkesmannen. Fylkesmannens representant deltar i møter, på fagsamlinger og stiller lokaler til rådighet. Høgskolen i Nord-Trøndelag og fylkesmannen bidrar også økonomisk. NAFO bidrar faglig med forelesere på samlinger.

Om prosjektet

Prosjektets hovedmål er å bidra til økt handlingskompetanse på det flerkulturelle området hos alle ansatte i skolene. Det er i tillegg en målsetting at de deltagende skolene skal fungere som kompetanseenheter og bidra til spredning av denne kompetansen. Grunnskoler i fylket ble invitert til å søke om deltakelse i kompetansehevingssprosjektet *Den flerkulturelle skolen*. Fem skoler ble valgt ut til å delta. Utvelgelsen ble foretatt av fylkesmannen i samarbeid med Høgskolen i Nord-Trøndelag. Skolene skulle så i samarbeid med Høgskolen utvikle prosjekter med fokus på implementering av en flerkulturell praksis og kompetanseheving av personalene. Alle skoler i fylket skulle få invitasjon til deltakelse på fagsamlinger i forbindelse med kompetanseheving av ansatte på prosjektskolene.

I praksis

I løpet av skoleåret 2008/09 ble det gjennomført fem samlinger. Tema på disse samlingene har vært:

- Likeverdig opplæring i en felleskulturell skole
- Ny giv i opplæringen av språklige minoriteter
- Overgangen barnehage – skole
- Familielæring
- Kulturforståelse og holdningsskapende arbeid

Forelesere på samlingene har vært fra Høgskolen i Nord-Trøndelag og NAFO. Fire av samlingene har vært felles for barnehageprosjektet og grunnskoleprosjektet. Ansatte i barnehager og skoler fra hele fylket har deltatt på samlingene. Dette har bidratt til kompetanseheving også for barnehager og skoler som ikke deltar i prosjektene. Etter felles forelesninger har prosjektbarnehagene og prosjektskolene hatt nettverkssamlinger.

Skoleåret 2009/10 har det foreløpig vært avholdt to samlinger med følgende tema:

- Religiøst mangfold med fokus på islam
- Minoritets eleven lærer norsk

Samlingene veksler mellom å holdes i HiNTs lokaler i Levanger og i fylkesmannens lokaler i Steinkjer. Dette både av hensyn til deltakere som kommer fra den nordligste delen av fylket, men også for å synliggjøre samarbeidet mellom fylkesmannen og høgskolen.

Nettverkssamlingene med prosjektskolene har fungert som erfaringsdeling og felles drøfting og veiledning rundt innhold og videre framdrift i de ulike prosjektene. Skolene har også kontakt og utveksling via Classfronter mellom samlingene.

I tillegg til å lede nettverkssamlinger og fagsamlinger, deltar prosjektlederne fra HiNT i veiledningssamtaler med prosjektlederne på skolene og holder også innlegg på personalmøter.

Skoleåret 2008/09 deltok fem skoler i prosjektet. Innhold og målsetting med prosjektene var:

- To skoler satset på å bedre hjem-skole samarbeidet med spesielt fokus på foreldre fra språklige minoriteter.
- En skole har arbeidet spesielt med å utvikle gode rutiner for mottak av elever som begynner midt i skoleåret. Skolen har i tillegg arbeidet med tiltak for å bedre samarbeid med foreldre.
- En skole arbeidet med å utvikle en base for minoritetsspråklige elever.
- En skole har hatt fokus på samarbeid med PPT og å utvikle kompetanse om lærevansker hos minoritetsspråklige elever.

I videreføringen av prosjektet skoleåret 2009/10 har tre skoler avsluttet sine prosjekter, mens to forstetter og to nye har kommet til. Innholdet i disse prosjektene er:

- To skoler som også deltok 2008/09 videreutvikler og viderefører rutiner og tiltak for hjem-skole samarbeid. I tillegg har den ene skolen fokus på integrering av familier, gjennom å aktivisere etnisk norske foreldre til å være støttepillere overfor minoritetsforeldre. Andre tiltak som er iverksatt på skolene er: foreldrekafé for barn og foreldre på dagtid, undervisning for foreldre om ulike temaer, leksehjelp for elever der foreldre deltar.
- En ny skole som har kommet med i prosjektet har også fokus på hjem-skole samarbeid, i tillegg ønsker de en kompetanseheving av lærerpersonalet slik at alle har en forståelse og kompetanse om flerkulturelle perspektiver i skolen.
- Den andre skolen som har blitt med i 2009/10, har liten erfaring med språklige minoritetselever, og ønsker å utvikle gode rutiner for mottak av nye minoritetsspråklige elever.

Høgskolen i Nord-Trøndelag, studiested Røstad på Levanger (Fotograf Hattrem AS)

Veien videre

Skolene som har deltatt i prosjektet, har hatt stor nytte av så vel kompetanseheving som deltakelse i nettverk og på samlinger. Samarbeidet mellom høgskole og skoleeiere gjennom fylkesmannen er svært vellykket. Engasjementet og fokus på den flerkulturelle skolen har også bidratt til at høgskolen høsten 2010 starter et studie tilbud, *Kulturelt mangfold*. Tilbudet er rettet mot pedagoger, helsepersonell, asylmottakstilsatte og andre yrkesgrupper. Det er en 10 + 10 + 10 studiepoengsenhet.

Praksis i grunnskolen

Fagspråk i praksis

Elever på Fjell skole på vei ut i et skogsområde (foto: Fjell skole)

Mange minoritets elever har problemer med å tilegne seg fagstoffet i lærebøkene. Særlig gjelder dette i naturfag. Hensikten med dette prosjektet er at elevene skal bedre sine lese- og skriveferdigheter i naturfag. Dette skal de gjøre gjennom å få økte kunnskaper i naturfag, og gjennom å ta i bruk sin totale språkkompetanse i arbeidet med faglige emner. Med totale språkkompetanse siktes det til kompetanse i morsmålet i tillegg til ferdighetene i norsk.

Om prosjektet

Fjell skole har deltatt i tiltak 4 i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!* og har samarbeidet med Nasjonalt senter for naturfag i opplæringen (<http://www.naturfag.no>) om prosjektet. Deltakerne er utvalgte klasser fra alle trinn. Prosjektarbeidene i klassene varer gjerne i en periode på ca fire uker. Interessant er det å merke seg at Fjell skole satser på lesing av fagtekster så tidlig som på andre trinn innenfor dette prosjektet. Tiltaket er en del av ordinær drift, så det har ikke vært tilført spesielle ressurser, verken fra skolens side eller fra eksternt hold. Imidlertid hadde skolen allerede kjøpt inn nye digitale tavler som kunne brukes til å finne fram på nettet og gi brukbare demonstrasjoner og oppgaver for større grupper elever om gangen. Det var nyttig for gjennomføringen av prosjektet. Prosjektet innebærer systematisk lærersamarbeid mellom faglærere og tospråklig lærere, eventuelt også kontaktlærere, jf trekantsamarbeidet på Gautesete skole (side 62).

I praksis

Felles for alle elevene i prosjektet er at de først og fremst oppmuntres til å være aktive. Som språkbrukere skal de snakke, lese og skrive på norsk og på morsmålet. I naturfag legges det til rette for elevaktiviteter som å eksperimentere og observere. Elevene skal også her være språklig aktive. De skal sette ord på det de har observert og vært med på. I formidling av hva de har gjort, kan de bruke bildefortellinger og videosnutter (photostory), ta notater og skrive små rapporter om det de har arbeidet med.

Observasjon, måling og notering i felt (foto: Fjell skole)

En forsøker å engasjere foreldrene i arbeidet ved å informere dem om tema på skolen, ved at foreldrene får liste over aktuelle ord på norsk og morsmålet, og ved at elevene har hjemmeoppgaver som kan involvere foreldrene. Skolen oppmuntrer til at foreldre og barn skal diskutere det elevene observerer og gjør. Først etter at elevene har vært aktive faglig, skal de lese den aktuelle fagteksten i læreboka. Å la elevene ha mange aktiviteter før de leser i læreboka om temaet, er en måte å bygge opp elevenes for forståelse i naturfag på. De er aktive i førlesingsfasen. De tospråklige lærerne er viktige her: De oversetter og gjennomgår sentrale ord og begreper på morsmålet og samler eventuelt disse i en liste som elevene får med seg hjem. Relevante ord kan være *temperatur, måling, varm, kald, pluss og minus*. Til slutt i perioden skal elevene presentere arbeidet sitt for hverandre, de skal vurdere arbeidsprosessene de har deltatt i, og selv bli vurdert. På nettet ligger en video der en kan se skolens flerspråklige fagopplæring:

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/fjellskole-naturfag/>

Delprosjekt - eksempel fra 6. trinn

I dette eksemplet er arbeidet knyttet til planen for naturfag. Hovedemnet er *varme* og delemnet er *værobservasjoner*. Elevene skal lære seg å *foreta relevante værobservasjoner og presentere resultatene med og uten digitale hjelpemidler*. Her skulle de måle utetemperatur hver dag kl. 07.30 og kl. 19.30. De som ikke hadde grade-stokk hjemme, skulle lese av temperaturmåleren utenfor klasserommet. Elevenes ulike språk og etniske bakgrunn var en viktig kunnskapskilde: Tospråklige elever skulle i tillegg foreta værobservasjoner fra foreldrenes hjemland via TV, internett eller telefonkontakt med familie.

I tilknytning til kompetansemålene har lærerne satt opp metodemål som individuelt arbeid og gruppearbeid der elevene skal stille spørsmål, lage hypoteser og etterprøve hypotesene. For eksempel kan en hypotese være at *gjennomsnittstemperaturen gjennom fire uker er lavere i Norge enn i Polen*. Dette skal undersøkes og resultatene legges fram.

Delprosjektet har også sosiale mål: *Elevene skal fungere i et forpliktende gruppesamarbeid og ha respekt for ulikhet*. Her organiseres klassen i språkgrupper. Der det er mulig, arbeides det tospråklig, skriftlig og muntlig. Gruppene presenterer sine arbeider for klassen på norsk. De presenterer også arbeidene sine på de respektive morsmålene for elever med samme språkkompetanse på andre klassetrinn. Der det er mulig, sendes arbeidene til familien i foreldrenes hjemland.

Evaluerings i naturfag skjer ved fagprøver og framføring av prosjekter. Elevene blir vurdert, men også prosjektarbeidet blir vurdert. Elevene lager evalueringsskjema i samarbeid med lærer. Dette fylles ut individuelt eller i gruppe. Læreren setter opp kriterier som skal brukes i evalueringsskjemaet. I klassering evaluerer hver elev undervisningsopplegget ut fra disse kriteriene.

Muntlig evaluering

- I klassering evaluerer hver elev undervisningsopplegget ut i fra...

Kunnskapsmål.
(Hva har vi lært?
Er vi fornøyd med
det vi har lært?)

Metodemål.
(Hvordan
arbeidet vi?
Fungerte
gruppearbeid
som metode
tilfredsstillende?)

Sosiale mål.
(Hva lærte vi av
hverandre? Tok
alle på gruppa
ansvar?)

**Ønsker vi å
arbeide på en
lignende måte
ved en senere
anledning?
Hvorfor /
hvorfor ikke?**

Evalueringskriterier for prosjektarbeidet (illustrasjon: Fjell skole)

Veien videre

Skolen vurderer dette arbeidet som svært verdifullt og har planer om å få implementert denne arbeidsmåten på alle trinn. Her er en oppsummering fra en klasse på fjerde trinn i naturfag:

- Alle har fått meget stor interesse for små og store ting i naturen, og dermed økt kunnskap i naturfag
- Alle har en viss forståelse av at endringer av klima vil få konsekvenser for naturen
- Elevene er meget motivert til naturfagundervisning ute (uteskole), og vi har dermed lite fravær på disse dagene
- Foreldrene viser stor interesse, og støtter vår bruk av uteskole

Prosjektet kan fungere som inspirasjon for andre skoler i forbindelse med å utnytte tospråklig opplæring i naturfagundervisningen.

Praksis i grunnskolen

Trekantsamarbeid og ordbank

Gautesete skole har ønsket at minoritetsspråklige elever i størst mulig grad skal få et godt faglig utbytte av opplæringen. Skolen har derfor jobbet med å utvikle en språkopplæringsmodell der elevene skal møte og tilegne seg relevante skolefaglige ord og begreper – dvs. fagord og såkalte *gråsoneord* gjennom et systematisk lærer-samarbeid rundt utvalgte ord, det vil si en *ordbank*.

Om prosjektet

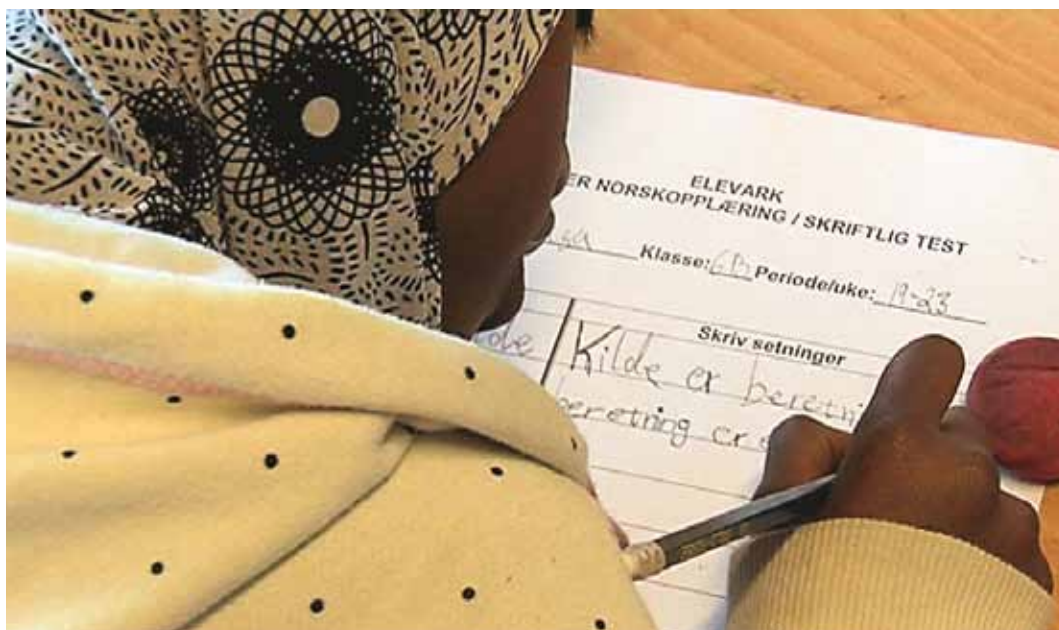
Gautesete har gjennomført dette prosjektet i forbindelse med tiltak 4 i *strategiplanen Likeverdig opplæring i praksis!*. Prosjektet ble gjennomført på trinn 5-7; 28 elever fordelt på 9 ulike språkgrupper: ache, albansk, dari, kurdisk, somalisk, thai, tyrkisk, urdu og vietnamesisk. Praksisen i prosjektet er nå integrert i skolens ordinære virksomhet.

Sentrale fagord og gråsoneord i samfunnsfag ble valgt ut i en periode på seks uker. Et gråsoneord er et ord en antar at de majoritetsspråklige elevene forstår, og som derfor ikke blir forklart, men som elever fra språklige minoriteter ofte ikke har erfaring med. Eksempler kan være *skrå* i ordet *skråplan* og *kant* i ordet *vannkant* og *skogkant*. En prøver å velge ord ut fra at de kan ordnes i over- og underbegreper, om de kan brukes innenfor flere fag og er relativt generelle.

Hver uke blir elevene introdusert for fem nye ord. Totalt vil en ordbank inneholde 15-20 ord for hver periode. Hver uke har elevene tre timer med særskilt norskopplæring, en time morsmål, og mellom en og to timer per språkgruppe med tospråklig fagopplæring. En kan se på arbeidet med ordbanken som en førlesingsfase i arbeidet med en fagtekst, elevene gjør seg kjent med et tema før lesing av tekster i lærebøkene. De tospråklige lærerne bidrar i tillegg med internasjonalisering og et sammenlignende perspektiv på tema for alle elevene. De trekker inn relevant informasjon fra det opprinnelige hjemlandet til elevene fra språklige minoriteter. Elevene blir vurdert både skriftlig og muntlig etter at perioden med seks uker er gått.

På nettet ligger en video med demonstrasjon av hvordan skolen jobber:

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/trekantsamarbeid-og-ordbank/>

(Foto: Snøball Film)

I praksis

Ulike lærergrupper er knyttet til arbeidet med ordbanken i et såkalt trekantsamarbeid. Trekanten består av tospråklig faglærer, kontaktlærer og lærer i grunnleggende norsk. Ordbanken blir utarbeidet av lærer i grunnleggende norsk og faglærer. De tar utgangspunkt i planen i samfunnsfag som blir laget for en periode på seks uker. Ordbanken blir så sendt pr e-post til en tospråklig lærer slik at han eller hun kan vurdere og kommentere ordene, og oversette dem i forkant av den nye temaperioden. Tospråklig lærer, lærer i grunnleggende norsk og kontaktlærer har også mulighet til å samarbeide gjennom fast samarbeidstid i forkant av hver periode. To av de tospråklige lærerne har en hel og halv stilling ved Gautesete skole, mens de øvrige sju er ansatt ved Johannes Læringssenter og arbeider på mange ulike skoler. Johannes Læringssenter og Gautesete skole samarbeider om å få lagt timeplanene til de tospråklige lærerne slik at skolen kan binde samarbeidstid mellom lærergrupper i større grad enn tidligere. Dette har gjort det lettere å organisere trekantsamarbeidet.

Ordbanken og ukas ord blir lagt ut på nettet i uka før perioden begynner. Ordbanken blir gjort synlig i klasserommet og i arbeidsplanen, ved at ordene har fast plass på ukeplanen, inngår i leksene og er hengt opp i klasserommet. Tospråklig faglærer og lærer i grunnleggende norsk jobber med ordene i forkant av klasseundervisningen.

Han eller hun tar utgangspunkt i bilder og illustrasjoner og aktiverer elevens bakgrunnskunnskaper. Læreren undersøker elevens kjennskap til temaet på morsmålet og hvor godt begrepene er organisert, for eksempel i over- og underbegreper. I tillegg jobbes det med læringsstrategier. Lærerne har erfart at følgende arbeidsmåter engasjerer og aktiviserer elevene:

- Å knytte ord mot tema og dermed sette ordene inn i en kontekst. Hver uke er det fokus på én eller to sider i samfunnsfagsboka, og henvisning til hvilke sider i samfunnsfagsboka ordene er hentet fra. Dette styrker den tematiske sammenhengen mellom ordene. Elevene blir også gitt oppgaver av typen: "Hva kan du fortelle meg om bronsealderen ved å bruke disse fem ordene?"
- Elevene kan få oppgaver som å lage tekst til bilder som illustrerer tema, og skrive faktasetninger til tema. De skriver også lengre tekster prosessorientert. Læreren gir input underveis, og elevene leser tekster høyt for hverandre og gir hverandre innspill.
- Å sikre elevaktivitet og variasjon i arbeidet. En har latt elevene arbeide i små grupper på bestemte steder eller stasjoner, der de løser oppgaver i felleskap. Her kan elevene ha i oppgave å finne forklaring på ord ved hjelp av ordbøker eller oppslag på internett. En kan også aktivisere elevene ved å bruke materiale fra pedagogisk arbeid med læringsstiler. Her dreier det seg om å lage materiale som brukes som spill: En snuboks har spørrekort med riktig svar på baksiden, mens en kan spre oppgaveark utover i et gulvspill.

Lærerne som har vært med, har vurdert det som viktig

- å få kontakt med foreldre for å få dem aktivt med i innlæringen av ordbankordene
- at timene som er avsatt til arbeid med ordbanken ikke må falle vekk på grunn av annen opplæring, ekskursjoner og andre tiltak
- å utvikle rutiner/ systemer for å få alle lærergruppene med, ikke minst de nye kontaktlærerne. De tospråklige lærerne var alt inne i rutinene
- å ha egne møter for lærere i grunnleggende norsk hvor en kan diskutere hvordan en skal jobbe og hvordan elevene bør vurderes i prosjektet
- å ha realistiske mål for antall ord i ordbanken

Skolen prøvde i en periode å evaluere hvor godt hver elev hadde tilegnet seg alle ordene muntlig. Det ble veldig omfattende og tidkrevende. Praksis i dag er at før hver vurderingsperiode, velger lærer i grunnleggende norsk ut ti ord som elevene skal prøves i. Disse blir levert til tospråklig lærer og kontaktlærer. Tospråklig lærer vurderer om elevene kan komme med eksempler til ordbankordene, kjenner synonymmer og antonymer, kan forklare ord, skrive dem etter diktat og lage setning med ti av ordene i slutten av 6 – ukers perioden.

I grunnleggende norsk har eleven hatt i lekse hver uke å skrive fem setninger med ord fra ordbanken. I slutten av 6-ukers perioden har de en diktat og får i oppgave å lage setning med ti av ordene. De skriver synonymmer og antonymer der dette er aktuelt, og de definerer ordene. Lærerne har utarbeidet egne skjemaer til denne vurderingen.

Veien videre

Alle kontaktlærerne og lærere i grunnleggende norsk synes arbeidet er meningsfullt og gir læringsutbytte. De opplever at elevene er mer aktive, har fått etablert forestillinger og førforståelse før klasseromsundervisningen og har nøkkelord å knytte fagstoffet til. Også de majoritetsspråklige elevene profiterer på arbeidet med ordbanken. Lærerne som har vært med, har sett at trekantsamarbeidet og ordbanken i større grad gir de tospråklige lærerne og lærere i grunnleggende norsk et system å jobbe etter. Disse timene var ikke så strukturerte før. Det er godt å systematisere undervisningen rundt begrepene. Arbeidet er også utfordrende og kontaktlærerne må i større grad tenke nytt og rydde plass til arbeidet med ordbanken.

Prosjektet har overveiende gått av skolens ordinære drift. Gautesete har nå implementert arbeidet med ordbanken på tre nivåer – 1.- 4. trinn, 5.-7. trinn og 8.-10. trinn. Skoleledelsen og lærerne som har vært med i prosjektet har erfart at prosjektet har vakt interesse. Skolen er bedt om å holde innlegg på kurs og konferanser i nasjonal sammenheng, i tillegg til å ta i mot besøksgrupper lokalt.

Arbeidsmåten ser ut til å fungere inspirerende for andre kommuner og skoler.

Praksis i grunnskolen

Mottak av nye elever

Ila skole (foto: Ila skole)

Ila skole i Trondheim kommune har gjennomført et prosjekt for å finne ut om skolens måte å organisere mottaksgrupper for nyankomne minoritetsspråklige elever på er hensiktsmessig, og om det gir et godt faglig og sosialt utbytte for elevene. Hovedmålsettingen for opplæringen i mottaksgruppene er at elevene etter endt opphold skal være i stand til å følge tilrettelagt opplæring på alderstrinnet i vanlige klasser på Ila skole, før de etter ennå et år begynner på sin bostedsskole. Få av dem bor i skolekretsen, så det er ikke mange som fortsetter på Ila skole etter to år.

Om prosjektet

Ila skole har deltatt i tiltak 4 i *Likeverdig opplæring i praksis!* gjennom en toårsperiode. De har sett det som viktig å legge til rette for en myk og fleksibel organisering av mottaksgrupper.

Ila skole er både en ordinær barneskole og en mottaksskole, noe skolen utnytter i sin organisering. Ila beholder elevene lenger enn det som er vanlig i mottak, det vil si to år til sammen på samme skole. Det siste året går mottakseleven imidlertid i vanlige klasser på Ila skole. Etter dette blir elevene med andre hjemmeskoler ført over dit. Elevene som kommer nye til mottaket, har trinntilhørighet på Ila skole fra første dag. Bare de kan kommunisere litt på norsk, deltar de i undervisning på trinnet

i noen timer pr uke. Etter hvert kan de prøve seg i fag de behersker, det første året – for eksempel kroppsøving eller engelsk. Noen kan også overføres til trinnet etter kortere tid enn ett år, om dette er forsvarlig. Når de er overført til det trinnet de tilhører, får de minoritetsspråklige elevene tilpasset opplæring sammen med hovedsakelig etnisk norske elever, og får i tillegg morsmål/ tospråklige fagopplæring og undervisning i grunnleggende norsk. Alt dette foregår altså på Ila skole. Skolen har knyttet en mottaksgruppe til hver etasje, der det samme trinnet for andre elever også er lokalisert. Da får elevene i mottak tidligere tilknytning til trinnet sitt, og mottakslæreren får kortere fysisk avstand til de aktuelle trinnene.

Synliggjøring av elevenes opprinnelsesland (foto: Ila skole)

I prosjektet har en ønsket å legge til rette for samarbeid mellom alle som er, eller kan tenkes å bli, involvert i elevens opplæring. En har ønsket å sikre en effektiv morsmålsopplæring og tospråklige fagopplæring i mottaksfasen og få til tettere samarbeid mellom mottakslærere og tospråklige lærere. Dette er sikret gjennom timeplanfestet samarbeidstid. Å trekke inn ulike hjelpeinstanser i det helhetlige arbeidet rundt eleven inngår også her. Barne- og familietjenesten, Flyktningehelsetjenesten, så vel som Kvalifiseringssenteret for nyankomne flyktninger og Senter for voksenopplæring i Trondheim kommune har vært aktuelle samarbeidspartnere.

For å sikre kvalitet i opplæringen generelt har skolen systematisert vurderingsarbeidet og tatt i bruk mappevurdering, opprettet et såkalt språk- og begrepsrom og tatt i bruk læringsplattformen "Classfrontier".

I praksis

Læreren i mottaksgruppa har ført lærerlogg, valgt ut dokumentasjon som elevarbeider og foto, og tatt i bruk kartleggingen "Språkkompetanse i grunnleggende norsk" for å følge og vurdere elevenes norskkompetanse. Skolen antok at ved å legge til rette for en systematisk norskopplæring og tidlig fagopplæring skulle elevene få muligheter til å utvikle kommunikative ferdigheter og utvikle redskapsspråk på norsk.

Skolen arbeider bevisst med holdningsskapende arbeid for å øke kvaliteten på læringsmiljøet og motvirke problematferd. De samarbeider med Senter for atferdsforskning i Stavanger om et opplegg kalt respektprogrammet. Hele personalet deltar og en har oppmerksomhet rettet mot klasseledelse. De voksne skal være tydelige og trygge og ha mye kontroll og mye varme. Programmet fungerer fint for flerspråklige elever. De får raskere tak i regler og forventinger i det norske utdanningssystemet, noe som ellers tar tid for dem å oppdage. De kan lett misforstå en jovial væremåte og tro at grensene er mye videre enn de virkelig er.

Skolen har også tiltak mot mobbing. En har en plan mot mobbing og nulltoleranse mot rasistiske utsagn og mobbing. Skolen har også sin egen (Ila)sang mot mobbing: "Stopp, ikke mobb!" Oppdages mobbing, blir det raskt foreldrekontakt.

For å styrke miljøet har en fadderordning, turvenner, elevmekling og ansatte aktivitetsledere. En arbeider også direkte med hvordan elevene beskriver hverandre. En tar tak i uttrykk som "hun somaliske". Lærerne peker da på at det er viktig å se hver elev som eget individ – alle har et navn. Samarbeidet med de tospråklige lærerne framheves som særlig verdifullt både for kontaktlærere og faglærere. En har hatt et spennende samarbeid om leseopplæring på to språk. En kan se mer av dette i videoen fra Ila skole som ligger på: <http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/arbeid-i-mottak/>

(Foto: Snøball Film)

Veien videre

Skolen har erkjent at det er begrenset hvor mye elever med liten skolebakgrunn kan greie å tilegne seg i løpet av kort tid, ikke minst når disse elevene er utsatt for faktorer som ikke bidrar til god læring, slik som traumatisering og foreldre som selv sliter. For å trygge disse elevene ser det ut til at struktur og forutsigbarhet og utviklingen av en god relasjon til lærerne er vesentlig. Det er ikke gitt at ett år i mottak er tilstrekkelig om slike elever heller ikke har skolegang fra før. Skolen har gjort seg tanker om å endre modellen noe. Elevene på første trinn gikk tidligere rett ut til opplæring for alderstrinnet på Ila, men etter å ha fått tilbakemeldinger om at språk- og fagutviklingen ikke var tilfredsstillende på trinn 2, har skolen bestemt seg for at også elevene på første trinn skal ha en periode i mottak for å få tilegnet seg tilstrekkelige norskspråklige ferdigheter.

Skolen har også sett og erfart behovet for et systematisk foreldresamarbeid, helst gjennom tospråklig lærer eller assistent. Gjennom prosjektet har prosjektgruppa blitt mer bevisst på å inkludere mottaksgruppene og gi dem positiv oppmerksomhet, blant annet i samlingsstundene som er felles for hele skolen.

Ila skole har nå systematisert foreldrearbeidet og jobber videre med å sikre kvaliteten på opplæringen. De har foreldremøter for foreldre med samme morsmål, foreldresamtaler med norsk og tospråklig lærer sammen, målsamtaler 2 (3) ganger pr år, mens tospråklige lærere er tilgjengelige og tar kontakt via telefon, e-post og sms. Ellers har skolen hatt svært gode resultater med systematisk samarbeid om leseopplæringen på somali i det de kaller alfaklassen. Det er klassen for elever som ikke har lært å lese og skrive, men er eldre enn vanlige begynnerlesere. Oppmerksomheten rettes nå mot inkludering av elevene i mottaksgruppa i det vanlige skolemiljøet. Skolen jobber gjennom et program (Respekt) som innebærer blant annet fadderordninger, turvenner, elevmekling og aktivitetsledere.

Skolen har funnet at den fleksible modellen de har, fungerer. Den kan ha overføringsverdi for andre skoler som skal etablere mottaksklasser.

Praksis i grunnskolen

Morsmål som andrespråk

Prosjekt i Trondheim kommune

Morsmål

Tittelen kan synes som et paradoks, fordi morsmål ofte brukes synonymt med førstespråk, og fordi andrespråk kan defineres som ethvert språk man lærer etter morsmålet. Men det er ikke så enkelt å definere begrepet morsmål. Noen lærer to språk samtidig fra de blir født og har dermed i utgangspunktet tospråklighet som morsmål, men bare det ene som opplæringspråk på skolen, eller kanskje til og med et tredje språk. Parallelt med endringer i livet på grunn av utdanning, jobb, relasjoner og mobilitet, er språkene vi bruker stadig i utvikling. Det som en gang var et førstespråk for et individ kan oppleves som et andrespråk på et senere tidspunkt.

Om prosjektet

I Norge er retten til morsmålsopplæring knyttet til ferdigheter i norsk. Slik retten til særskilt språkundervisning er formulert i opplæringsloven ser vi at begrunnelsen for morsmålsundervisning for språklige minoritets elever er rent instrumentell: Morsmål anses som et redskap for å lære norsk.

I den forbindelse kan det være interessant å nevne at svensk Grundskoleförordning har helt andre rammer om morsmålsopplæringen. I Sverige er morsmålsopplæring et generelt tilbud til alle barn med mor eller far som snakker et annet språk enn svensk. Betingelsene er at barnet har grunnleggende kunnskaper i språket, at barnet har lyst til å få morsmålsopplæring og at det er minst fem barn i kommunen med samme språk. Målet med opplæringen er videreutvikling av barn og unges flerspråklighet.

Morsmålsundervisning på vietnamesisk. (Foto: Suong Ngoc Le)

Høsten 2007 satte NAFO i gang prosjektet Morsmål som andrespråk i samarbeid med Nasjonalt senter for fremmedspråk i opplæringen. Trondheim ble valgt fordi det er mange flerspråklige barn der og et godt tilbud i morsmålsundervisning for dem som har rett til det. Derfor var det lett å finne både barn og lærere til de språkgruppene som ble valgt ut til å være med i prosjektet. Målgruppa var barn som ikke hadde rett til morsmålsopplæring ifølge opplæringslovens § 2.8, altså flerspråklige barn med gode norskferdigheter.

Språkene i prosjektet ble valgt med utgangspunkt i at det skulle være mulig å finne elever i språkgruppa med gode norskferdigheter.

Målene for prosjektet har blant annet vært å gi minoritetsspråklige elever mulighet til å videreutvikle sin tospråklighet, å prøve ut innhold i en plan for faget morsmål som andrespråk og å prøve ut modeller for organisering av opplæring i morsmål.

I praksis

Prosjektet var opprinnelig toårig, men ble utvidet med ett år fram til juni 2010. Fra starten var det fire språkgrupper: vietnamesisk, farsi, russisk og bosnisk-kroatisk-serbisk. Fra januar 2009 startet også en gruppe med arabisk tospråklig lærer. Alle gruppene har to timer undervisning pr uke etter skoletid. Elevene får opplæring i sitt morsmål på det nivået de befinner seg. Det er aldersblandete grupper med elever fra 2. til 10. klasse, men man forsøker å unngå å ha de eldste og de yngste elevene i samme gruppe av både pedagogiske og sosiale årsaker. Gruppestørrelsen varierer fra 2 til 14 elever. Mange av elevene hadde kun muntlige ferdigheter i morsmålet da de startet og fikk derfor grunnleggende lese- og skriveopplæring.

Fra sommeren 2008 kom de tospråklige lærerne med i et prosjekt for å prøve ut Språkpermen 6-12, som er utviklet av Fremmedspråkssenteret. Dette er en språkperm spesielt tilpasset elever på barnetrinnet i norsk skole. Denne permen kan være med på å bidra til at hver og en elevs språklæring blir spesielt tilpasset ham eller henne. Språkpermen brukes for kartlegging av elevenes nivå i morsmålet. Progresjonen er dokumentert både med tekst- og lydfiler. Lærerne melder om god språklig framgang hos elevene, godt oppmøte og lite frafall, og foreldrene er også begeistret for tilbudet.

Morsmålsundervisning på russisk. (Foto: Svetlana Mork)

Veien videre

I Sør-Varanger kommune fantes et tilsvarende prosjekt fra juni 2008 til desember 2009. Det hadde sitt opphav i et vedtak i formannskapet i Sør-Varanger i august 2007. Der pekte man på at tospråklighet blant russisk-norske barn og unge vil være et viktig element i nordområdesatsingen og en stor ressurs for samfunnet og den enkelte. Ca 50 russisk-norske barn og ungdommer deltok i undervisning to timer pr uke fordelt på tre grupper så lenge tilbudet varte. Det ble svært godt mottatt av foreldre og barn. Dessverre måtte tilbudet nedlegges i desember 2009 pga manglende finansiering.

Alta kommune startet et tilbud for russisk-norske tospråklige barn i januar 2010. Begrunnelsen for tilbudet er at kommunen har behov for folk med tospråklig og kulturell kompetanse i russisk og norsk. De ser det som en bonus at tilbudet også er pedagogisk gunstig for barna som deltar. Morsmålslæreren lønnes av Alta kommune, og finansieringen suppleres ved en egenandel. Intensjonen er å gi tilbudet i minst tre år og skaffe ekstern finansiering fra næringslivet, fylkeskommunen med flere.

Med tanke på å ta vare på den store ressursen barn og unges flerspråklighet er, både for den enkelte og for det norske samfunnet, vil det være interessant å se nærmere på rammene for morsmålsopplæring i Sverige.

Presentasjon av prosjektet:

<http://www.fremmedspraksenteret.no/index.php?ID=16393>

Trondheim kommunes nettside om minoritetsspråklige elever:

<http://www.trondheim.kommune.no/content.ap?thisId=1117647166>

Satsing mot frafall i videregående opplæring:

Kombinasjonsprosjektet «16–24» i Larvik

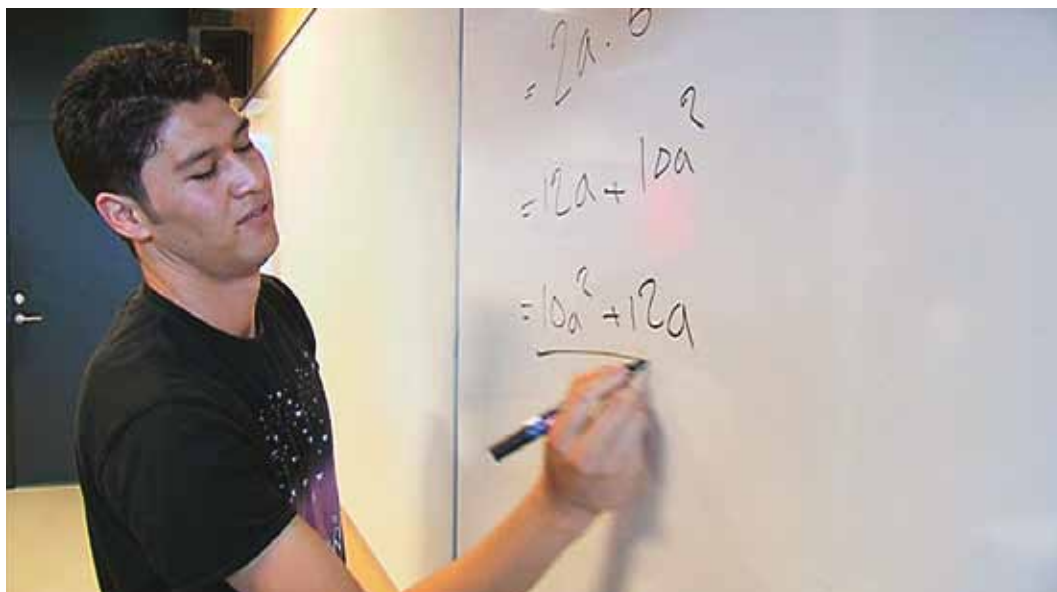
Hvert år kommer det mange ungdommer i alderen 16 til 24 til Norge. En del av disse har hatt lite skolegang i hjemlandet. I Larvik i Vestfold har kommune og fylkeskommune gått sammen om et skoleprosjekt for å gi bedre og mer tilpasset opplæring til denne gruppa. Erfaringene viser at det fører til at flere klarer å gjennomføre videregående opplæring etterpå.

Om prosjektet

Thor Heyerdahl videregående skole og Larvik læringssenter ved avdeling Norskskolen har over flere år hatt et nært samarbeid om opplæringstilbud til ungdom fra 16 til 24 år som ikke har gått i norsk grunnskole og som har kort botid i Norge. Elevene man har samarbeidet om, har manglende norskkunnskaper, og ofte også svak skolebakgrunn. Mange av ungdommene har ikke fullført grunnskolen i hjemlandet. I 2007 startet Thor Heyerdahl videregående skole og Larvik læringssenter opp det såkalte Kombinasjonsprosjektet. Der blir det gitt både grunnleggende norskopplæring og grunnskoleopplæring i andre fag etter voksenopplæringsplanen. Det undervises i engelsk, matematikk, naturfag og samfunnsfag, og også i fagundervisningen er norskopplæring integrert. De aller fleste steder i landet foregår undervisning for denne elevgruppen på kommunale voksenopplæringssentre. I Larvik samarbeider kommunen og fylkeskommunen slik at ungdom med kort botid kan gå på en skole med jevnaldrende i stedet for på et voksenopplæringssenter.

I praksis

Tre lærere fra det kommunale Larvik læringssenter har base på Thor Heyerdahl videregående skole og samarbeider med lærerne der om undervisningstilbudet i Kombinasjonsprosjektet. Det at undervisningen foregår på en videregående skole, gir elevene både en sosial gevinst og et undervisningstilbud med stor faglig fleksibilitet.

Matematikktime (Foto: Snøball Film)

I Kombinasjonsprosjektet gis det tilbud om undervisning på to nivåer i alle fag. Nivå 1 er eksamensrettet, nivå 2 ligger lavere og konsentreres om grunnleggende ferdigheter. Elevene kan velge ulike nivåer i ulike fag da timene er lagt parallelt. Dersom noen elever er på videregående skole-nivå i et fag, kan de hospitere i ordinære videregående klasser i det faget. Klarer de å følge undervisningen, får de elevstatus. De vil da få standpunktkarakter, og kan gjøre seg ferdig med faget. Når så elevene går inn i en ordinær klasse etter et år i Kombinasjonsprosjektet, vil de på denne måten få ekstra tid til å konsentrere seg om de andre fagene.

Tilbudet på Thor Heyerdahl videregående skole kan også være til nytte for elever som er tatt inn i ordinære videregående klasser. Dersom det viser seg at de har manglende kunnskaper i et enkelt fag, kan de gjennom rådgiver søke om å få hospitere i faget i Kombinasjonsprosjektet. Muligheten for tilpasset opplæring øker på denne måten for alle grupper.

Kombinasjonsprosjektet letter den til tider vanskelige overgangen fra grunnskole til videregående skole. Noe det legges stor vekt på, er å informere om de ulike programområdene i den videregående skolen. Elevene i prosjektet får dermed et bedre grunnlag for å velge, og antallet feilvalg går ned. Dette er med på å forebygge frafall. I tillegg uttrykker elevene at de trives med å gå på en ordinær videregående skole sammen med jevnaldrene selv om de får undervisning på grunnskolenivå, og det øker motivasjonen.

En annen ting som letter overgangen er at informasjon om den enkeltes faglige nivå er kjent når de begynner i ordinære videregående tilbud. Dette øker mulighetene for å tilrettelegge og lage tilpassede opplegg allerede fra første dag, og det igjen vil også være med på å forebygge frafall fra videregående opplæring. Bård Jacobsen, daglig leder ved Larvik læringssenter, kunne i et intervju med NRK Vestfold i mai 2009 fortelle at frafallsprosenten i den aktuelle elevgruppa har blitt redusert fra 25 %, som den var før Kombinasjonsprosjektet kom i gang, til 8 %.

Fornøyde elever ved Thor Heyerdahl videregående skole (Foto: Snøball Film)

Veien videre

Erfaringene vi kan trekke ut av dette prosjektet er at fleksible ordninger der kommune og fylkeskommune samarbeider, gir store muligheter til å øke gjennomføringsgraden blant elever. Da opplæringsloven ble revidert i 2009, tok noen forskriftens § 6-10. *Vilkår for inntak til videregående trinn 1* som et signal om at tilbud som Kombinasjonsprosjektet var på vei ut, og at alt ansvar for opplæringen av 16 til 19-åringer skulle ligge hos fylkeskommunen og de videregående skolene. Østbergutvalget, som ble nedsatt av Kunnskapsdepartementet for å se på opplæringstilbudet til minoritetsspråklige barn, unge og voksne, har derimot sett at mange fortsatt vil trenge grunnskoleopplæring selv om de er mer enn 16 år. I sin delinnstilling fra 21. desember 2009 slår utvalget fast at *"Man står overfor et dilemma når det gjelder elever som kommer sent i skoleløpet. Når elever kommer til Norge i løpet av de to siste årene på ungdomsskolen og har lite skolegang fra før, vil det ofte være vanskelig å delta i ordinær opplæring og seinere gjennomføre videregående opplæring. Det er ingen tvil om at mange nyankomne elever har behov for grunnskoleopplæring etter opplæringsloven § 4A-1. Noen elever vil ha behov for mer enn ett år med innføringsklasse før de går videre til videregående opplæring hvis de kommer sent på ungdomstrinnet med lite skolebakgrunn."* (s.183-184) For denne elevgruppa kan tiltak som Kombinasjonsprosjektet være løsningen.

Satsing mot frafall i videregående opplæring:

Samarbeid om tospråklig opplæring mellom grunnskole og videregående skole

Dette er et samarbeidsprosjekt mellom Tiller videregående skole og Åsheim ungdomsskole i Trondheim. Skolene samarbeider om tospråklig opplæring, rådgiving ved overgang mellom skoleslagene og har utviklet ulike tiltak som skal gi de minoritetsspråklige elevene bedre muligheter til å velge riktige programfag og få utbytte av opplæringen.

Om prosjektet

Prosjektet søkte å se på en bedre samordning av opplæringstilbud, som ikke skulle medføre ekstra kostnader, men gjennomføres innenfor de økonomiske rammene skolene har. Målgruppen for prosjektet var minoritetsspråklige elever i ungdomsskole og videregående skole med kort botid i Norge. Gjennom å benytte tospråklige lærere som rådgivere og som lærere i fagopplæringen, var målet å gi et bedre og mer tilrettelagt opplæringstilbud, øke trivselen og tryggheten for elevene og gjennom dette bidra til å hindre frafall i videregående opplæring for denne elevgruppa.

Tospråklige lærere i grunnskolen har fått opplæring i å være rådgivere. De får så ansvaret for rådgivning av elever i grunnskolen i yrkes- og utdanningsveiledning. De arbeider i begge skoleslagene, og fortsetter rådgivning og veiledning når elevene begynner i videregående skole.

Videregående skole ansetter de tospråklige lærerne i ulike stillingsprosenter, slik at de kan gi elevene tospråklig fagopplæring i tillegg til rådgiveroppgavene. De to skoleslagene samarbeider om ansettelsene, slik at de tospråklige lærerne totalt får akseptable stillingsstørrelser. Skolene har også ansatt tospråklige miljøarbeidere som følger elevene i overgangen fra ungdomstrinn til videregående skole.

I praksis

De tospråklige lærerne arbeider på tvers av skoleslagene. Elever på ungdomstrinnet kan få fagopplæring på videregående skole, og elever fra videregående kan få tospråklig fagopplæring på ungdomsskolen. Elevene som går siste året på ungdomsskolen får hospitere i ulike fag på videregående skole, og får forklaringer og undervises av de samme tospråklige lærerne som de kjenner fra ungdomsskolen. Elevene fra ungdomsskolen blir kjent med både bygninger, ansatte, elever og innhold i den videregående skolen. Dette virker motiverende og gir dem et bedre grunnlag for å gjøre kvalifiserte valg.

Skolene har i samarbeid utarbeidet læremidler for yrkes- og utdanningsveiledning. Heftet er oversatt til arabisk, sorani og somali.

Det er etablert et nettverk med ansatte fra begge skoleslag, som har jevnlig møter og samarbeider om undervisningsopplegg og tiltak. Ledelsen ved de to skolene møtes to ganger i året for å vurdere hva det skal samarbeides om og lage plan for tiltak som skal gjennomføres.

Det er også etablert et godt samarbeid mellom kommune og fylkeskommune i forbindelse med inntak i videregående skole.

Veien videre

Samarbeidet om den tospråklige opplæringen har vist seg svært vellykket. De ansatte i skolene, foreldre og elever har gitt tilbakemeldinger som tyder på et bedre og mer likeverdig opplæringstilbud for de minoritetsspråklige elevene og bedre trivsel og motivasjon til skolearbeid blant elevene. Frafalls- og bortvalgsstatistikken viser også en bedring. Som suksesskriterier nevnes:

- Kompetanseheving av tospråklige lærere
- Ansatte i videregående skole har blitt bevisste på å benytte flere språk i opplæringen og ser tospråklige lærere som en stor ressurs
- Større stillingsprosent for de tospråklige lærerne bidrar til mer tilstedeværelse på skolene og bedre stillinger
- En større bevissthet og kunnskap om tospråklig opplæring hos ledelsene på skolene

Skolene ser samarbeidet om tospråklig opplæring som svært vellykket og positivt. Skolene ønsker å utvikle et tilsvarende samarbeid i faget grunnleggende norsk for språklige minoriteter.

Satsing mot frafall i videregående opplæring:

Ungdom med svak skolebakgrunn fra hjemlandet og kort botid i Norge

Om prosjektet

Ungdom med kort botid i Norge og liten eller ingen skolebakgrunn fra hjemlandet, har større utfordringer når det gjelder å gjennomføre skolegangen sammenlignet med elever som har gått hele skoleløpet i Norge. I 2006 ble det, under tiltak 20 i Strategiplanen: Likeverdig opplæring i praksis!, iverksatt prosjekter i fire fylker (Hordaland, Møre og Romsdal, Oslo, Rogaland), som gikk ut på å utvikle og prøve ut opplæringsmodeller og arbeidsmåter som er mer tilpasset denne elevgruppen. Nygård skole (grunnskoletilbud til elever fra språklige minoriteter over 16 år) samarbeidet med Årstad videregående skole i Bergen, Fræna videregående skole organiserte tilrettelagte opplæringsløp i innføringsklasse for minoritetsspråklige elever fra Fræna og nabokommunene i Møre og Romsdal, Sofienberg og Holtet videregående skoler i Oslo har grunnskoleklasser for elever over 16 år, og Johannes læringssenter (grunnskoletilbud for elever fra språklige minoriteter over 16 år) samarbeidet med Sola videregående skole i Stavanger om overgangen mellom skolene og utviklet tilrettelagte opplæringstilbud i begge skoleslagene.

Om prosjektet i Hordaland

Årstad videregående skole og Nygård skole har kalt sitt samarbeidsprosjekt "La oss få prøve". Skolene har samarbeidet om elevhospitering på videregående skole det siste året elevene går i grunnskolen. Grunnskoleelevene har hospiteret i to perioder per år i programfag de velger selv.

*Elev som hospiterer på restaurant- og matfag på Årstad videregående skole
(Foto: Årstad videregående skole)*

Elevene ved Nygård skole får en orientering om Årstad videregående skole før de velger programområdet for hospiteringen. Det arrangeres også et eget foreldremøte om hospiteringen. Til dette møtet har de to skolene engasjert tolker i de aktuelle språkene. Årstad videregående skole har også oversatt en informasjonsbrosjyre om skolens tilbud og om foreldresamarbeid til 12 ulike språk.

I praksis

Hospiteringen foregår i programfagene i både teori- og praksistimer, og lærere fra Nygård skole følger elevene over på Årstad videregående skole i hospiteringsuken. Under hospiteringen har grunnskoleelevene et eget baserom. I timene med fellesfag får elevene undervisning av sine egne lærere i baserommet, og elevene arbeider med oppgaver på det nivået de befinner seg. Lærerne fra Nygård skole besøker også elevene når de deltar i timene i programfag.

Elever fra Årstad videregående skole er faddere for grunnskoleelevene. Fadderne viser elevene rundt på skolen og bidrar ellers til at grunnskoleelevene føler seg velkomne, og at de har en de kan spørre om hjelp og være sammen med i de nye klassene.

Tiltaket med hospitering bidrar til at elevene fra Nygård skole får et bedre utgangspunkt for å velge programområde som passer dem, og de får et realistisk inntrykk av hvordan det er å være elev på videregående skole og hvilke krav som stilles.

Veien videre

Etter å ha avsluttet prosjektet har skolene endret praksis med hospiteringen til én gang per år. Dette fordi det ikke lenger vil være ekstra prosjektmidler, og tiltaket er ressurskrevende. Skolene vurderer samarbeidet som svært nyttig og har implementert både rutiner for samarbeid og elevhospitering som en etablert praksis.

Prosjektet er filmet.

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/la-oss-fa-prove/>

Om prosjektet i Møre og Romsdal

I Møre og Romsdal fylke har Fræna videregående skole deltatt i prosjektet. Bakgrunnen for at skolen søkte om å delta, var at de ønsket å videreutvikle og dokumentere et tilbud for minoritetsspråklige elever i en innføringsklasse. Siden 2003 har skolen organisert et opplæringstilbud for en gruppe elever med flyktningbakgrunn bosatt i Fræna og de omliggende kommunene Aukra, Midsund og Eide.

I praksis

Modellen som er utviklet, har tre faser:

- 1 Opplæring i norsk og samfunnskunnskap og ungdomsskolepensum (finansiert med midler til norsk og samfunnskunnskap). Elevene får også tilbud om å hospitere på ulike studieretninger i videregående opplæringsløp. Dette bidrar til at de senere har bedre utgangspunkt for å gjøre rett valg.
- 2 Etter 2 år starter elevene i ordinære videregående studieløp. Disse finansieres av fylket. Elevene har fordelt seg: bygg og anlegg, helse- og sosialfag, teknikk og industriell produksjon, allmennfag vg1 og allmennfag vg2.
- 3 Elevene får ekstra oppfølging etter behov. En kontaktlærer er hele tiden tilgjengelig, og i denne fasen vektlegges karriereveiledning, sosialrådgivning og oppfølging i bedrift.

Elever fra innføringsklassen ved Fræna videregående skole opptrer på juleavslutning (Foto: Fræna videregående skole)

*Elever fra Fræna videregående skole er sommervikarer på sykehjemmet
(Foto: Fræna videregående skole)*

Veien videre

Tilbudet på Fræna videregående skole er et eksempel på organisering av grunnskoleopplæring i videregående opplæring for elever i videregående skolealder. Tilbudet er i tillegg et eksempel på kommunalt og fylkeskommunalt samarbeid om elevgruppa for å få til et best mulig tilbud. Denne modellen har fungert godt for kommunene fordi de på grunn av få elever og begrensede midler ikke har kunnet tilby et godt opplæringstilbud til elevgruppa i hver enkelt kommune.

Skolen rapporterer om at modellen og innføringsklassen har gitt gode resultater. Ingen elever har sluttet. De mener den tette oppfølgingen med rådgiving og veiledning har vært et viktig bidrag til de gode resultatene, men dette krever ressurser. De ønsker at fylkeskommunen skal ha ansvaret for alle elever over 16 år, slik at det kan organiseres grunnskoleopplæring på videregående skole også i fremtiden. Dette for å kunne opprettholde et kompetansemiljø og et permanent tilbud til minoritetsspråklige elever med behov for tilrettelagt opplæring. Finansieringen av et slikt tilbud må skje uavhengig av antall elever.

Om prosjektene i Oslo

I Oslo er både grunnskoleopplæringen og den videregående opplæringen organisert av Utdanningssetaten i Oslo. Grunnskoleopplæringen for minoritetsspråklige elever med svake norskkunnskaper og kort botid i aldersgruppa 16-20 år blir organisert på tre videregående skoler i Oslo: Holtet videregående skole, Sogn videregående skole og Sofienberg videregående skole. Etter endt grunnskoleopplæring på en videregående skole søker elevene seg inn i videregående opplæring.

I perioden januar 2008 – juni 2009 har Holtet og Sofienberg videregående skoler deltatt i prosjektet med to separate prosjekter: *Bedre tilpasset opplæring i norsk, engelsk og matematikk i grunnskoleopplæringen for minoritetsspråklig ungdom 16–20 år* på Holtet videregående skole, og *Elevmedvirkning og foreldresamarbeid i grunnskoleopplæring minoritetsspråklig ungdom* på Sofienberg videregående skole.

Om prosjektet på Holtet videregående skole

Organiseringen av grunnskoleopplæringen ved Holtet videregående skole ved prosjektstart var: 1-årig grunnskoleløp (1GA), 2-årig grunnskoleløp (2GA) og 3-årig grunnskoleløp (3GA). Før elevene plasseres i de ulike klassene blir de kartlagt ved hjelp av ulike tester, og det gjennomføres en samtale med elev og foresatte. Prosjektet ble rettet mot to klasser som hadde et halvt år igjen (1GA og 2GA), og mot klassen med 3-årig grunnskoleløp, som var avgangsklasse 2009. Elever i treårige løp har svakt grunnlag i fag som norsk, engelsk og matematikk. Enkelte elever i denne gruppen mangler skolegang fra hjemlandet, men de fleste har noe skolegang. Variasjonen i elevenes bakgrunn og utgangspunkt for læring, innebærer store behov for individuell tilpasning. Skolen ønsket å organisere opplæringstilbudet i mindre grupper med større muligheter til individuell tilpasning og oppfølging. Målet var at elevene gjennom et bedre tilpasset opplæringstilbud skulle få et større læringsutbytte. For å oppnå dette ønsket skolen å styrke klassene med en ekstra lærer i fagene norsk, engelsk og matematikk, slik at elevene kunne deles i mindre grupper og få tettere individuell oppfølging.

I praksis

I fagene ble gruppene delt inn i en liten og en større gruppe. Grupperingen tok utgangspunkt i både faglig nivå og i sosiale relasjoner. Gruppene rullerte hver 14. dag. Skolen opplevde at oppmøtet blant elevene økte, at det var mindre uro og mer konsentrasjon om oppgaver og læringsaktiviteter. Elevene som i utgangspunktet hadde svake ferdigheter i matematikk, har hevet sitt ferdighetsnivå betraktelig (med en – to karakterer).

Om prosjektet på Sofienberg videregående skole

Bakgrunnen for prosjektet var at skolen ønsket at elevene og deres foresatte skulle bli mer involvert i innholdet i skolen. Elevene skulle oppleve at de hadde innflytelse på egen læring og at både elever og foresatte hadde reelle muligheter til å påvirke skolens virksomhet. Prosjektets hovedmål var at elevene skulle få økt læringsutbytte i alle fag, og at flere skulle fullføre og bestå grunnskoleopplæringen. Dette skulle oppnås gjennom større engasjement og deltakelse i skolen og læringsarbeidet.

I praksis

Skolen opprettet et elevråd og et FAU for grunnskoleklassene. Begge møtearenaene har blitt tett oppfulgt av skolens lærere og rådgivere. Kontaktlærerne har fått en ekstra time per uke til foreldrekontakt. I tillegg har kontaktlærerne færre elever – det er ansatt to kontaktlærere per klasse.

Det har vært avholdt kurs i elevdemokrati for elever på 2. trinn. Kursene har vært holdt på ulike språk: somali, arabisk, pashto, dari og norsk.

Skolen har arrangert IKT-opplæring for foreldre og elever sammen.

Det er også arrangert temamøter for foreldrene til grunnskoleelevene. Temamøtene har hatt fokus på ulike problemstillinger foreldrene og skolen er opptatt av, så som *hjem-skole samarbeid* og *mobbing*. Møtene har hatt en introduksjon og en avslutning på norsk, men hoveddelen av møtene har foregått i ulike språkgrupper: somali, engelsk, dari og pashto og norsk. Det har også vært tolker på møtene. Skolen har ansatt en miljøarbeider som snakker somali, og har vurdert det som svært positivt å ha muligheten til å ha språkhomogene foreldremøter og mulighet for å snakke med elever fra denne språkgruppa på deres morsmål.

Sofienberg skole har også gitt elever tilbud om ulike aktiviteter, undervisning i fag og leksehjelp tre dager i påskeferien. Dette tilbudet ble gjennomført med ansatte (miljøarbeider og assistenter) som hadde arbeidstid i skoleferien.

*Dyp konsentrasjon. Elev ved Sofienberg videregående skole
(Foto: Sofienberg videregående skole)*

*Elever ved Sofienberg videregående skole på vinteraktivitetsdag
(Foto:Sofienberg videregående skole)*

Veien videre

Samme forvaltningsnivå for grunnskole- og videregående opplæring øker mulighetene for tilpasset opplæring og fleksibilitet. Et høyt elevtall i alderen over 16 år som har det samme behovet for tilrettelagt grunnskoleopplæring, gir muligheter til å organisere ulike opplæringsløp og til å ha et permanent, kontinuerlig tilbud.

Ved Holtet videregående skole har lærerne opplevd det som svært positivt å samarbeide om opplegg, undervisning og vurdering. De har lært av hverandre og hatt en større variasjon i undervisningen. Elevene har bedre frammøte, og de faglige prestasjonene har blitt bedre.

Ved Sofienberg videregående skole opplever personalet at de har et bedre og tettere samarbeid med minoritetsspråklige foreldre enn tidligere. De har knyttet gode kontakter med foreldre som deltar i FAU. Gjennom dette samarbeidet får skolen kjennskap til hva foreldrene er interessert i og kan samarbeide ytterligere om innhold og tilrettelegging. Gjennom samarbeid, veiledning og tett oppfølging av elevrådet, opplever skolen en større interesse og medvirkning fra elevene. Begge disse tiltakene er nå en etablert praksis som videreføres.

Sofienberg videregående skole har også positive erfaringer med å bruke elevenes morsmål i opplæringen og i møter og samtaler med foreldrene. De ønsker å videreføre dette gjennom tiltak som:

- Tilbud om tolker på aktuelle språk på møter med foresatte
- Legge til rette for at foreldre kan snakke med andre foreldre på morsmålet
- Ansette minoritetsspråklige lærere og rådgivere

Om prosjektene i Rogaland

I Rogaland fylke har Sola videregående skole og Johannes læringssenter deltatt i prosjektet. Disse virksomhetene har videreutviklet hver sin modell. Skolene har i tillegg hatt et utstrakt samarbeid om kompetanseutvikling for lærere og vurdering av elevenes kompetansenivå.

Samarbeidet har også hatt som målsetning å skape kontinuitet i opplæringen for elevene. Mange av elevene som begynner på Sola videregående skole, har tidligere vært elever på Johannes læringssenter. Skolene samarbeider om elevportofolier og vurdering, som følger elevene fra det ene skoleslaget over i det andre.

Om prosjektet på Sola videregående skole

De viktigste elementene i modellen har vært inndeling av elevgruppa i et yrkesrettet løp og et løp rettet mot studiespesialisering, styrking av utdanningsveiledning, styrking av skole – og hjemsamarbeidet, konkretisering av læringsmål og bedre rutiner for evaluering og kartlegging og et nytt fag: begrepslæring. Tilbudet i innføringsklassen (forberedende kurs for minoritetsspråklige elever) ble gitt som et tilbud i forkant av at elevene skulle inn i ordinært videregående skole løp. Dette tilbudet skulle tilrettelegge for overgangen til videregående opplæring.

I praksis

Ved skolestart setter kontaktlærer seg inn i informasjonen om eleven som er gitt på elevens innsøkningspapirer. Deretter gjennomfører kontaktlærer oppstartssamtale med eleven og følger Del I av kartleggingsverktøyet *Kartlegging av skolefaglige ferdigheter hos nyankomne minoritetsspråklige ungdommer* (Udir, NAFO 2009). Kartleggingsverktøyet er utarbeidet som en del av tiltak 20.

<http://www.hio.no/Enheter/NAFO>

Lærere fra Johannes læringssenter og Sola videregående skole har overføringsmøte om elevovergang.

Elevens foreldre inviteres til en første samtale, og inviteres senere til samtale om elevens utdanningsvalg.

I innføringsklassen følger elevene opplæring i norsk etter *Læreplan i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere* (UFD 2005). Elevenes norskferdigheter blir kartlagt med eksempeltester til norskprøve 2 og 3 (utarbeidet til bruk i opplæringen i norsk og samfunnskunnskap) og Migranorsk. Elevene får individuelle opplæringsplaner med utgangspunkt i sitt kunnskapsnivå.

Elevene får hospitere på ulike utdanningsprogram i videregående opplæring.

Kontaktlærerne får ekstra timeressurs og har tatt over rådgivningsansvaret for disse elevene.

*Innføringsklassen på Sola videregående skole på klassetur til Prekestolen
(Foto: Sola videregående skole)*

*Elever samarbeider i inntaksklassen på Sola videregående skole
(Foto: Sola videregående skole)*

Om prosjektet på Johannes læringssenter

Målet med prosjektet har vært å gjøre overgangen mellom voksenopplæringen (grunnskole) og videregående opplæring for minoritetsspråklige elever til et mer sammenhengende løp ved å utveksle kunnskap og bygge kompetanse om innhold og arbeidsmåter i arbeidet med denne elevgruppa.

Johannes læringssenter har utviklet en lokal læreplan med utgangspunkt i Kunnskapsløftet. Planen er modulbasert.

I praksis

Etter en kartlegging av elevenes ferdigheter i fag, norsk og morsmål plasseres elevene i små grupper etter nivå

<http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Kartleggingsmaterieell/Kartleggingsmaterieell-nyan-komne-minoritetsspraaklige-ungdommer>

Tilbudet er todelt. Den første tiden gis eleven opplæring i norsk og fagopplæring i matematikk og engelsk. Neste periode gis det fagopplæring i naturfag og samfunnsfag. Det gis også timer i kroppsøving, individuell veiledning, ulike valgfag og aktivitetsgrupper. Gjennom stadige vurderinger og tett oppfølging kan lærere og elever vurdere nivå og framgang. Ved at opplæringen på de ulike nivåene er parallellagt, kan elevene veksle mellom ulike nivåer og grupper gjennom hele skoleåret. På den måten tilpasses opplæringen den enkeltes utgangspunkt, behov og progresjon.

Det arbeides i alle grupper med begrepslæring og fokus på språk i alle fag. Skolen benytter seg også av tospråklige lærere i opplæringen. De kan tilby opplæring på persisk, polsk, pashto, dari, chin, somali og amharisk.

Leksehjelp/individuell veiledning er innført som en obligatorisk ordning 2 timer per uke. I tillegg får alle elever individuell veiledning i forbindelse med søkning til videregående skole, herunder mulighet til inntak i innføringsklasse på Sola videregående skole.

Skole-hjem samarbeid har hatt et fokus i prosjektet. Informasjon om innhold og krav i videregående opplæring har vært sentralt.

Veien videre

Begge prosjektskolene i Rogaland har samarbeidet om kompetanseheving og for å få til større samhandling mellom lærerne ved de to virksomhetene. Spesielt språk i fagene har hatt et fokus. Lærerne har hatt flere møter der de har diskutert og utviklet undervisningsopplegg. Skolene ser det som nyttig og nødvendig å inkludere alle lærere i den språklige tilretteleggingen for minoritetsspråklige elever. Samarbeidet om vurdering og felles forståelse av nivå er også et område de vil videreføre samarbeidet på. Det oppleves som svært nyttig og ressursbesparende å overta elevmapper fra det ene skoleslaget til det andre.

Gode ideer – videregående opplæring/voksenopplæring

Praktiske ideer til arbeid innenfor videregående opplæringen og voksenopplæring. Ideene er hentet fra fengselsundervisningen.

Om prosjektet

For å følge opp St.meld.nr. 27 (2004-2005) *Enda en vår. Om opplæring innenfor kriminalomsorgen*, ble det under ledelse av fylkesmannen i Hordaland utarbeidet en handlingsplan, hvor det blant annet framgikk at det skulle lages veiledningsmaterieill med spesiell aktualitet for minoritetsspråklige innsatte. Denne delen av fylkesmannens handlingsplan ble ytterligere konkretisert som tiltak 28 i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!* Arbeidet med tiltak 28 ble koordinert av NAFO i samarbeid med Grønland voksenopplæringssenter - som har ansvaret for opplæringen for innsatte i fengslene i Oslo, og Jessheim videregående skole – avdeling Ullersmo fengsel.

I praksis

Det finnes tre grupper minoritetsspråklige i norske fengsel

- 1 Norske statsborgere med annet morsmål enn norsk eller samisk
- 2 Utenlandske statsborgere med oppholdstillatelse
- 3 Utenlandske statsborgere med utvisningsvedtak eller uavklart status

For de to første gruppene er rettigheten til utdanning ivaretatt i det eksisterende nasjonale lovverk. For utenlandske statsborgere med utvisningsvedtak eller uavklart status, legges de mer generelle konvensjoner og rekommandasjoner om rett til utdanning til grunn – noe som innebærer at alle innsatte har krav på opplæring under soning.

I opplæring innenfor kriminalomsorgen er differensieringsbehovet spesielt stort, både på grunn av ovennevnte variasjon i de innsattes juridiske forhold til den norske stat – men også på grunn av at de innsatte har svært ulik utdanningsbakgrunn, alder, språkkompetanse, kulturell - og sosial bakgrunn.

Et gjennomgående særtrekk ved utviklingsarbeidet ved de to skolene i tiltak 28, var derfor å fremme mulighetene for differensiering innenfor de økonomiske og ikke minst sikkerhetsmessige rammene en må forholde seg til i fengslene. Kartlegging av elevenes ferdigheter og kompetanse har derfor vært et sentralt område i utviklingsarbeidet.

Kartlegging av elevenes ferdigheter

Kartleggingsarbeidet ved skolene har foregått i tre faser, og hensikten har vært

- å få et best mulig helhetlig bilde av elevens faglige og språklige kompetanse
- å gi faglærer best mulig grunnlag for tilpasset opplæring
- å gi tilbud om opplæring på riktig nivå
- å få oversikt over hvilke fag elevene ønsker
- å finne ut om eleven har realkompetanse innenfor et fagområde
- å informere innsatte om opplæringsrettigheter

Verktøyet som er brukt ved siden av samtaler er Rådgiveren, utgitt av NetPed AS <http://www.raadgiveren.no/index.php4?menu=produktoversikt&submenu=1>. Basisveilederen for dette verktøyet er spesielt tilrettelagt for minoritetsspråklige elever.

Avdeling Ullersmo fengsel arbeidet med tre områder i forbindelse med tiltak 28:

- Kartlegging og dokumentasjon av elevenes ferdigheter og kompetanse
- Tilby relevante fagtilbud til innsatte med utvisningsvedtak eller uavklart status
- Utvikle fagspesifikt undervisningsmateriale som passer for minoritetsspråklige

Dokumentasjon av elevenes kompetanse

I og med at et økende antall elever ved avdeling Ullersmo fengsel har et uavklart forhold til opphold i Norge etter endt soning, har det vært en del av et tilpasset opplæringstilbud å arbeide for at de får kompetansebevis som blir forstått og akseptert i utlandet. Derfor har skolen lagt til rette for at minoritetsspråklige elever skal kunne få et *Europass språkpass* og veiledning i egenvurdering av språkferdigheter, og at minoritetsspråklige elever som gjennomfører yrkesfaglig opplæring, skal kunne få veiledning i *Europass-CV* og *Europass-fagbeskrivelse*. Ett av målene var å finne europeiske standarder for kompetansebevis, og bruk av Europassene var en del av dette arbeidet. Europass-systemet er et EU-program, bestående av ulike dokumenter som skal gjøre det enklere for enkeltpersoner å få arbeid eller studieplass i andre land.

Relevante fagtilbud til elever med utvisningsvedtak eller uavklart status etter soning

I prosjektet er det utprøvd ett fulltidstilbud og ett deltidstilbud. I fulltidstilbudet har elevene fått undervisning i engelsk, norsk, data, samfunnsfag/historie og kroppsøving. I deltidstilbudet har elevene fått undervisning i kroppsøving og ett av de øvrige fagene i heltidstilbudet. Skolen har utviklet et ressurshefte med ideer for språklæring og laget en lokal tilpasning til språkpermen EU Milestone Portefolio. Dataopplæringen førte fram til "*Datakortet*" – *European Computer Driving Licence*, som er verdens mest utbredte sertifisering av grunnleggende IT-kompetanse. Norskopplæringen ble dokumentert gjennom Bergenstesten eller Norskprøve 2 eller 3 for voksne innvandrere. Engelskopplæringen ble dokumentert gjennom Dialang språktest.

Fagspesifikt undervisningsmateriale: Begrepsdatabase

En begrepsdatabase åpner for systematisk arbeid med begreper, fagterminologi og ordforråd innenfor ulike fag. Ved avdeling Ullersmo ble dette undervisningsmaterialet utviklet for bygg- og anleggsteknikk, men arbeidsmåten har overføringsverdi til alle fag som det gis opplæring i. Faglærer legger inn et antall faglige ord med definisjoner. Dokumentet kan så legges ut i en egen mappe på elevenes fagområde på skolens intranett. I samme mappe kan en også legge ut mer utfyllende informasjon i forhold til begrepene. Elevene kan bruke dokumentet som en ren ordbok, men også finne mer utfyllende informasjon og legge det inn. I og med at materialet utformes elektronisk og underveis i læringsprosessen, blir dette et samarbeidsprosjekt mellom lærer og elev og elever imellom.

Elev i arbeid med begrepsdatabasen for byggfag. (Foto: Morten Kirkemo)

Grønland voksenopplæringssenter innrettet utviklingsarbeidet mot systemnivå, skolenivå og klasseromsnivå. På systemnivået dreide arbeidet seg om avklaring av økonomisk ansvar for norskopplæringen og avklaring av rettighetene til elever med utvisningsvedtak etter soning og/eller uten oppholds- og arbeidstillatelse. På skolenivået ble det utviklet faste rutiner og metoder for kartleggingsarbeidet. På klasseromsnivået ble det utviklet en tilrettelagt kurspakke med språkopplæring (norsk eller engelsk), matematikk, samfunnsfag, IKT og et praktisk-estetisk fag. Og det ble utviklet alternative metoder i praktisk/estetiske fag (PES-modellen) for å gi opplæring til elever som ikke behersker norsk eller engelsk i musikk, drama og formgivningsfag.

PES-modellen er dokumentert på en CD, som kan skaffes ved henvendelse til Grønland voksenopplæringssenter. Se <http://www.gronland.oslovo.no/>

Magasinet

Magasinet er et tidsskrift som lages av elever i fengselsundervisningen ved Grønland voksenopplæringssenter. Det er elevene som produserer tekstene til *Magasinet*, og alle typer tekster tas inn: sakprosa, skjønnlitterære bidrag, poesi – forutsatt at de er tekster fra elevens egen hånd. Arbeidet med *Magasinet* er integrert i alle fag, og elevene kan også produsere tekster på fritiden. Elevene kan i tillegg levere tegninger og bilder. Tekstene kan være på engelsk, dersom dette er mest hensiktsmessig. Elevene er representert i redaksjonen, men det er en lærer som har det overordnede, koordinerende ansvaret.

*Magasinet*s forside skal være innbydende og inspirere til både lesing og framtidige bidrag.
(Foto: Haakon Gaukstad)

Veien videre

I strategiplanens tiltak 28 ble det utviklet opplæringsmodeller, materiell og arbeidsmåter som er beskrevet i *Idéhefte Tiltak for språklige minoriteter i opplæringen innenfor kriminalomsorgen* (NAFO, november 2009) med nettadresse

<http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Ressursbank/Idehefte-om-opplaering-i-fengsel>

Idéheftet gir eksempler på konkrete undervisningsopplegg, organisering, kartlegging og kompetansebygging i personalet, og kan dermed være et utgangspunkt for utviklingsarbeid innen opplæringen i kriminalomsorgen, men også innen videregående opplæring og voksenopplæring generelt.

Voksenopplæring

Basen – et alternativt lavterskeltilbud tilrettelagt for deltakere som av psykososiale grunner ikke kan delta i det ordinære voksenopplæringstilbudet

Ved Kongsgård skolesenter i Kristiansand kommune er det etablert et tilbud som skal sikre at deltakere med psykososiale vansker får oppfylt retten til opplæring i norsk og samfunnskunnskap og eventuelt spesialundervisning. Det ble opprettet et tilbud i en ny avdeling som ble kalt Basen. Opplæring i Basen er tilpasset hver enkelt deltaker og tilbudet omfatter undervisning og rehabilitering med tett individuell oppfølging.

Målgruppa for tilbudet er minoritetsspråklige voksne som av ulike psykiske og psykososiale årsaker ikke klarer å delta i den ordinære opplæringen. Flere av deltakerne i Basen lider av posttraumatisk stressyndrom (PTSD) som følge av krig, forfølgelse, tortur, flukt og tap både menneskelig og materielt. Noen har også plager som har sammenheng med migrasjonen og vansker med å takle den nye tilværelsen.

Om tilbudet

Målet med tilbudet er å:

- bidra til å gi mennesker i voksen alder adgang til kunnskap, innsikt og ferdigheter som fremmer den enkeltes verdiorientering og personlige utvikling, og styrker grunnlaget for selvstendig innsats og samarbeid med andre i yrkes- og samfunnsliv.
- nå målene i læreplan for norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere gjennom å:
 - gi tilbud om individuelt tilrettelagt norskopplæring til deltakere som ikke klarer å delta i de ordinære opplæringstilbudene
 - gi et tilbud som innebærer både undervisning i norsk og samfunnskunnskap og rehabilitering
- bidra til at deltakerne i målgruppen kan ta ut retten til opplæring i norsk og samfunnskunnskap
- bidra til at deltakere i målgruppen kan oppfylle plikten til opplæring i norsk og samfunnskunnskap
- kvalifisere for videre utdanning og/eller jobb
- For å oppnå dette legges det vekt på å:
 - møte den enkelte deltaker med grunnlag i den enkeltes behov om et sted å være, noen å snakke med, oppleve følelsen av å bli sett og få hjelp til å komme ut av kaos og krise.
- gi deltakeren trygghet og stabile rammer, og gjennom dette å etablere gode læringsmiljøer ut fra tanken om at det å ha noe fast å gå til kan virke rehabiliterende

- ha en så lav terskel på tilbudet at det fanger opp deltakere som ellers ville uteblitt fra opplæring, eller langtidssykemeldte
- ha som hovedprinsipp at ingen deltaker slutter i Basen uten at de har et meningsfullt tilbud å gå til

Tre lærere arbeider i Basen i til sammen 290 % stilling. To av lærerne har videreutdanning i psykisk helsearbeid. Elevtallet kan variere fra måned til måned, og ligger på rundt 15 deltakere til enhver tid. Tilstedeværelsen for hver enkelt deltaker varierer mellom alt fra 1 time 2 ganger per uke til full dag 4 dager i uka. Det gis oftest tilbud med en-til-en undervisning. Dette fungerer best, da det er store variasjoner i hva de enkelte deltakerne makter.

I praksis

Hver uke starter med teammøter der opplæringen, behov, tiltak og de enkelte deltakerne gjennomgås. Her deltar de tre lærerne, psykiatrisk sykepleier i flyktninghelse-tjenesten, og etter behov skolens rådgiver, rektor, programrådgivere i flyktninghelse-tjenesten, m.fl. Det brukes en del ressurser på nettverksarbeid og fordeling av ansvar mellom de ulike kommunale aktørene.

Norskopplæringen ligger så tett opp til læreplanen i norsk og samfunnskunnskap for voksne innvandrere som mulig. For noen av deltakerne er det et mål å komme tilbake til ordinær klasse og fortsette opplæringen der. Opplæringen er individuelt tilrettelagt, og en stor del av opplæringen gis en-til-en. Hver deltaker har sin individuelle timeplan, og sitt individuelle opplæringsløp. Denne planen utarbeider læreren i samråd med deltakeren og eventuelt deltakerens saksbehandler.

For deltakerne i Basen er det ofte indre uro, problemer og bekymringer som ødelegger for læring. Derfor er dette ofte det første som rent praktisk får fokus. Lærerne hjelper med å rydde opp i praktiske ting som: ubetalte regninger, huske avtaler, forholde seg til barnas barnehage og skole, finne ny leilighet, osv. Med utgangspunkt i egne liv og erfaringer læres samfunnskunnskap i tillegg til at det bidrar til å etablere et godt læringsmiljø.

Det arbeides på ulike måter for å forberede deltakerne som er klare for å gå ut i arbeid. Det arbeides med å uarbeide CV, skrive jobbsøknader, trafikkteori og teori for både taxi- og truckførere. Ingen deltakere slutter i Basen før det er sikret at vedkommende har et tilbud å gå til.

Veien videre

Skolen har svært gode erfaringer med Basen. Denne avdelingen fanger opp deltakere som ellers ikke ville ha vært i opplæring, og har bidratt til at svært mange har fortsatt i ordinær norskopplæring. Mange har fått arbeid som resultat av arbeidspraksis med tett oppfølging mens de var deltakere i Basen, andre igjen har fortsatt med videre skolegang. Samarbeidspartnere i kommunen har vært positive i sine tilbakemeldinger. Basen har tatt i mot og gitt gode tilbud til personer andre instanser har hatt problemer med å hjelpe. Skolen selv mener at suksesskriterier som ligger til grunn for gode resultater er:

- full støtte og vilje til å etablere og opprettholde Basen hos ledelsen
- lærere med kompetanse innenfor psykisk helsearbeid
- lærerne fungerer godt sammen og er motivert til å arbeide med denne deltakergruppen
- gode og hensiktsmessige lokaler som er lyse og trivelige
- muligheter for skjermede områder for deltakere som er ekstra vare for lyder eller for nær kontakt med andre mennesker

Kartlegging

Kartlegging av språklige og skolefaglige ferdigheter

Om prosjektet

Det er utarbeidet læreplaner og veiledninger i grunnleggende norsk og i morsmål for språklige minoriteter i skolen. I tillegg er det utviklet et kartleggingsverktøy som kan brukes i arbeidet med læreplanen i grunnleggende norsk. Det er også utarbeidet verktøy for kartlegging av leseferdigheter på flere språk og for kartlegging av skolefaglige ferdigheter for nyankomne elever. Verktøyene skal være til nytte for lærere i å følge opp elevene og tilrettelegge for tilpasning av opplæringen best mulig.

I praksis

Hvordan følge utviklingen av elevenes norsksferdigheter?

Læreplanen i grunnleggende norsk for språklige minoriteter er en overgangsplan som skal brukes til elevene er i stand til å følge opplæringen etter læreplan i norsk. Den er altså spesielt beregnet på elever som kommer nye til skolen, og som trenger særskilt tilrettelagt opplæring for å utvikle norsk som redskap for skolefaglig læring. Når eleven har oppnådd tilstrekkelig kompetanse til å følge ordinær opplæring, skal eleven gå over til å følge opplæringen etter den ordinære norskplanen. Vurderingen av elevenes norskspråklige kompetanse skal foretas i forhold til kompetansemålene som er nedfelt i læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter. For lærere er det derfor viktig å følge elevenes utvikling for å kunne identifisere når elevene har oppnådd tilstrekkelig kompetanse til at overføringen til norskplanen kan finne sted.

Til dette formålet er verktøyet Kartlegging av elevenes språkkompetanse i grunnleggende norsk utarbeidet.

Ved å benytte dette verktøyet foretas underveisvurderinger av elevenes kompetanse. Elevene får innsikt i utviklingen av sine egne ferdigheter. I tillegg er verktøyet fint å bruke i utviklingssamtaler der foreldre deltar. Det gir foreldre muligheter til å følge med på hvordan deres barn utvikler seg.

Når elevene har nådd målene i læreplanens nivå 3, skal de følge ordinær norskkopplæring og bli vurdert i samsvar med denne. I eksempel på s. 100 beskrives hvordan Stinta skole bruker dette verktøyet. Man kan også lese mer om verktøyet ved å følge lenken til brosjyren nederst på neste side og klikke videre til verktøyet. Verktøyet kan lastes ned og brukes enten digitalt eller i papirutgave.

Hvordan følge utviklingen av elevenes leseferdigheter på morsmålet?

Det er utarbeidet kartleggingsprøver med tospråklige lærerveiledninger på 13 ulike morsmål for 2. og 3. trinn: Albansk, arabisk, kurdisk sorani, persisk (farsi), polsk, russisk, somali, spansk, tamil, thai, tyrkisk, urdu og vietnamesisk. For 4. eller 5. trinn er det utviklet en kartleggingsprøve med lærerveiledning på tre språk: Albansk, somali og tyrkisk. Prøvene kan brukes for å få et bilde av leseutviklingen på morsmålet. De skal også kunne brukes innenfor voksenopplæringen, der en er i tvil om elevenes leseferdighet på morsmålet eller undervisningsspråket.

Kartleggingsprøvene som Lesesenteret i Stavanger har utviklet, er brukt som mønster for prøvene på forskjellige morsmål. De bygger på modeller for lesing og leseutvikling.

Utdanningsdirektoratets elevhefte på arabisk (trinn2) og tospråklig lærerveiledning (trinn 2 og3)

Prøvene for 2.-3. trinn dekker de viktigste kompetansemålene for lesing på nivå 1:

- gjenkjenne tall og morsmålets bokstaver eller skrifttegn
- knytte bokstavene til lyder og trekke lydene sammen til ord, eller bruke skrifttegn
- lese tilpassede tekster med flyt og sammenheng
- bruke enkle strategier for leseforståelse

Utdanningsdirektoratets elevhefte og lærerveiledning på somali (4.-5.trinn)

Prøvene for 4.-5.trinn har relevans for følgende kompetansemål på nivå 2:

- lese ulike typer tekster med forståelse av innholdet
- lese og forstå enkle tabeller og grafiske framstillinger
- skrive sammensatte tekster, fortellinger og brev

Prøvene bestilles fra bestillingstorget på Utdanningsdirektoratets hjemmesider.

<http://bestilling.utdanningsdirektoratet.no/>

Lesevansker eller tegn på normal tospråklig utvikling?

Mange lærere spør seg sikkert om hvordan man kan finne ut om elevens eventuelle problemer med lesing på norsk er en naturlig side ved utviklingen av norskferdighetene som tospråklig eller om det er nødvendig med nærmere utredning av problemene. En kan bruke leseprøvene på forskjellige morsmål parallelt med kartleggingsprøvene fra Nasjonalt senter for leseopplæring og leseforskning for å få et bedre bilde av elevens ferdigheter.

Har en elev lave skår og en ellers er bekymret for leseutviklingen, kan det være hensiktsmessig å undersøke om eleven gjør samme slags feil på begge språk. Viser en elev tidlig i utviklingen bare tegn på lese- og skrivevansker på norsk, kan det være grunn til å anta at årsaken er at eleven ikke har kommet langt nok i sin norskutvikling. Viser de samme problemene seg ved lesing på både norsk og morsmål, kan det være tilrådelig å henvise til nærmere utredning.

For nærmere utredning av mulige lesevaner er det utarbeidet prøver på forskjellige morsmål, som skal kunne si noe om leserelevante ferdigheter hos eleven. Disse prøvene blir gjort tilgjengelige for PPT og skolens hjelpetjeneste.

Hvordan skal man kartlegge barn i førskolealder?

Det kan være nyttig å følge barns utvikling i norsk og morsmål mens de går i barnehagen. Da kan man identifisere eventuelle problemer tidlig, og kartleggingen kan bidra til å målrette det språkstimulerende arbeidet bedre. Det eksisterer flere verktøy for kartlegging av norskkompetanse for barn i førskolealder, men *Språkpermen* er i dag det eneste verktøyet som er tilrettelagt for språklige minoriteter. Dessuten kan permen også benyttes som verktøy for kartlegging av ferdigheter i morsmål. *Språkpermen* er en mappevurdering som krever at man følger barnets språkutvikling over tid. Den er inndelt i kartleggingsområder og det følger en veiledning til hvert område. *Språkpermen* har et helhetlig syn på barns språklæring og utvikling, og er utarbeidet spesielt med tanke på flerspråklige barn. *Språkpermen* kommer sammen med boken *Lær meg norsk før skolestart* som i tillegg til kartleggingen omfatter språkteori og en metode for språkstimulering gjennom arbeid med litteratur. Det er en styrke for kartleggingen dersom den brukes i sammenheng med metoden for språkstimulering som anbefales i opplegget.

Som verktøy for kartlegging av norskferdigheter ved overgangen til skole vil imidlertid en tilpasning av verktøyet som følger læreplanen i grunnleggende norsk, være bedre egnet. Det må da tilpasses i forhold til språkområder og nivå. Skjemaene som er inndelt i nivåer gir en god oversikt over barnets språknivå (også rent visuelt). Det er en fordel å ha et felles kartleggingsverktøy i barnehagen og skolen. Dette kan bidra til å styrke samarbeidet mellom barnehagen og skolen når det gjelder tilrettelegging av opplæringen for minoritetsspråklige barn.

Kartlegging av skolefaglige ferdigheter hos nyankomne minoritetsspråklige ungdommer

Mange har savnet et verktøy som kan gi noe informasjon om nyankomne elevers skolefaglige ferdigheter ved oppstart på skolegangen i Norge. Det er nødvendig å vite om en elev kan lese og skrive og om vedkommende har elementære kunnskaper i de sentrale fagområdene. For å avhjelpe denne situasjonen er det utviklet et verktøy som beskriver skolebakgrunn og ferdigheter hos minoritetsspråklige ungdommer. Hensikten med kartleggingsverktøyet er at det kan bidra til å gi den enkelte elev en bedre tilpasset opplæring og muligheter til videre skolegang og gjennomføring av denne.

Kartleggingsverktøyet er delt inn i tre hoveddeler:

- 1** Kartlegging av selve skolebakgrunnen, hva var undervisningsspråket, hvor langt er et skoleår, hvor mange år tar det å fullføre grunnskolen, pedagogiske tradisjoner, fag og fagsammensetning. Videre kartlegges elevens øvrige ferdigheter og erfaringer, herunder språkkompetanse, arbeidserfaringer, samt kunnskaper og ferdigheter tilegnet utenfor opplæringsinstitusjoner.
- 2** Kartlegging av ferdigheter i fagene engelsk, naturfag, samfunnsfag og matematikk, samt ferdigheter i å bruke pc.
- 3** Kartlegging av lese- og skriveferdigheter på morsmålet, eller på et andrespråk.

Verktøyet foreligger digitalt på

<http://www.hio.no/content/view/full/70152>

Veien videre

Bruk av verktøyene har vist seg å være svært nyttige i arbeidet med å tilpasse opplæringen til minoritetsspråklige elever. Man finner lenker til verktøyene i denne brosjyren:

<http://www.hio.no/Enheter/NAFO/NAFOs-Brosjyrer>

Kartlegging

Kartleggingspraksis i grunnleggende norsk

Stinta skole i Arendal kommune er mottaksskole for elever fra 1.-10. trinn og har ca 20 % minoritetsspråklige elever. Nyankomne får sin grunnleggende opplæring i norsk på avdelingen for grunnleggende norsk. Elevenes nivå og progresjon blir vurdert ved hjelp av kartleggingsmateriellet Språkkompetanse i grunnleggende norsk (se s 95). Kartlegging av norskferdigheter er en prosess som foregår inntil eleven har nådd nivå 3 i grunnleggende norsk. <http://www.stinta.skole.arendal.no/>

Om prosjektet

Noen skoler startet tidlig med utprøving av kartleggingsverktøyet som er utviklet i tilknytning til læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter. En av disse er Stinta skole i Arendal. Som fokusskole for NAFO fikk de opplæring i bruk av kartleggingsverktøyet i november 2007 og satte da i gang med å kartlegge elevenes norskferdigheter. De er dermed en av skolene med lengst erfaring i å kartlegge norskferdigheter på denne måten. Stinta skole har et eget fagteam for grunnleggende norsk. De opplever at et felles dokument gir likere vurderingspraksis og likere innhold i undervisningen.

Kartlegging av norskferdigheter på Stinta (Foto: Snøball Film)

I praksis

På Stinta skole har de valgt å skrive ut kartleggingsverktøyet og sette det i perm for hver elev. Lærerne opplever det som praktisk å ha mappen i nærheten av undervisningen, og den kan enkelt tas fram i forbindelse med elevsamtale, teammøte, foreldresamtale osv.

Første del av kartleggingsmateriellet består av en språkbiografi som gir personlige opplysninger og informasjon om hvilke språk eleven kan og om elevens syn på egen språklæring. Informasjonen innhentes med tolk dersom det er nødvendig. Andre del er hoveddelen, og består av sjekklister med *Eleven-kan-utsagn*.

Elevene deles inn i nivådelte grupper i grunnleggende norsk på bakgrunn av kartleggingen. Sjekklister gir gode ideer til lærerne om hva det er viktig å fokusere på, og de fungerer som et pedagogisk hjelpemiddel for å strukturere og planlegge undervisningen. Det ideelle er et godt samarbeid mellom kontaktlærer, tospråklig lærer og lærer i grunnleggende norsk om innholdet i undervisningen. Kartleggingsverktøyet er et godt utgangspunkt for å diskutere hva man skal prioritere i opplæringen. Dette materiellet skal også hjelpe skolen med å vurdere når eleven er i stand til å følge og ha utbytte av opplæringen etter læreplan i norsk, og skal fungere som en støtte for beslutning om overgang til denne læreplanen.

Kartleggingsverktøyet er også et godt utgangspunkt for å snakke om språklig utvikling med elevene. Det er ikke lett å huske hva eleven kunne for tre måneder siden, og det er veldig motiverende for både elev og lærer å dokumentere framgang ved hjelp av sjekklister. På Stinta skole fyller de ut rutene i sjekklister med datoer, slik at progresjonen blir synlig. De bruker ikke alle arkene og fyller heller ikke ut alle rutene. Det gir best resultater å bruke kartleggingsverktøyet jevnlig, om enn ikke så lenge av gangen. Da blir både elever og lærere fortrolige med å vurdere elevenes språklige nivå som en stadig underveisvurdering.

Etter avtale med foresatte sendes mappen med eleven ved skolebytte. Dette er besparende i forhold til å måtte innhente informasjon og starte kartlegging på nytt. Det bidrar til at eleven kan fortsette med undervisning på riktig nivå helt fra starten på ny skole.

Veien videre

Drammen kommune har bestilt og tatt i bruk en digital versjon av kartleggingsverktøyet som til enhver tid oppsummerer den informasjonen som er utfylt og gir en samlet underveisvurdering. For eksempel vil en slik rapport kunne fortelle at eleven er ferdig med nivå 1 i delferdigheten Skrive og snart ferdig med nivå 2 i delferdigheten Tale. Eller den kan vise et søylediagram av elevens nivå i de 6 delferdighetene som vurderes. Den kan også vise en prosentoppgjør i de seks delferdighetene (der fullført nivå 1 er 33 %, fullført nivå 2 er 66 % og fullført nivå 3 er 100 %) for å vise hvor eleven står. Det er interessant å se om dette er noe som vil tas i bruk flere steder.

Fra 01.08.09. ble det innført plikt til kartlegging av norskferdighetene til minoritets-
språklige elever for alle kommuner og fylkeskommuner i Norge (Opplæringsloven §
2-8 og § 3-12). Dersom alle kommuner og fylker kartlegger elever på samme måte,
vil det bety mindre variasjon i vurdering og undervisning og større sikkerhet for at
elever får den undervisningen de har krav på. Det vil også lette overgangen ved
skolebytte. Det vil være besparende for lærere som kan bygge videre på den kart-
leggingen som allerede er gjort, og det vil gjøre det enklere å planlegge ressursbruk
i skolen for elever som trenger og har krav på særskilt språkopplæring.

Ressurser:

Undervisningsfilm om kartlegging på Stinta skole:

<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/kartlegging-av-spraklige/>

Læreplan i grunnleggende norsk, veiledning og kartleggingsverktøy:

<http://www.hio.no/content/view/full/67021>

Kompetanseheving

Kompetanseheving i læreplanene og veiledningene

Om prosjektet

Høsten 2007 kom det en ny nivå-basert læreplan i grunnleggende norsk for språklige minoriteter som erstattet læreplanen i norsk som andrespråk. I tilknytning til den nye læreplanen ble det utviklet en veiledning og et kartleggingsverktøy. For å spre kunnskap om hvordan disse skulle brukes, ble det gjennomført en nasjonal satsing på kompetanseutvikling og implementering av læringsressursene. Det ble utarbeidet kurskonsept for 16-timers skolering over to dager og det ble også laget opplegg til kortere kurs. Kursingen har pågått over hele landet siden november 2007.

*Veiledning til læreplan
i grunnleggende norsk*

<http://www.hio.no/content/view/full/67021>

I praksis

I de fleste fylker har det vært avholdt 16-timerskurs. Både to-dagerskursene og de kortere kursene gir en innføring i andrespråksdidaktikk, og tar utgangspunkt i det europeiske rammeverket som ligger til grunn for læreplanen og kartleggingsverktøyet. Dessuten har alle kurs informert om endringer i opplæringslovens paragrafer om særskilt språkopplæring for elever fra språklige minoriteter. NAFO, universiteter og høgskoler har stått for kursene.

Tema på 16-timerskursene har blant annet vært flerspråklighet, andrespråkslæring, særtrekk ved norsk, arbeid med vurdering og kartlegging, læremidler og pedagogiske ressurser, tilpasset opplæring for alle elever og organisering av opplæringen.

Veiledningen til læreplanen i grunnleggende norsk omhandler alle disse emnene og inneholder også litteraturliste for videre fordypning. Det har vært avholdt totalt seksten 16-timers kurs.

De kortere kursene har primært handlet om læreplanen og bruk av kartleggingsverktøyet. Det har også vært et stort behov for å diskutere samarbeid omkring opplæringen for språklige minoriteter, både på den enkelte skole og ved overgangen til ny skole, særlig ved overgangen mellom grunnskole og videregående skole. Det har vært holdt halv- og heldagskurs i alle fylker, totalt 70 kurs.

Kursene har hatt ulike målgrupper. I Østfold fylke har det for eksempel vært avholdt to dagskurs rettet mot lærere og ledere i videregående skole. Andre steder har kurs blitt tilbudt bare til lærere og ledere i grunnskolen. Det har også vist seg å være fruktbart å holde kurs med deltakere fra både grunnskole, videregående skole og grunnskole for voksne. Helt sentralt har det vært å få med ledere på kursene, fordi det er organisering og prioritering fra ledelsen som avgjør om skolen kan tilby særskilt språkopplæring for elever fra språklige minoriteter, og hva slags omfang og kvalitet denne opplæringen har.

Noen steder har man laget en plan for helhetlig kompetanseheving i en kommune over tid. På Lillehammer møttes 400 lærere for å få en felles forelesning om flerkulturell opplæring. Senere deltok en skolekontakt for minoritetsspråklige elever pluss en leder fra hver av de 12 grunnskolene i kommunen på et kurs om bruk av læreplanen og kartleggingsverktøyet. Leksa var å spre ny kunnskap på egen skole og å sette i gang med kartlegging av elevene. Etter et halvt års tid møttes den mindre gruppen igjen for å utveksle erfaringer og få veiledning fra NAFO.

Ca 6000 lærere og skoleledere hadde pr. 01.12.09 deltatt på kurs om de nye læreplanene og tilhørende pedagogiske hjelpemidler. Kursene har vært arrangert i samarbeid med ulike aktører: Fylkesmenn, fylkeskommuner, høgskoler, universitet, fokusvirksomheter og kommuner. Kursene har vært gratis for deltakerne, og NAFO har finansiert brorparten.

Veien videre

Det er fortsatt stort behov for kunnskap og kompetanseheving innenfor området flerkulturell opplæring. Også i ordinær lærerutdanning er dette et viktig emne. For å sikre at alle nyutdannede lærere har kompetanse til å undervise i et flerkulturelt klasserom, bør alle høyskoler og universiteter i landet ha ansatte med kompetanse i andrespråksdidaktikk og vektlegge dette emnet for alle lærerstudenter. Også lærere som allerede er i skolen og som møter utfordringer med nye elevgrupper, bør kunne få tilbud om etterutdanningskurs fra nærmeste universitet eller høyskole.

Høsten 2009 fikk NAFO laget en brosjyre som samler viktig informasjon knyttet til opplæring for språklige minoriteter, herunder lover og regelverk, læreplaner, veiledninger og kartleggingsverktøy. Dette er et godt utgangspunkt for alle som ønsker å vite mer om flerkulturell opplæring og vil kunne bidra til økt kunnskap.

<http://www.hio.no/Enheter/NAFO/NAFOs-Brosjyrer>

læreplan, veiledning, kartleggingsverktøy:

<http://www.hio.no/content/view/full/67021>

Det er også produsert en rekke undervisningsfilmer med tema flerkulturell opplæring som kan brukes til kompetanseheving internt på skolene og som eksempler på hvordan undervisning kan organiseres og gjennomføres. Disse kan lastes ned og brukes fritt av alle som ønsker det. <http://www.skoleipraksis.no/>

Kartlegging

Tospråklige leseopplæring og kartlegging av leseferdighet

Prosjektet inkluderer elever fra trinn 1 med tyrkisk som morsmål

Å lære å lese på et språk en forstår, er som å være på hjemmebane. En vet hva ordene betyr, og en kan assosiere relevante språklyder til ordene som brukes i leseopplæringen. Leseopplæring på morsmålet før det gjøres på andrespråket, har derfor vært det rådet fagfolk har gitt generelt. En har vært litt skeptisk til å ha leseopplæring på to språk samtidig av redsel for sammenblanding og forvirring. Imidlertid har det vist seg at en kan effektivisere leseopplæringen om det blir gjort på en systematisk og kompetent måte. Pedagogene bruker da en sammenlignende metode, der de tar hensyn til like og forskjellige språklyder og bokstaver på elevenes morsmål og norsk.

Ved tospråklig leseopplæring blir det naturlig å kartlegge leseferdigheter på begge språk for å vurdere elevenes framgang. En gevinst er da at en på denne måte relativt tidlig kan finne elever som er i risikozonen for å utvikle lese- og skrivevansker. Om en kartlegger bare på norsk, kan det være vanskelig å vite om en elev har genuine leseproblemer eller bare er kommet kort med lite ordforråd på norsk. Det er laget kartleggingsprøver på 13 forskjellige morsmål (se s. 96), som NAFO har hatt ansvaret for. Dette verktøyet er laget etter det samme mønsteret som leseprøvene utarbeidet ved Nasjonalt senter for lesing i opplæringen (Lesesenteret). Det er meningen at tospråklige lærere skal kunne ta disse prøvene på sine elever.

Elever tar Utdanningsdirektoratets prøve Kartlegging av leseferdighet på morsmålet (foto Svetlana Mork)

Om prosjektet

Flere av skolene som har vært med i tiltak 4 i Strategiplanen Likeverdig opplæring i praksis! har hatt leseopplæring på flere språk. Dette gjelder blant annet skolene Fjell i Drammen og Gautesete i Stavanger. Tøyen skole i Oslo har også parallell leseopplæring. De har alle et systematisk lærersamarbeid om leseopplæringen. Der det lar seg gjøre vil hver lærer med ansvar for leseopplæringen (for eksempel tospråklig lærer, lærer i grunnleggende norsk og kontaktlærer) sammenligne skrifttegn og rettskrivning på norsk og de språkene elevene fra språklige minoriteter også lærer å lese på. En starter da med språklyder som har felles lyd og bokstav på norsk og morsmålet. På Gautesete samarbeidet lærerne om å la elever med tyrkisk og vietnamesisk lære å lese på morsmålet samtidig med norsk. Her ønsket lærerne å ha en rekkefølge som ga mulighet til å syntetisere til enkeltord på de tre språkene underveis. Det betydde å ha en blanding av konsonanter og vokaler. Det ble også regnet som en fordel om de første konsonantene var lette å isolere og artikulere. Lærerne som samarbeidet tok også hensyn til hvilken bokstavprogresjon som var fulgt i tre sentrale leseverk som ellers ble brukt på skolen.

I praksis

På Fjell skole sammenlignes språklyder og bokstaver som brukes i norsk og tyrkisk. Der starter de gjerne med bokstaven M. Den har felles språklyd på norsk og tyrkisk, m-lyd. Når lærerne så kommer til bokstaver som ser identiske ut, men representerer forskjellig språklyder, gjør de elevene ekstra oppmerksomme på forskjellen. På begynnertrinnet kobles bokstaven O først og fremst til o-lyd på norsk, mens den samme bokstaven kobles til å-lyd på tyrkisk.

Sammenlignende leseopplæring på morsmålet (foto: Snøball Film)

Man kan se tospråklig leseopplæring på en film som ligger på nettet
<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/kartlegging-av-spraklige/>
<http://www.skoleipraksis.no/flerkulturell-opplering/filmer/parallellese/>

En ser her hvordan det jobbes kontrastivt med denne bokstaven og språklydene som hører til, på Fjell skole.

På Fjell skole kartlegges de tospråklige elevenes leseferdigheter systematisk på to språk. For å kunne gi en god opplæring kartlegger skolen hver minoritetsspråklig elevs nivå i lesing og skriving. Skolen har blant annet gode erfaringer med å gjøre lydopptak av elevene når de leser på hvert av språkene sine. Det er motiverende, fordi elevene vil kunne høre sin egen framgang. Skolen bruker elevens resultater fra kartlegging av leseferdighet på begge språk til å vurdere elevenes leseferdigheter generelt. De bruker da kartleggingsprøver som er laget av Lesesenteret i Stavanger, og prøvene som kartlegger leseferdighet på forskjellige morsmål. Det er viktig å holde fokus på at en kartlegging ikke er en eksamen, men et redskap for skolen til å sette inn ekstra tiltak der det trengs. Ser en elev ut til å streve med lesing og skriving både på morsmålet og norsk, kan det være grunn til å spørre seg om denne eleven strever mer enn andre, og har rett til tilpasset opplæring, også ut fra et spesialpedagogisk behov.

Veien videre

Å gi tilpasset opplæring krever at en kjenner elevens bakgrunn og det nivået eleven befinner seg på i sin faglige og språklige utvikling. Til dette trengs verktøy som er tilpasset den aktuelle elevgruppa. I tillegg kreves kompetanse i forhold til hva som er en forventet utvikling. Informasjon om verktøy og hvordan bruke dem, er derfor viktig for folk som jobber i eller med skole og barnehage.

Ressurser

Tema morsmål – et nettsted for morsmålslærere, tospråklige faglærere, lærere med ansvar for tospråklig fagopplæring, elever, foreldre og tospråklig opplæring i barnehage, grunnskole og videregående opplæring.

Det snakkes over to hundre språk i Norge. Dette er en ressurs som det er viktig å ta vare på og å videreutvikle. I en global verden har Norge behov for mennesker med gode språkferdigheter.

Utgangspunkt for nettressursene på *Tema morsmål* er læreplanen i morsmål for språklige minoriteter og læreplan i norsk for språklige minoriteter. Formålet er å lage et møtested for morsmålslærere, foreldre og elever hvor de kan finne læringsressurser i det aktuelle morsmålet og informasjon om morsmålsopplæring. Morsmålslærerne er den primære målgruppen for nettstedet.

Om prosjektet

Prosjektet *Tema Morsmål* er forankret i Stortingsmelding 23 (2007-2008) *Språk bygger broer* hvor det understrekes at flerspråklighet har en verdi for både den enkelte og samfunnet. Videre presiseres det i stortingsmeldingen at utnyttelsen av flerspråkligheten i klasserommet kan være et viktig bidrag til å øke kompetansen i og interessen for språk i sin alminnelighet. I tillegg ligger utviklingen av nettstedet inne i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!*

Kunnskapsdepartementet har ønsket å systematisere og gjøre digitale læringsressurser og IKT-baserte løsninger lettere tilgjengelig for minoritetsspråklige elever. Det ble følgelig tatt initiativ til et nordisk samarbeid om digitale læringsressurser på ulike språk, i første omgang med Sverige.

Sverige hadde allerede utviklet en nettside som het *Tema Modersmål*. På nettsiden fantes informasjon og læringsressurser på 40 språk. Som en oppfølging av stortingsmeldingen fikk Utdanningsdirektoratet i 2009 i oppdrag å samarbeide med Sverige om nettbaserte læringsressurser knyttet til morsmålsopplæring.

I praksis

Ved oppstarten av prosjektet, etablerte Utdanningsdirektoratet et samarbeid med Skolverket i Stockholm om å videreutvikle de svenske nettsidene. Som tidligere nevnt hadde den svenske nettsiden *Tema modersmål* allerede utviklet læringsressurser på 40 språk. Den norske nettsiden *Tema morsmål* skulle i første omgang utvikle to nye sider for morsmålene urdu og tamil, og samtidig tilrettelegge russisk, polsk, somali og tyrkisk til norske forhold.

Deretter inngikk Utdanningsdirektoratet en avtale med de kommunene som var interessert i å ha redaktøransvar for utvikling av nettressursene i de 6 ulike språkene. Drammen kommune fikk redaktøransvar for nettressursene i tyrkisk, Bergen kommune for nettressursene i tamil og polsk, Oslo kommune for nettressursene i urdu, Trondheim kommune for nettressursene i russisk og Larvik kommune for nettressursene i somali. Hver av kommunene har engasjert tospråklige lærere som redaktører for nettsider på de ulike språkene. Redaktøren etablerte en redaksjon bestående av 3-4 tospråklige lærere, og holder nå regelmessig redaksjonsmøter og publiserer informasjon og læringsressurser på det aktuelle språket. Oppdraget utføres med utgangspunkt i læreplanen i morsmål for språklige minoriteter.

Redaktørene i urdu, tamil, russisk, tyrkisk, somali, polsk og norsk har nå sine egne språksider på nettstedet Tema Morsmål.

I tillegg til nettstedene arrangeres det også samlinger for brukerne av ressursene. For eksempel ble det høsten 2009 arrangert en felles norsk/svensk konferanse om Tema morsmål/Tema modersmål på Solbacka i Sverige. Fra Norge reiste en delegasjon på 23 personer hvorav 13 tospråklige lærere, seks skoleledere, to representanter fra NAFO og to fra Utdanningsdirektoratet. Totalt deltok 103 deltakere på den første norsk/svenske konferansen.

Utdanningsdirektoratet arrangerer også kurs for redaktører og redaksjonsmedarbeidere. Sentrale kurstemaer er: Bruk av digitale publiseringsverktøy og opplæring i Joomla - et nettprogram for å redigere web-sider. Utdanningsdirektorater står også for regelmessig veiledning av redaktører og redaksjonsmedarbeidere i prosjektet.

Nettstedet Tema Morsmål ble formelt åpnet på avslutningskonferansen for strategiplanen: *Likeverdige opplæring i praksis!* i oktober 2009. Sverige lanserte sin nye profil samme dag.

Veien Videre

Ved siden av oppfølging av de etablerte språkgruppene skal Tema morsmål utvides med fire nye språk i 2010. Svenskene utvikler også flere nye språksider, og i løpet av 2010 vil det finnes nettbaserte læringsressurser på over 50 ulike språk på de norske og svenske sidene.

Morsmålets dag den 21. februar skal hvert år feires i de ulike kommunene som har redaktøransvar for *Tema morsmål*.

Det planlegges å lage lydbøker på de ulike morsmålene. Samtidig skal kartleggingsverktøy og lokale læreplaner som finnes på ulike morsmål, gjøres tilgjengelig på nettsidene til *Tema morsmål*. Det skal arbeides med å etablere et tilbud om fjernundervisning, slik at opplæring i morsmålet ved behov kan gis på nettet.

De kommunene som har redaktøransvar på de seks morsmålene, har ansvar for å arrangere konferanser for tospråklige lærere fra Norge og Sverige. Disse blir løpende annonsert på nettstedet. Det ligger inne i prosjektet at det arrangeres en konferanse i Norge for norske og svenske morsmålslærere og skoleledere som deltar i prosjektet.

Som en nettbasert læringsressurs kan *Tema morsmål* bidra til å forbedre morsmålsferdigheter blant minoritetselever og samtidig gjøre morsmålene til levende språk i det norske samfunn. Planen er at NAFO skal overta driften av nettstedet i 2011.

Kompetanseheving

Utvikling av PPTs kompetanse i flerkulturelle emner

Den norske skolen har i økende grad blitt en flerkulturell skole og skal gi opplæring til elever med svært ulik språklig og kulturell bakgrunn. Denne nye situasjonen stiller krav til at PP-tjenesten har kunnskap og erfaring med hvordan situasjonen for minoritetsspråklige faktisk er i skoler og barnehager, og til utvikling av ny faglig kompetanse i tjenesten. Det ble derfor satt i gang et prosjekt for å øke kompetansen i PPT som et ledd i arbeidet med strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!*

Prosjektet *Utvikling av PPTs kompetanse i flerkulturelle emner* hadde to målsettinger. Den ene målsettingen var å øke PPTs kompetanse i å ivareta minoritetsspråklige barns behov både på systemnivå og i forhold til utredningsarbeid. Den andre målsettingen var å utvikle og spre erfaringer fra gode eksempler på PPTs arbeid i samarbeid med barnehager og skoler. Praksisprosjektene var selve kjernen i virksomheten. Utvikling av gode modeller for utredning og systemisk arbeid skulle foregå i et samarbeid mellom den enkelte PP-tjeneste og barnehage eller skole.

Om prosjektet

Deltakere i prosjektet var PPT samt ledere og lærere i barnehager og skoler i tre fylker - Vest-Agder, Finnmark og Hedmark, og prosjektansvarlig var NAFO. Prosjektet ble gjennomført i samarbeid med fylkesmannen i de berørte fylker. I Finnmark og Vest-Agder ble prosjektet koordinert av fylkesmannens utdanningsavdeling, mens i Hedmark påtok leder for PPS Glåmdal seg ansvaret for å koordinere arbeidet med prosjektet.

I praksis

Fylkesmannen i de deltakende fylkene valgte ut de PPT-kontorene som skulle delta i prosjektet. Samtidig ble det etablert referansegrupper i alle tre fylker bestående av PP-ledere, prosjektledere, prosjektkoordinator og NAFO. Hvert PP-kontor ble bedt om å identifisere fokus for sine praksisprosjekter i samarbeid med en driftsenhet (barnehage eller skole.) Praksisprosjektene skulle forankres lokalt i kommunen. Så ble det etablert et interkommunalt nettverk i hvert fylke bestående av PP-medarbeidere og de prosjektinvolverte skolene og barnehagene.

Gjennom hele den toårige prosjektperioden ble det holdt regelmessige nettverksamlinger i de tre fylkene. Referansegruppemøter ble avholdt forut for eller i etterkant av nettverkssamlinger. På disse referansegruppemøtene ble de ulike praksisprosjektenes framdrift drøftet. Samtidig ble det tatt stillingen til hvilke foredragsholdere som skulle inviteres til nettverkssamlingene, for å belyse de emnene som prosjektdeltakerne ønsket fordypning i.

Mellom 50-55 prosjektt involverte deltok på nettverksamlingene i Hedmark og Vest-Agder og mellom 30-35 prosjektt involverte på nettverkssamlingene i Finnmark. Hensikten med samlingene var å gi deltakerne

- innføring i prosjektarbeid som arbeidsform
- en felles grunnforståelse omkring problemstillinger innenfor fagområdet
- input og feedback i forhold til arbeidet med praksisprosjektene gjennom foredragsvirksomhet og veiledning.

Nettverksamlingene fikk etter hvert en fast struktur. Den første dagen på nettverksamlingene ble brukt til faglig utdyping og ble kalt et fagseminar. Den andre dagen på nettverksamlingene ble brukt til gruppearbeid med praksisprosjektene og ble kalt arbeidsseminar. Nedenfor er noen emner som ble tatt opp på de ulike fagseminarene:

1. Læring: et samspill mellom sinn, språk, tanke og kultur
2. Kartlegging av flerspråklige elever- forskjellige tilnærminger og verktøy
3. Fra kartlegging til tiltak
4. Psykiske traumer og krisepedagogikk
5. Karriereveiledning og kulturell kompleksitet
6. Temaer om tilpasset opplæring når norsk er andrespråk, også systemiske
7. Språklig og kulturelt mangfold i barnehagen
8. Samarbeid og nettverk mellom ulike forvaltningsnivå - fokus på overgangen mellom grunnskole og videregående skole
9. Barn med oppvekst i flere kulturer – hvordan finne tilhørighet til det norske samfunn uten å miste seg selv?
10. Lite eller ingen skolegang – noen kognitive konsekvenser
11. Foreldresamarbeid i et flerkulturelt perspektiv

Etter endt prosjektperiode ble det holdt en todagers avslutningskonferanse med 130 deltagere. PP-ansatte fra hele landet deltok på konferansen. Gjennom konferansen ble erfaringer og innsikt som prosjektdeltakerne hadde skaffet seg gjennom sine praksisprosjekter formidlet til andre interesserte. 14 praksisprosjekter ble lagt fram på konferansen. Disse spenner over et bredt felt både med hensyn til målgrupper og faglig fokus, og har hatt både individ- og systemperspektiver. Temaer i prosjektene har vært førskolebarn, overgang barnehage/skole, tiltak i grunnskolen og overgang grunnskole/videregående skole. Et gjennomgående tema i mange av prosjektene har vært kartlegging av elevenes språkkompetanse, som et ledd i tilrettelegging av opplæringen. Praksisrapportene kan leses på NAFO hjemmeside:

<http://www.hio.no/Enheter/NAFO/Prosjekter-Tiltak/Prosjektrapporter-Utvikling-av-PPTs-kompetanse-i-flerkulturelle-emner-2006-2008>

Veien videre

Prosjektdeltakerne vurderte prosjektet til å være svært vellykket, både når det gjelder kompetanseheving, koordinering i eget fylke, prosjektveiledning, nettverksarbeid og det faglige innholdet. PPT i Hedmark har bestemt seg for å fortsette med nettverksamlinger i fylket, i første omgang ved å arrangere en fylkeskonferanse om arbeidet med minoritetsspråklige. NAFO gir fortsatt veiledning i arbeidet.

Det er fortsatt behov for satsing på kompetanseutvikling innenfor det spesialpedagogiske arbeidet med minoritetsspråklige barn, unge og voksne. NAFO vil prioritere dette arbeidet og setter i gang en ny kursrekke for PPT og tospråklige lærere der implementering av kartleggingsverktøy for leseferdigheter, leserelaterte spesialpedagogiske prøver og andre verktøy vil stå sentralt.

Kompetanseheving

Kommunal/fylkeskommunal styring

Helhetlig kommunal/fylkeskommunal satsing

I henhold til lowerket for barnehage og skole har kommuner og fylkeskommuner et overordnet og helhetlig ansvar. I det nasjonale planverket for disse virksomhetene understrekes nødvendigheten av sammenheng mellom de ulike nivåene – fra barnehage til videregående.

Når flere institusjoner og instanser er inne i bildet, kan helhet og sammenheng bare oppnås gjennom planmessig styring og samarbeid på tvers av nivåene.

Med samarbeid mellom nivåene som utgangspunkt har NAFOs regionale nettverk deltakere fra barnehage, grunnskole, videregående skole og voksenopplæring. Det har imidlertid vist seg at sannsynligheten for å lykkes øker, dersom kommunen/fylkeskommunen er en aktiv aktør – som koordinator og pådriver.

NAFO inngikk på bakgrunn av dette en fokuskontrakt med Verdal kommune i Nord-Trøndelag.

Lørenskog kommune i Akershus, en av NAFOs samarbeidskommuner, har også utarbeidet en helhetlig plan for satsingen på det migrasjonspedagogiske feltet

I praksis

Verdal kommune

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag henvendte seg i 2007 til Verdal kommune om arbeid med oppvekstvilkårene for minoritetsspråklige barn og unge. Ut fra antall minoritetsspråklige barn og unge i barnehage, grunnskole og videregående opplæring og deltakere i innvandr器undervisninga for voksne, var det behov for å kvalitetssikre opplæringsvilkårene for flyktningbefolkningen

ROS – ressurscenter oppvekst I Verdal kommune - fikk i oppdrag å iverksette tiltak. Ved ROS ble det opprettet et minoritetsfaglig team med representanter fra PPT, helsestasjon, barnevern, ungdomskontakten, flyktningguide koordinator og rådgivere for minoriteter i barnehage og skole.

Målet for arbeidet i teamet er at "Foreldrene/brukerne skal møte et koordinert og handlingsrettet tiltaksapparat".

Teamets bidrag for å nå dette målet har i følge rapport til NAFO, januar 2010 vært å

- Bidra til kompetanseheving og deling av fagkunnskap
- Bidra til systemendringer
- Teamet har myndighet til å initiere tiltak
- Opparbeide trygghet mellom fagpersoner i ROS

De interne utfordringene

- Taushetsplikten – hvordan sikre at den ikke blir et hinder for helhetlige løsninger?
- Ved oppstart av "sak", tverrfaglig, benytte seg av den kompetanse som allerede finnes på ROS
- gjøre en helhetsvurdering av brukerens behov

I kommunen er det opprettet flere nettverk og team med minoritetsspråklige barns og unges oppvekst som utgangspunkt:

- Kommunalt nettverk mellom barnehagene
- Minoritetsspråklige team ved den enkelte barnehage og skole
- Kommunalt nettverk mellom skolene v/teamlederne for minoriteter
- Kommunalt nettverk for lærere som underviser i grunnleggende norsk
- Kommunalt nettverk for rektorene og ROS
- Nettverk på tvers – barnehage og skole

Samarbeidsområdene i nettverk og team har vært

- Mottaksskjema om nyankomne barn og elever videresendes fra NAV til barnehager og skoler
- § 2-8 i opplæringsloven
- Kartlegging, TOSP i samarbeid med PPT
- U- dir's kartleggingsmateriale
- Enkeltvedtak. Oversatt til 5 språk.
- Oversiktsliste over minoritetsspråklige elever på den enkelte skole
- Organiseringsoversikt grunnleggende norskopplæring, GNO, på den enkelte skole

Kommunen har også en "Tverrfaglig forebyggende plan for barn fra før fødsel til skolestart – 2007/2011"

Forebyggingsplanen fører med seg avsatte midler til ekstra støtte til barnehagene i form av veiledning og kompetanseheving. Barnehagenettverket forholder seg også til forebyggingsplanen.

Et viktig ledd i forebyggingsarbeidet er samarbeid med foreldrene. Nyankomne minoritetsspråklige foreldre har et eget forum der de får informasjon og muligheten til å bli kjent med og diskutere barnehage- og skolesystemet.

For språkarbeidet i barnehagen benyttes en lokal variant av Min Utviklingsplan. Den fylles ut i samarbeid mellom foresatte og barnehagen og det settes opp mål. Planen følger barnet fra barnehagen til skolen. Å ta i bruk språkpermen "Lær meg norsk før skolestart" i stedet, er under vurdering.

Den pedagogiske ideen kommunen baserer arbeidet på, er å "utvikle et flerkulturelt læringsfellesskap med majoritetsinkluderende perspektiv.

Gjennom deltakelse i prosjektet "Kult å kunne – fra lappea til vitnemål" har Verdal kommune satt seg mål som også er integrert i kommunens generelle planer og strategier:

- Tidlig innsats for likeverdig opplæring og økt læringsutbytte for minoritetsspråklige barn og unge
- Skape en helhetlig organisasjonsmodell med løsningsretta arbeidsmåter og kollektiv organisasjon, som korresponderer med utfordringene i arbeidet med minoritetsspråklige barn og unge
- Nå definerte pedagogiske mål gjennom utvikling av en mer helhetlig teamorganisering og forpliktende teamarbeid
- Forpliktende samarbeid mellom enheter som har betydning for opplæringssituasjonen
- Lage felles prosedyre på mottak av nyankomne barn og elever

Lørenskog kommune

Med utgangspunkt i strategiplanen *Likeverdig opplæring i praksis!*, Språkløftet og Kunnskapsløftet og et ressursorientert syn på innvandring ble det i 2007 bestemt at kommunen skulle skaffe seg en oversikt over hvilke erfaringer skole- og oppveksttjenesten hadde gjort gjennom mange år. Det ble gjennomført en undersøkelse som resulterte i en stikkordsoversikt over områder med behov for utvikling/videreutvikling. Oversikten er nedfelt i kommunens Plan for opplæring av minoritets elever i grunnskolen i Lørenskog, 2008/2009:

Stikkordsoversikt over områder med behov for utvikling/videreutvikling:

Område:	Behov for/ ønske om utvikling/ videreutvikling:	Plan for satsing/ gjennomføring:
Forvaltningsrutiner i tråd med elevenes rettigheter i hht § 2-8	Utvikling av felles kommunale forvaltningsrutiner på alle skolene.	Mål for 2008: - Felles forvaltningsrutiner er utarbeidet og innført. - Implementeringsarbeidet er underveisvurdert høsten 2008. - Implementeringsarbeidet er videreført i 2009.
Overgangsordninger 1) barnehage – skole 2) barneskole – ungd.skole 3) u-skole – videregående	Utvikling av felles overgangsrutiner mellom nivåene Faste rutiner for overføring av relevant informasjon ved overgang barnehage - skole.	Mål for 2008: - Forslag til overgangsrutiner mellom de ulike nivåene er utarbeidet (ved arb.grupper). - Det er utarbeidet faste rutiner for overføring av relevant informasjon ved overgang barnehage - skole.
"Ord som gror - les og skriv"	Ny runde med grundig opplæring av ansvarlige ved de enkelte skolene. Revitalisering av retningslinjene	- Fremgår i plan for kompetanseutvikling og kommunens opplæringskatalog for 2008. - Det utarbeides reviderte retningslinjer i 2008 (ved arbeidsgruppe). - Arbeidet videreføres i 2009.
Innføringsklassene	Gjennomgang av organisering og ressursbruk	Arbeidet med gjennomgang av organisering og ressursbruk gangsett høsten 2008 (ved arbeidsgruppe)
Kompetanseutvikling og erfaringsdeling	Videreføring av eksisterende forum for faste koordinatorene fra alle skolene	Mål for 2008: Eksisterende forum for faste koordinatorene er videreført. - Oversikt over møter fremkommer i kommunens opplæringskatalog for 2008.
Samarbeid hjem/skole	Utvikling av gode modeller for foreldresamarbeid.	- Temaet er ivarettatt gjennom nettverksarbeid (forum) og fremkommer i katalog for 2009

Område:	Behov for/ ønske om utvikling/ videreutvikling:	Plan for satsing/ gjennomføring:
Samarbeid med tospråklige lærere	Utvikling av gode modeller for samarbeid med tospråklige lærere	- Temaet er ivare tatt gjennom nettverksarbeid (forum) og fremkommer i katalog for 2009
Samarbeid med musikk- og kulturskolen	Videreføring og videreutvikling av samarbeidet. Vurdere mulighetene for å vinkle tilbud/ tema mot bevisst å utnytte ulike kulturers ressurser i større grad.	- Drøftes med musikk- og kulturskolen våren 2009.
Samarbeid med biblioteket	Spre erfaringene fra prosjektet "Lesevenn", og utvide tiltaket til å omfatte andre skoler og barnehager. Spre erfaringene med bruk av bibliotekar på ungdomsskolen til de andre skolene i kommunen.	- Drøftes med de involverte før oppstart av skoleåret 2009-2010. - Skolenes erfaringer ses i sammenheng med utarbeidelsen av reviderte retningslinjer for "Ord som gror - les og skriv". Det nedsettes en arbeidsgruppe høsten 2008.
Representativitet	Prosentandelen minoritetsspråklige lærere og assistenter, bør i større grad avspeile i elevsammensetningen ved den enkelte skole. Prosentandelen minoritetsspråklige foreldre i skolens rådsorganer bør i større grad avspeile elevsammensetningen ved den enkelte skole.	- Det er aktuelt å sette søkelyset på dette i forbindelse med nyansettelse ved den enkelte skole. - Ved rekruttering til ulike verv bør dette få økt fokus, spesielt ved enkelte av skolene.
Lørenskog - en flerkulturell kommune.	Behov for bevisstgjøring i forhold til verdien av å være en flerkulturell kommune. Kompetansen i måter å utnytte det positive i mangfoldet på, bør økes.	Dette må fortsatt få fokus i forbindelse med kompetanseutvikling/ erfaringsdeling.

På grunnlag av oversikten, ble det utarbeidet en handlingsplan med følgende innhold:

- A. Rutiner og prosedyrer
- B. Særskilt språkopplæring
- C. Læreplaner for språklige minoriteter
- D. Kartlegging
- E. Enkeltvedtak
- F. Individuelt tilpasset norskplan (ITN)
- G. Informasjon til foreldre
- H. Kartleggingsverktøyet og veiledningsmateriellet fra Utdanningsdirektoratet

I tilknytning til plan for rutiner og prosedyrer (punkt A) utarbeidet kommunens skole- og oppvekstsjef i 2009 en detaljert beskrivelse av hvilke rutiner som skal følges ved overgang mellom barnehage og skole. Denne rutinebeskrivelsen er skjematisk og angir tidspunkt for ulike arbeidsoppgaver, tiltak og ansvars plassering.

Handlingsplanen er implementert og vurderes i samtaler med skolene. Skolesjefen har hatt migrasjonspedagogisk arbeid som satsingsområde i sin «Utviklings- og opplæringsplan» i de tre foregående år. Arbeidet følges nå bl.a. opp gjennom skolebesøk og vurderingssamtaler.

Satsingsområdet Nytt løft for lesing - «Ord som gror - les og skriv», vil bl.a. innebære en kommunal satsing på et felles kartleggingsverktøy. Elever med behov for særskilt norskopplæring vil følges spesiell opp i denne satsingen.

Veien videre

NAFO er kjent med at det drives liknende systematiske arbeid på sentralt nivå i flere kommuner – for eksempel i Drammen, Larvik og Skien. Det ville være positivt om det helhetlige arbeidet gjennomgående ble styrket i oppvekst- og utdanningssektoren.

Satsing på universitets- og høghskolenivået

Øke andel minoritetsstudenter i høyere utdanning og bedre mulighetene for fullføring

Om prosjektet

Prosjektet er en konkretisering av tiltak 21 i strategiplanen Likeverdig opplæring i praksis!: *Rekruttere flere studenter med minoritetsbakgrunn til høyere utdanning generelt.*

Utpøving av egne kommunikasjontiltak for å rekruttere minoritetsstudenter startet ved Høghskolen i Oslo, som en del av det generelle rekrutteringsarbeidet basert på informasjonstiltak. En informasjonsrådgiver gjorde en undersøkelse i pakistanske miljøer for å utforske kommunikasjonsformer overfor nye målgrupper. Dette ble fulgt opp med praktisk informasjonsarbeid i de samme miljøene og dokumentert over et par år fra 1999.

HiO hadde fått prosjektmidler fra departementet til Norsk Fagspråk tidligere, for å gi språkstøtte til minoritetsspråklige studenter. Dette tiltaket er avsluttet, men to stillinger ble overført til Pedagogisk utviklingssenter ved HiO, og arbeider nå med ulike former for støtte til minoritetsstudenter.

Universitetet i Oslo ønsket også å komme i gang med rekruttering av minoritetsstudenter, og UiO og HiO utarbeidet en felles innstilling og søknad til departementet om prosjektmidler fra 2003. Dette resulterte i at UiO fikk dekket to stillinger og noe ekstra midler til sitt MiFA-prosjekt (Minoriteter i Fokus i Akademia) i fire år, mens HiO fikk dekket én stilling til MiP (Minoriteter i Profesjonsutdanning) i to år.

MiFA ble et permanent tiltak ved UiO fra 2008, med to stillinger. Stillingen ved HiO/MiP er blitt videreført etter 2005 ved hjelp av HiO-midler og et tilskudd fra NAFO fram til i dag. Ved HiO er et mer omfattende prosjekt rettet mot et internasjonalt og flerkulturelt studiemiljø igangsatt med egen prosjektleder fra 2008 (Interkult). <http://www.hio.no/content/view/full/67512>

De siste årene har også Politihøghskolen satset på rekruttering og ivaretagelse av minoritetsstudenter, og har avsatt en stilling til dette. På slutten av 2009 søkte ledelsen ved Idrettshøghskolen HiO, UiO og Politihøghskolen om råd for å komme i gang med noe tilsvarende.

I praksis

Rekrutteringsarbeidet rettet mot minoriteter som er drevet ved de nevnte institusjonene i disse årene, må betraktes som erfaringsbasert utviklingsarbeid med utgangspunkt i nokså ulike institusjoner og med svært begrensede ressurser. Som resultat finnes det i dag mye dokumentert kunnskap som kan utnyttes både av utdanningsmyndigheter og utdanningsinstitusjoner.

Hvorfor ikke utdanne seg som lærer i kunst og håndverk? (foto: Janne Veirud)

Departementet knyttet en betingelse om erfaringsspredning til stillingen ved Høgskolen i Oslo (MiP) da prosjektmidler ble tildelt. Derfor ble nettbladet MaiA (Mangfold i Akademia) opprettet i 2004, og deretter utgitt med fire utgaver årlig. I tillegg til den skriftlige informasjonsformidlingen, er det holdt foredrag i ulike fora og gitt veiledning på forespørsel. Kunnskapsutvikling som grunnlag for praktisk arbeid har vært et mål for denne virksomheten.

I MaiA er det lagt vekt på forskningsformidling i tillegg til egen erfaring, ikke minst erfaring og forskning innhentet gjennom et europeisk nettverk (EAN) og andre kilder. Her finnes også konkrete beskrivelser av arbeid utført ved HiO, UiO og Politihøgskolen <http://www.hio.no/Prosjekter/MaiA/MaiA-arkiv/MaiA-3-2009/Rekruttere-og-beholde>

Noen artikler er reflekterende kommentarer, andre er populariserte gjengivelser av forskning. Lenker til kilder gir mulighet til å lese mer.

Et viktig verktøy i rekrutteringsarbeidet er statistikken over antall og andel minoritetsstudenter, som ble etablert første gang ved HiO i 2004. Siden er statistikken utarbeidet årlig, de siste årene også ved UiO.

Det kreves en ekstra innsats for å rekruttere minoritetsstudenter, særlig fra de gruppene som er underrepresenterte. Et viktig resultat fra utviklingsarbeidet er kunnskap om ulike målgrupper fra minoritetsmiljøer og metoder for å kommunisere med dem.

<http://www.hio.no/Prosjekter/MaiA/MaiA-arkiv/MaiA-4-2009/Inspirerer-tyrkisk-ungdom-til-aa-studere>

Samtidig bør hensynet til disse målgruppene integreres i det ordinære rekrutteringsarbeidet rettet mot skoleungdom.

<http://www.hio.no/Prosjekter/MaiA/MaiA-arkiv/MaiA-4-2009>

Rekrutteringsarbeid betraktes tradisjonelt som informasjonsvirksomhet og markedsføring ved hjelp av massekommunikasjon, besøk på skoler, åpen dag for skoleelever, deltakelse på utdanningsmesser og lignende. Å ivareta studentene i studietiden og tilby god karriereveiledning er imidlertid også en del av rekrutteringsarbeidet, for rekruttering henger sammen med fullføring og overgang til arbeid. Dette er spesielt viktig i forhold til mange studenter med minoritetsbakgrunn. Derfor må hele institusjonen involveres.

En helhetlig organisering av støtte etter behov vil gagne alle studenter. Inkludering og tilrettelegging er viktige stikkord. Kommunikasjon med foreldre, lærere og rådgivere er like viktig som informasjon rettet mot ungdom. Voksenopplæringen og andre lokale instanser er viktige samarbeidspartnere. Men oppsøkende virksomhet og allianser er ressurskrevende, og blir derfor ofte forsømt.

Studenter er viktige hjelpere og rollemodeller. MiFA (UiO) har særlig satset systematisk på studenter som aktører. HiO er også i gang med dette, og Politihøgskolen bruker minoritetsstudenter som rollemodeller.

Veien videre

Kunnskapen som er dokumentert og erfaringene som er gjort, skulle være et godt utgangspunkt for andre institusjoner. Men en god målsetning og oppfordringer fra myndighetene er ikke nok til at ballen ruller videre. I strategiplanen vises det til arbeidet ved HiO og UiO. Selv om det utførte utviklingsarbeidet er nyttig, monner det ikke i den store sammenhengen dersom det ikke blir brukt i større grad.

<http://www.hio.no/Prosjekter/MaiA/MaiA-arkiv/MaiA-4-2009>

For å komme videre er det behov for sterkere virkemidler. Når en del britiske universitet har gjort mye mer og kan fungere som rollemodeller for oss, skyldes det at de har kunnet søke om sentrale midler for å oppnå bredere deltakelse i høyere utdanning (widening participation). De har fulgt opp med forskning og resultatmåling, og har innsett at studentstøtte er avgjørende.

Strategiplanen har hatt fokus på skolen, og skolen er naturligvis selve plattformen for høyere utdanning. Men nå er det behov for å utforme en nasjonal strategi spesielt for høyere utdanning, hvor studenter med minoritetsbakgrunn ikke behandles som en ensartet gruppe for seg, men inngår i et større mangfold av studenter.

Satsing på universitets- og høghskolenivået

Stipendordning for lærere fra språklige minoriteter

Om prosjektet

Stipendordningen for minoritetsspråklige lærere er primært et tiltak som er satt i gang for å øke rekrutteringen av minoritetsspråklige lærere på alle trinn i skolen. Det er et økende behov for flere lærere med minoritetsspråklig bakgrunn i skolen. Lærere med minoritetsbakgrunn kan fungere som positive rollemodeller for elevene, men viktigst er det at skolen kan bruke den kulturkompetansen og språkkompetansen som minoritetsspråklige lærere kan bidra med inn i skolen.

Mange av lærerne som har minoritetsbakgrunn og som arbeider i skolen, har ikke formell kompetanse for å undervise i skolen. Noen mangler pedagogisk utdanning, andre har lærerutdanning fra hjemlandet som ikke er godkjent i Norge. Stipendordningen skal bidra til at de som allerede arbeider i skolen blir kvalifisert til å gjøre den jobben de gjør. Det er ikke minst viktig for at lærere med minoritetsbakgrunn skal få gode ansettelsesvilkår og stabile arbeidsforhold.

For dem som får tildelt stipend skal stipendordningen fungere som en motivasjonsfaktor i forhold til det å ta utdanning. Videre skal stipendordningen bidra til at det blir lettere for stipendmottakerne å gjennomføre utdanning ved at de kan bruke stipendmidlene til å jobbe mindre mens de studerer, og til å dekke utgifter knyttet til studiene.

I praksis

Stipendordningen ble opprettet i 2003. Midlene som tildeles bevilges hvert år over statsbudsjettet. Fram til vårsemesteret 2008 ble stipendordningen forvaltet av Utdanningsdirektoratet, NAFO overtok denne arbeidsoppgaven fra januar 2008.

Skoleeier og skolene er viktige i prosessen med å finne fram til de lærerne som ønsker og som har behov for stipend. Ledelsen ved den enkelte skole sender søknad om stipend til skoleeier, sammen med læreren som ønsker å søke. Skoleeier sender en prioritert liste over søkerne fra sin kommune til NAFO. Det er skoleeier som forvalter stipendmidlene og som har i oppgave å kontrollere at stipendmottakerne gjennomfører studiene det er bevilget midler for å gjennomføre.

NAFO søker å få til en jevn geografisk fordeling av stipendene. Videre tildeles stipendet i forhold til hvor mange studiepoeng stipendsøkeren skal avlegge. Stipendsøkeren kan maks få tildelt kr 100 000 pr år og det forutsettes da at det avlegges 60 studiepoeng pr år.

Stipendene NAFO har tildelt til nå har hovedsakelig vært til lærere som ønsker å bygge på sin kompetanse slik at de får godkjent allmennlærerutdanning, lærere som ønsker å ta allmennlærerutdanning, eller en bachelor for tospråklige lærere. En del søker også om stipendmidler for å gjennomføre en pedagogisk del av en utdanning, noe de kanskje mangler.

I perioden 2004 - 2009 har i alt 295 minoritetsspråklige lærere mottatt stipend. Pr 10. desember 2009 har 48 skoleeiere, fordelt på alle fylker, rapportert om at 114 stipendmottakere har fullført utdanningen.

Veien videre

For mange tospråklige lærere har stipendordningen vært et incitament til å formalisere sin utdanning slik at de ble kvalifisert til å få fast tilsetting i skoleverket. Økonomisk støtte kan ha vært det som skulle til for at man satte i gang med utdanning. Derfor er denne ordningen av stor betydning for å møte det kompetansebehovet skolene i Norge har. Informasjon om hvordan en søker om stipendmidler finnes på NAFOs hjemmesider: www.hio.no/nafo

Nasjonalt senter for fjerulturell opplæring

Postboks 4, St.Olavs plass
0130 Oslo

Besøksadresse: Wergelandsveien 27
tlf. 22 45 22 82
nafo@hio.no